OVER EEN CHARTER VAN GRAAF FLORIS V, VAN DEN 14den MEI 1273;

MEDEDEELING VAN

G. H. M. DELPRAT

NADER TOEGELICHT;

EN OVER CHARTERS VAN GRAAF FLORIS V, VAN DEN JARE 1281;

DOOR

Mr. A. A. J. MEYLINK.

Met facsimile's van zegels en watermerk.

Te 's Gravenhage,
BIJ GEBR. VAN LANGENHUYSEN.
1860.

OVER EEN

CHARTER VAN GRAAF FLORIS V,

VAN DEN 14den MEI 1273;

MEDEDEELING VAN

G. H. M. DELPRAT

NADER TOEGELICHT;

EN OVER

CHARTERS VAN GRAAF FLORIS V,

VAN DEN JARE 1281;

DOOR

Mr. A. A. J. MEYLINK.

Met facsimile's van zegels en watermerk.

Te 's Gravenhage,
BIJ GEBR. VAN LANGENHUYSEN.
1860.

OVER EEN

CHARTER VAN GRAAF FLORIS V,

VAN DEN 14den MEI 1273;

MEDEDEELING VAN

G. H. M. DELPRAT

NADER TOEGELICHT;

EN OVER

CHARTERS VAN GRAAF FLORIS V,

VAN DEN JARE 1281;

DOOR

Mr. A. A. J. MEYLINK.

Met facsimile's van zegels en watermerk.

Te 's Gravenhage,
BIJ GEBR. VAN LANGENHUYSEN.
1860.

OVER EEN
CHARTER VAN GRAAF FLORIS V,

VAN DEN 14den MEI 1273;

MEDEDEELING VAN

G. H. M. DELPRAT,

NADER TOEGELICHT DOOR

Mr. A. A. J. MEYLINK.

In het werk: *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, Afdeeling *Letterkunde*, Deel V, bl. 18, leest men eene belangwekkende mededeeling van den Zeer Geleerden Heer G. H. M. DELPRAT, *over een Charter van Graaf* FLORIS V, *van den* 14den *Mei* 1273, betrekkelijk het Dijkregt in Schieland (1).

Ik wensch de eer te hebben deze mededeeling nog eenigzins toe te lichten.

Het is niet zoo zeer, om VAN MIERIS en mij zelven tegen de gisping van den geleerden steller dier mededeeling te verdedigen, dat ik de pen heb opgevat; meer bepaaldelijk doe ik zulks, om de geschiedenis van dit Charter vollediger uiteen te zetten en om het gevoelen van den Heer DELPRAT te ondersteunen, zelfs daaraan meer kracht bij te zetten.

---

(1) Deze mededeeling is ook afzonderlijk overgedrukt en een exemplaar daarvan mij door eene vriendelijke hand geworden, waarvoor ik mijnen beleefden dank betuig.

Beginnen wij met te onderzoeken, zoo als de Heer DELPRAT zich uitdrukt, den uitwendigen staat van dit Charter, dat is: de wijze waarop het in druk werd uitgegeven en de taal waarin het is uitgevaardigd, waarbij tevens ter sprake zal komen, hoe het is bewaard gebleven.

De S. zegt, dat „dit Charter *afgedrukt* staat bij VAN „MIERIS (1); maar dat het zich vertoont, zoo als daar „meer andere gedenkstukken van gelijksoortigen aard, „uitgedost in een vreemd kleed (2); namelijk: in eene „Nederduitsche vertaling; aan welke de verzamelaar den „schijn van oorspronkelijkheid toekent; al geeft zij in „wezenlijkheid niets dan eene gebrekkige afspiegeling van „het origineel. Nog in den allerlaatsten tijd heeft de „schrijver van de *Geschiedenis van het* (Hoog-)*Heemraad-„raadschap van Delfland* (3), de Heer MEYLINK, het „stuk in hetzelfde armoedig gewaad, waarin VAN MIERIS „het gestoken had, nogmaals de eer eener nieuwe uitgaaf „waardig gekeurd.”

Volgaarne erken ik, dat, ten spijte van geschiedkundige waarheid en van oudere taalkunde, door den anderzins hoogst verdienstelijken VAN MIERIS Charters en stukken zijn uitgegeven in het Nederduitsch, die in het Latijn waren uitgevaardigd, en Charters die in schrijfwijze van de oorspronkelijke, nu en dan, veel minder echter dan men zoude willen doen gelooven, verschillen. Ik ga verder, en zeg, dat door hem zelfs eenige van die Charters, waarvan hij, blijkens eigene aanteekeningen van dien Ver-

---

(1) Ik heb mij veroorloofd eenige puntcomma's (;) te zetten, waar de S. *comma's* (,) heeft gesteld, om op zijne onderscheidene punten van gisping beter te doen letten.

(2) In eene Noot haalt de S. eenige voorbeelden van Charters aan, die, oorspronkelijk in het Latijn uitgevaardigd, door VAN MIERIS in het Nederduitsch zijn uitgegeven. — Ik heb het teeken van *noot* van achter het woord *aard* op het einde van den zin verplaatst.

(3) „Bewijsstukken N°. 66, bl. 77.

zamelaar, onder mijne berusting, de oorspronkelijke in handen heeft gehad, en welke hij alzoo directelijk heeft kunnen afschrijven, ten minste daarmede zijne afschriften heeft kunnen *collationeren*, door verandering bij druk, eenigermate zijn misvormd. In mijne bovenvermelde Geschiedenis veroorloofde ik mij hier en daar deze aanmerking te plaatsen, achter die Charters of bescheiden, welke ik bewust was, dat hij en ik in originali hadden mogen bezigtigen en afschrijven (1).

Maar men zal mij evenwel willen veroorloven, ter verdediging van dien zoo hoogst nuttigen Verzamelaar er bij te voegen, dat hij niet alleen niet al de door hem medegedeelde Charters, *honderden in getal*, zoude hebben kunnen opsporen, om die *in originali* met zijne afschriften te vergelijken, maar ook niet authentieke Registers zoude hebben kunnen vinden of in gebruik erlangen, waaruit die geregistreerde stukken zouden kunnen worden overgeschreven; dat hij zich veelal moest en konde vergenoegen met die belangrijke stukken, welke hij hier en daar ontmoette, mede te deelen, zoo als hij deze vond, doch met zorgvuldige vermelding van de plaats waar hij ieder stuk had ontdekt, of van het Handschrift of het drukwerk, waaraan hij het had ontleend. Hij vermeende, en ik deel hierin zijne zienswijze, dat het wenschelijker was, iets mede te deelen, ofschoon niet volmaakt, dan daarmede te wachten, tot dat men het oorspronkelijke, of een authentiek afschrift daarvan zoude — welligt nooit — gevonden hebben. Hij konde m. i. het overlaten aan andere liefhebbers, of aan de daarbij belanghebbenden — zoo zulks hun mogt gelukken — de originele Charters op te sporen, of authentieke afschriften daarvan te raadplegen; voldoende konde het hem zijn, het aanwezen en den inhoud dier Charters te hebben aangegeven.

Deze zijne zienswijze werd ook gedeeld door de geleerde

---

(1) Men zie, onder anderen achter Bijl. N°. 333, 334, 335, enz.

schrijvers der *Handvesten* van *Dordrecht*, van *Vlaardingen*, van de stad *Briele*, van *Haarlem* en *Amsterdam*, door de schrijvers over *Rotterdam*, *'s Gravenhage*, *Leiden*, enz. en door eene reeks van andere geleerden, zonder VAN DE WATER, VAN LOON, BONDAM, THOE SCHWARTZENBERG, ook CAU enz. met hunne *Charter-* en *Placaatboeken* in herinnering te brengen.

Intusschen vergete men niet, dat zelfs authentieke afschriften niet altijd zekere waarborgen van volledige naauwkeurigheid aanbieden; want op 's Rijks archief zoude men, in de Grafelijke Registers, een en hetzelfde Diploma, in twee onderscheiden Registers voorkomende, verschillend geschreven vinden, dikwijlen, naar het idioma of het dialect van den overschrijver, in schrijfwijze veranderd en gewijzigd. Latere copisten hebben, het zij uit onnaauwkeurigheid, het zij uit zekeren wensch, om oudere stukken voor hunnen tijd verstaanbaarder te maken, de alstoen gebruikelijke schrijfwijze aangenomen, zonder dat zij evenwel den zin dier stukken wilden veranderen.

Voeg bij alle die aanleidingen tot verandering het soms duistere en twijfelachtige schrift van eenige Charters of van hunne afschriften en de bezwaren, die er in gelegen zijn, om oudere stukken zonder eenige fouten te lezen, zelf over te schrijven, vooral te doen overschrijven en deze copiën alsdan nog naauwkeurig te doen afdrukken, daar menig zetter waant eene verbeterende hand uit te steken en daardoor den ouden schat bederft. Den reeds half blind getuurden, anderzins scherpzigtigsten, corrector ontglipt te vaak deze misstelling, deze *verbastering*.

En om hiervan een volledig en afdoend bewijs te leveren, zal ik mij veroorlooven mede te deelen, dat de Heer DELPRAT zelf het woord *vredebanne*, — het voornaamste woord van dit Charter, ten minste in zijne oogen, omdat zijne geheele mededeeling strekken moest, om dat woord uit te leggen, — verkeerdelijk in het Groot Register van

Schieland heeft gelezen, of hij heeft te blindelings een minder juist afschrift zonder *collatie* gevolgd; want hij heeft *gelezen*, ter nedergeschreven en in druk laten staan *vredebanno*, terwijl in dat perkamenten Register duidelijk te lezen staat: *vredebann*E, zoo als ik reeds voor eenige jaren had gelezen, de aanteekening makende, dat de e, laatste letter van dit woord, duidelijk eene *e* is, en dat bepaaldelijk door de vergelijking van de laatste letter in het woord *vredebanne* met de laatste letter van de woorden *omne*, *ne*, *de*, *aggere* en van de woorden *comparando*, *aliquo* en *anno*, woorden in dit Charter voorkomende, alle mogelijke twijfel of onzekerheid vervallen moest. De zonderlinge uitgang in het Nederduitsch van *no* in *vredebanno* hadde reeds dadelijk de oplettendheid van den S. daarop moeten vestigen, zoude men algemeen kunnen zeggen; maar men vertrouwt gewoonlijk te veel op *quasi authentieke afschriften*, al ware het slechts om de moeijelijkheid en de lastigheid van het *collationeren*, en daardoor laat men misstellingen als juiste lezing doorgaan.

Zoo heeft — dit diene tot een nieuw bewijs, hoe ligtelijk in oudere stukken, bij uitgave in druk, misstellingen afgedrukt worden — de Heer DELPRAT of de corrector, in eene noot, voorkomende op bl. 7 van zijne overgedrukte mededeeling, laten staan *die* 6 *Thomae Apostoli* in plaats van *Beati* of alleen *B. Thomae Apostoli*. Deze noot strekte ter berisping van VAN MIERIS, berisping zoo ik vermeen zeer onbillijk (1). —

Dit zij genoeg over de veranderingen, welke in eenige oudere stukken, door VAN MIERIS en andere schrijvers uitgegeven, hebben plaats gehad.

(1) Want VAN MIERIS wordt aldaar op nieuw gegispt, omdat hij deel 1, bl. — niet 352 — maar 353, een Charter naar de uitgave van MATTHIJS BALEN in zijne *Beschrijvinge der stad Dordrecht*, bl. 425 heeft overgenomen, met eene tastbare fout daarin. Deze fout echter verbetert VAN MIERIS in eene Noot ad hoc.

Thans iets over de taal waarin deze stukken zijn uitgegeven.

Het is overbekend, dat de oudste en nog vele latere Charters werden afgegeven in het Latijn, maar dat dan ook *soms* te gelijkertijd een duplicaat in het Nederduitsch werd medegedeeld, of wel, dat in de Registers zoodanige vertaling, een *Translaet*, werd opgenomen; in allen gevalle is het meer dan waarschijnlijk, dat die magten, staatsligchamen, besturen of personen, aan wie een Latijnsch Charter werd afgegeven, onmiddellijk of spoedig daarna eene zooveel mogelijk authentieke vertaling daarvan vervaardigden of lieten vervaardigen; welke vertaling even zoo zorgvuldig als het origineel werd bewaard, later geregistreerd en steeds groote waarde erlangde en behield. Niemand zal willen volhouden, dat alle magten of belanghebbenden in die oudere tijden het Latijn zoo algemeen verstonden, dat zij geene vertaling behoefden en dat deze niet nuttig, ja, niet noodzakelijk zoude geweest zijn. In onze dagen nog zoude eene officiele vertaling, zelfs van een stuk in eene levende doch vreemde taal uitgevaardigd, wenschelijk voorkomen. Van zoodanige authentieke vertaling ontmoeten wij — onder vele andere op te noemen voorbeelden — een afdoend in het geleerde werk *Handvesten van Vlaardingen*, bl. 383. En ook niemand zal kunnen beweren, dat de uitgifte van de oude vertalingen niet zijne nuttige zijde heeft.

Nu zullen wij niet ontkennen, dat deze vertalingen, door min geschikte, min zaakkundige personen soms bewerkstelligd, dikwijlen den zin en den geest der oorspronkelijke Charters eenigermate hebben veranderd of verduisterd; eene zorgvuldige vergelijking met de oorspronkelijke Diplomata zoude dit echter alleen kunnen aantoonen en bewijzen. Dit nu is bij eene groote verzameling niet uitvoerbaar; de verzamelaar geeft hetgeen hij gevonden heeft en laat den lezer of hem, die belang

bij een bepaald Charter mogt hebben, de zorg van dit kritiesch onderzoek over. Dit kan men van den opzamelaar niet vergen, vooral niet wanneer deze den Latijnschen of den oorspronkelijken tekst *niet bezit* en dus dien niet geven kan, hoe gaarne hij zulks ook zoude wenschen.

Na deze opmerkingen zal het niet meer zoodanig bevreemden, dat VAN MIERIS niet geaarzeld heeft, het bovenvermelde Diploma van 14 Mei 1273, niet te vertalen, zoo als de heer DELPRAT het verkeerdelijk doet voorkomen, veel min in een vreemd kleed uit te dossen, of nog erger, in een armoedig gewaad te steken, en alzoo eene gebrekkige afspiegeling van het originele te geven, — waarvan het tegendeel spoedig door mij volledig zal bewezen worden, — maar, zoo als hij het gevonden had, in zijne verzameling op te nemen, ofschoon in de Nederduitsche taal. Hij zal des te eerder vrijheid gevonden hebben, hiertoe over te gaan, eerstens, om de belangrijkheid van het Charter, ten andere, om zijne veelal oudere schrijfwijze en taal, en vooral ook, omdat hij het ontleende aan het Handschrift van S. LOIS, die de *Privilegien van Schieland* had bijeenverzameld; zoodat hij te regt kon veronderstellen, dat deze die stukken van het Hoogheemraadschap zelf of van een zijner Leden, als even zoo vele afschriften van authentieke Diplomata of van authentieke Registers, had ontvangen.

Hij vermeende gewis zulks te mogen doen, zonder dat hij behoefde een langwijlig onderzoek in te stellen, of dit Charter in het Latijn ware uitgevaardigd of niet, waarvan hij overigens geene bewustheid schijnt gehad te hebben. Gewis bezat hij geen afschrift in die taal, dewijl hij het anders voorwaar zoude hebben medegedeeld; dit was toch de bestendige gewoonte die in zijn werk zich voordoet, om *eerst daarna* den Hollandschen tekst, zoo hij eenigen daarvan gevonden had, op te nemen, waarboven hij dan steeds plaatste het woord: VERTAALING. Hij liet echter

niet na, onder het Charter de aanwijzing te doen, dat hij dit Charter zoodanig ontleend had aan het HS. van LOIS, door de plaatsing van deze woorden: *MS. Privilegien van Schieland door S. Lois*, *pag.* 97; welke aanteekening de heer DELPRAT geheel over het hoofd heeft gezien, om zijne gisping alleen op VAN MIERIS te doen drukken.

Ik voor mij zal rondborstig bekennen, dat deze zoo even uiteengezette redenen ook mij genoopt hebben, dit stuk zoodanig te geven, als ik het bij VAN MIERIS las, mij onbevoegd oordeelende, willekeurig, zonder dezen tekst met eenige andere lezing te kunnen vergelijken, — want toen bezat ik den Latijnschen tekst nog niet — eenige verandering daarin te maken; ik gaf dit Diploma zoodanig als ik het vond, vooreerst, omdat ik het op 's Rijks archief niet — en alzoo noch in de eene noch in de andere taal — noch ook elders had mogen ontdekken; ten andere, omdat ik ondervonden had, dat de toegang tot de archieven der Hoogheemraadschappen nog niet zeer gemakkelijk was (1); doch ik schreef daaronder de woorden "LOIS en VAN MIERIS," als zijnde dit Charter aan hen ontleend. Ook zoude ik mij veroorloven de aanmerking te herhalen, welke ik, bl. 326 mijner Bewijsstukken, reeds maakte, dat mijn werk eerder van *Geschiedkundigen* dan *Letterkundigen* aard was; intusschen zal men mij het regt wel doen wedervaren, van te erkennen dat ik — zoo veel doenlijk — den originelen tekst der Charters heb nagespoord en medegedeeld.

Wat nu de min oude schrijfwijze betreft, welke in dit Nederduitsche stuk voor een ieder zigtbaar is, deze alleen konde de opneming daarvan niet doen afwijzen: want het is overtuigend gebleken, dat het verschil tusschen oorspronkelijke en afgedrukte stukken veelal slechts in

(1) Men zie eene *Noot* daarover, door mij in mijne *Geschiedenis* geplaatst, op bl. 112 en Bijlagen, N°. 278.

schrijfwijze bestaat en dat maar *weinige* woorden eenige verandering hebben ondergaan; dit immers bewijst eene vergelijking der later aan mij zoo beleefdelijk medegedeelde Charters, op het archief van het Hoogheemraadschap van Rhijnland berustende, met de in druk uitgegevene en ook met die van het Hoogheemraadschap van Schieland, waarmede ik, door heusche voorkomendheid van het Bestuur, vooral van den heer Secretaris-Rentmeester Jhr. A. L. COENEN, — *ook later* — rijkelijk heb mogen collationeren, welke ik zelfs heb mogen afschrijven, — waaronder den Latijnschen en Nederduitschen tekst van het Charter van het jaar 1273 (1).

Na deze uiteenzetting betrekkelijk de vroegere uitgaaf in druk van het Charter van 14 Mei 1273, zal ik volgaarne erkennen, dat ik volmaakt het gevoelen van den heer DELPRAT deel, dat het meergemeld Diploma meer dan waarschijnlijk in het Latijn is afgegeven en wel, — behalve de bewijzen die ik daarvoor later zal aangeven, — omdat dit onder de regering van Graaf FLORIS V aanvankelijk zeer gebruikelijk was, ofschoon ik toch reeds een authentiek Diploma van dien Graaf, in het Nederduitsch afgegeven, van het jaar 1280 ontdek; dus reeds *één* jaar vroeger dan de heer DELPRAT in zijne mededeeling, en *vier* jaren vroeger dan de groote KLUIT, aldaar aangehaald, aangeeft. Men vindt dit medegedeeld in de *Handvesten van Haarlem*, bl. 26. Maar er is meer. Mogt de

(1) Al deze redenen hebben mij steeds bewogen, om in mijne geschriften Diplomata aan bekende schrijvers of aan H. S. te ontleenen, en deze te doen herdrukken, *zoodanig als ik die vond*, ofschoon overtuigd, dat, in schrijfwijze of anderzins, eenige verandering had plaats gehad; ik beken volgaarne, dit feit te hebben gepleegd, maar ik ontken alle *schuldpligtigheid*, daarom gevoel ik geen het minst berouw daarover en wat welligt erger is, ik beloof geene beterschap — tenzij ik de oorspronkelijke Charters mogte kunnen ontdekken, of *gejustificeerde* authentieke afschriften.

Zeer Geleerde Mr. P. H. VAN DE WALL, de zorgvuldige opzamelaar en zaakkundige beschrijver der *Handvesten van Dordrecht*, als ook een perkamenten *vidimus*, een authentiek afschrift, geloof verdienen, alsdan zouden wij bij dien schrijver, D. 1 bl. 54, een nog ouder Charter van FLORIS V in het Nederduitsch gevonden hebben, reeds van 28 October 1277, en bl. 53 een ander, gedagteekend 23 Februarij 1277, naar de oude telling van het jaar, van Paschen tot Paschen, eigenlijk, naar onze telling, van 23 Februarij 1278, tenzij men wilde beweren, maar tevens bewijzen, dat door onze Graven nog in het jaar 1277 de kerkelijke jaartelling van den Abt DENIS, van Kersmis tot Kersmis, gevolgd werd (1). Wij gaan verder; is een *Vidimus* een zekere waarborg, dat niet alleen het daarbij opgenomen Charter daadwerkelijk is uitgevaardigd, waaraan niet wel zonder behoorlijk tegenbewijs zal kunnen getwijfeld worden, maar ook dat het overgenomen Charter in die taal is geschreven en geene vertaling bij dat *vidimus* hebbe plaats gehad, dan zouden wij volgens de verzekering van het werkje: *Algemeene ophelderende verklaring van het oud Letterschrift*, uitgegeven door de Maatschappij *tot nut van 't Algemeen*, bl. 16, een Charter in het Nederduitsch uitgevaardigd vinden ten jare 1268, en wel betrekkelijk *Schiedam*. Volgens eene verklaring daar ter plaatse ter neder geschreven, zoude de geleerde en werkzame heer VAN WIJN, vroeger 's Rijks archivarius, dit stuk, in een *Vidimus* overgenomen, uit Henegouwen hebben medegebragt en den S. medegedeeld. Dit *Vidimus* berust intusschen op 's Rijks archief. Te Delft eindelijk wordt een Charter van FLORIS V, zelfs van het jaar 1266, in het Nederduitsch uitgevaardigd, ten behoeve dier stad afge-

---

(1) Zie BLONDEL, *Histoire du Calendrier Romain*, bl. 125. In het vervolg zullen wij nog iets hierover mededeelen.

geven, aangewezen door Mr. J. S. in *de Konst- en Letterbode* 1859, N°. 46.

Alzoo de jaarteekening van 1273 zoude geen stellig bewijs opleveren, dat het Charter van dat jaar in het Latijn zoude moeten zijn opgesteld; maar andere redenen pleiten daarvoor. Deze zullen wij spoedig uiteenzetten en ontwikkelen.

Ofschoon ik nu volgaarne erken, dat ik het gevoelen van den heer DELPRAT deel, dat het Charter van het jaar 1273 in het Latijn is opgesteld, mag ik echter eene omstandigheid niet met stilzwijgen voorbijgaan, namelijk, dat de Latijnsche tekst, zoo als die door den heer DELPRAT is medegedeeld en ik dien reeds sedert jaren bezat — kort na de uitgave van mijne 66e Bijlage — ofschoon veel voor zich hebbende, niet veel meer authenticiteit dan de Nederduitsche voor zich zoude bezitten, zoo wij geene andere gronden konden aangeven, dan die welke de heer DELPRAT aanvoert; want, ware het naauwkeurig, hetgeen de heer DELPRAT ons mededeelt, dat, uit eene aanteekening, op het archief van Schieland aanwezig, zoude blijken, dat het originele Charter in Latijn tot in de 16e eeuw in het archief van Schieland zoude hebben berust, en dat het alstoen in handen zou zijn gesteld van de heeren van *Matenesse*, doch sedert is te loor geraakt, dan zouden wij luttelen waarborg daarin vinden en geene voldoende zekerheid hebben; want dit is ontegensprekelijk waar, dat dit Charter in die taal slechts in lateren tijd is *geregistreerd* geworden. Dit feit zullen wij trachten te bewijzen.

Hiertoe zal het genoegzaam zijn, de Registers, waarin het is geboekt, in oogenschouw te nemen. De aard dezer Registers verdient het reeds.

Het oude — ook elders door den heer DELPRAT gezegd authentiek — afschrift van het Charter van 1273, ter beschikking van den heer DELPRAT gesteld, is, volgens dien heer,

met de meeste naauwkeurigheid vervaardigd naar het Groot Register van Schieland, met bijvoeging van de afteekening van het zegel (1), doch dit Groot Register zelf is eerst in lateren tijd opgemaakt. In mijne vroegere aanteekeningen, welke ik bij vroegere opneming en beschouwing van dit schoone Register heb ter neder geschreven, lees ik, dat dit Groot Register is een perkamenten Register in folio, waarin de Privilegiën van Schieland zeer net zijn geboekt, terwijl men onder de Charters de zegels, zoo als de heer DELPRAT zegt gefacsimileerd, met zorg heeft afgeteekend. Reeds op het eerste blad, als titelblad, vindt men het wapen van FLORIS V, zijnde de roode klimmende Hollandsche Leeuw, klimmende, ten onzen opzigte linksaf en in die rigting ziende, op een veld van goud, in een schild, met de koninklijke kroon gedekt, op de borst van eenen adelaaar, met enkelen kop in de lucht links van ons ziende, met opengeslagen vlerken en uitgestrekte pooten en staart, bijna zoo als te zien is in de *Handvesten van Haarlem*, tegenover bl. 26 en 30, doch zonder omschrift. In het voorbijgaan zij gezegd, dat, op de binnenzijde van den voorband van dit Register, de adelaar voorkomt met dubbelen kop en het wapen van *Beijeren*, met het omschrift ALBERTUS enz., zoo als te zien is in de *Handvesten van Haarlem*, tegenover bl. 54, en dat men voor het nieuwe gebouw van Schieland den eersten arend hervindt, doch houdende vast met zijnen bek, de hals gekromd en gewrongen, het kruis van de kroon, ook aldaar boven het schild geplaatst.

Vreemd komt het voor, wij mogen het niet ontveinzen,

---

(1) Ben ik goed ingelicht, dan is deze omschrijving van den Heer DELPRAT minder juist en zoude moeten vervangen worden het woordje *naar* door *in*: want men vermoedde, dat het Register zelf onder de oogen van den Heer D. geweest is, doordien op het archief geen ander afschrift met afteekening van zegel bekend is; en alsdan zoude men ook kunnen lezen: *in het naar de* meerendeels *oorspronkelijke Charters opgemaakt Groot Register;* dit zoude juist gezegd zijn.

in al de wapens van Schieland de gewone koninklijke kroon boven den Hollandsche Leeuw te ontmoeten (1).

Ook mogen wij de aanmerking niet achterwege laten, dat in de zegels van Graaf FLORIS V geene kroon het schild dekte; dit getuigt het fraaije werk, tevens vol geschiedkundige waarheid, de *Handvesten van Haarlem*. Bovendien de koninklijke kroon, met kruis besloten, behoorde tot het tijdvak onzer Graven niet; de Hollandsche Grafelijke kroon was van geheel anderen vorm; men kan haar afgemaald aanschouwen in het prachtwerk: *Principes Hollandiae* etc. *auspiciis* PETRI SCRIVERII; — gedrukt en uitgegeven bij P. SOUTMAN te Haarlem, ten jare 1650, — tegen over bl. 64 en andere bladzijden. Zelfs, al wilde men het oog vestigen op WILLEM II — waarvoor geen grond bestaat — alsdan zoude men bij den voornoemden SCHRIVERIUS, ook bij Mr. MEERMAN, in zijn geschiedenis van Graaf WILLEM (Deel 2 in zijne Charters) ontwaren, dat die koninklijke kroon, welke Schieland voert, in die tijden niet in zwang was. Doch komen wij tot ons Register terug.

Op het tweede voorblad ontwaart men zeven wapens, namelijk: van (DANIEL) VAN HOGENDORP, (JOHAN) VAN MATENESSE, (THEOPHILE) DE CATS, (WILLEM) VAN MATENESSE, (WILLEM) BRASSER, (JACOB) VERZIJDE en van (CORNELIS) NIEUWPOORT.

En nu blijkt uit de fraaije wapenkaart, ook op Schielands archief berustende, het volgende:

dat Mr. DANIEL VAN HOGENDORP, Ridder, Heer van Moerkappellen, Dijkgraaf was van 1646 tot 1673;

dat Jonkheer JOHAN VAN MATENESSE, Heer van Matenesse, Ridder, van Spange en Souteveen, Hoogheemraad werd in . . . 1622;

---

(1) Zie over die *koninklijke* kroon LOWAN GELIOT, *Indice armorial*, Paris 1635, bl. 130.

dat Jonkheer THEOPHILE DE CATS (1) dit werd in 1640;
Jonkheer WILLEM VAN MATENESSE, Heer van Rasquert (2) in 1641,
WILLEM BRASSER in 1631,
JACOB VERZIJDE in . . . . 1643 en
dat CORNELIS NIEUWPOORT Secretaris was van 1646 tot 1658.

Tevens lezen wij in een Register, op Schielands archief voorhanden, getiteld: ***Extract uit de Resolutiën*** (eigenlijk bloote aanwijzing van den inhoud der Resolutiën) ***van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland***, fol. 5, het volgende:
„1653, 3 Hoogheemraden overleden, (JOHAN VAN) MATE-
„NESSE, VERZIJDE, BRASSER.

„1654, bij de overigen geëligeerd de heer (ADRIAAN)
„VAN MATENESSE, JOHAN VAN BERCKEL en Mr. JACOB NA-
„VANDER (3).

Hieruit blijkt, dat dit Register moet opgemaakt zijn tusschen de jaren 1646 en 1653, tusschen de benoeming van *Cornelis Nieuwpoort*, ten jare 1646, en den dood ten

---

(1) Op de Wapenkaart leest men ERONIMUS VAN CATS, *Heer van Schagen, Caulster en Oesdam*, doch uit kwitantiën van de jaren 1653 en 1654, op het archief aanwezig, blijkt, zoowel uit het hoofd als uit de onderteekening, dat hij genoemd werd en zich schreef Jonkheer THEOPHILE DE CATS, Heer van Cats.

(2) Op de Wapenkaart wordt deze genoemd *Heer van Reysde;* in de kwitantiën, als boven, komt hij voor als *Heer van Rasquert.*

(3) Uit deze aanteekening blijkt, dat de vermelding niet juist is, welke vóór de gedrukte keuren van Schieland te lezen staat, dat de Heeren JOHAN VAN MATENESSE, THEOPHILUS VAN CATS, WILLEM VAN MATENESSE, WILLEM BRASSER en JACOB VERZIJDE nog in het jaar 1654 Hoogheemraden zouden geweest zijn. Eveneens dwaalt de wapenkaart, die Jonkheer ADRIAAN VAN MATENESSE, Heer van Matenesse, van Reijsde, Opmeer en Zouteveen stelt Hoogheemraad gekozen te zijn in het jaar 1650 en JOHAN VAN BERCKEL in het jaar 1651. Overigens blijkt uit de kwitantiën, reeds vermeld, dat in het jaar 1654 nog leefden Jonkheer WILLEM VAN MATENSSE, Heer van Rasquert en Jonkheer THEOPHILE DE CATS, en dat Mr. JACOB NAVANDER op de wapenkaart verkeerdelijk genoemd is Mr. JACOB NORAMDER.

jare 1653 van de drie Heemraden, wier wapens voor het Register staan; en dat mitsdien de Charters, die daarin voorkomen, eerst in dien tijd, dat is tusschen de jaren 1646 en 1653 daarin zijn geregistreerd of overgeschreven.

Dat dit Register eerst tusschen 1646 en 1653 is opgemaakt wordt ten stelligste bevestigd door de kaart van Schieland zelve, opgemaakt in de jaren 1650, 1651, 1652 en 1653 door Mr. JAN STAMPIOEN, *gesworen ordinaris Lantmeter*, ofschoon, blijkens onderschrift, eerst ten jare 1660 uitgegeven en in 1684 herdrukt. Op deze kaart leest men, behalve de voormelde aanwijzingen, de volgende aanteekening:

„Dese kaarte van het hooge heemraadschap van Schieland, „is geordonneert ende begonnen Anno 1650 als waren „Dijckgraef de Heer DANIEL VAN HOOGENDORP Ridder „Heere van de *Moer-Cappel Wildevenen* etc., ende Hooge „heemraden de Heer JOHAN Heere van *Matenesse*, *Riviere*, „*Opmeer*, *Souteveen* etc., Heer THEOPHILE Heere van *Cats*, „*Heyloo*, *Oostdam* etc., Heer WILLEM VAN MATENESSE „Heere van *Rasquart* etc., de Heer WILHELM BRASSER „Out Borgermeester der stede Schiedam, d'Heer JOHAN „VERZYDEN Oud Burgermeester der stede Rotterdam".

Door deze woorden wordt het door mij reeds vroeger bewezen op nieuw bevestigd, vooral als men let op de volgende woorden: „Ende volbracht, gedaen, drukken, mitsgaders „uytgegeven, Anno 1660, als waren Dijckgraef d'Heer „DANIEL VAN HOOGENDORP Ridder Heere van *Moer-* „*Cappel Wildevenen* etc., ende hooge heemraden Heer „WILLEM VAN MATENESSE, Heere van *Rasquart*, *Lysse* „etc., de Heer JOHAN VAN BERCKEL Oud-Burgermeester „der stede Rotterdam ende Ontfanger Generaal van Hol- „land en Westvriesland, d'Heer en Mr. JACOB NAVANDER „Oud Borgermeester der stat Rotterdam, de Heer en Mr. „ANTONY VOSSENBURG Borgerm. der stede Gouda, d'Heer „ABRAHAM VAN CLEEF Borgerm. der stad Schiedam ende

„Rentm[r]. ende Secretaris Mr. BARNHARD SWAARDE-„CROON”.

Zoo dat ten jare 1660 slechts DANIEL VAN HOOGENDORP en WILLEM VAN MATENESSE de eenige waren van hen, die tusschen 1646—1653 de betrekking van Dijkgraaf of Hoogheemraad vervulden. Tevens blijkt uit de wapenkaart van Schieland, dat Mr. ANTONIUS VOSSENBURG en ABRAHAM VAN CLEEF in het jaar 1655 Hoog-Heemraden zijn benoemd; terwijl ik aangeteekend vind, dat de Heer ADRIAAN VAN MATENESSE, zoo als wij ook vroeger zulks vermeldden, in 1654 tot Hoog-Heemraad werd verkozen, doch reeds den 30 Januarij 1655 overleed. Dit lees ik in een MS. van den Heer GIJSBERTUS HEENEMAN, in zijn leven belast met de zaken der Ridderschap van Holland, voor titel voerende: *Namen en Wapenen der Hoog Edele Heeren, welke in de Ridderschap van Holland en Westvriesland sijn beschreeven geweest*, bl. 69.

Deze Noot voorkomende op de kaart van Schieland, door ons toegelicht, bevestigt alzoo het door ons gestelde, dat alleen tusschen de jaren 1646—1653 het bestuur van Schieland was te zamengesteld uit die personen, wier wapenen voor het Oude Register van Schieland prijken. Ook de Wapenen, boven de kaart van Schieland geplaatst, leveren een afdoend bewijs. Wij hervinden aldaar, behalve het wapen van Schieland zoo als het door ons vroeger is beschreven, dezelfde wapens, die wij in het Groot Register ontmoeten, en onder deze wapens lezen wij dezelfde namen van Dijkgraaf, Hoogheemraden en Secretaris-Rentmeester, als wij bl. 13 en 14 hebben aangegeven, doch weder met eenige verandering in schrijfwijze (1).

Hiermede zal wel bewezen zijn, dat alleen tusschen de

---

(1) Deze kaart *is in koper gesneden en geteekend door* J. VINGBOONS. De kleuren zijn echter in de wapens meerendeels niet en gedeeltelijk verkeerd aangegeven.

jaren 1646 en 1653 die personen te zamen, in voorzegde betrekking, zijn werkzaam geweest, en alzoo het Groot Register gedurende dat tijdvak moet zijn opgemaakt.

Sedert is daarin met verschillende handen aangevuld tot 17 Maart 1769.

In dit Register is dus het Charter van het jaar 1273 eerst tusschen de jaren 1646—1653 kunnen geregistreerd worden.

Van dit Register is wel een duplicaat aanwezig, ook op perkament, doch zigtbaar van veel lateren tijd, zonder zegels.

Nu is eene groote reeks van die Charters, welke in het Groot perkamenten Register zijn opgenomen, in originali op dat archief zorgvuldig bewaard en nog aanwezig gebleven, doch dat van 1273 ontbreekt.

Er bestaat nog een ander Register, hetwelk door zijnen uitwendigen vorm en door het daarin voorkomend schrift, eene oudere dagteekening dan die van het perkamenten Register aanwijst, ofschoon het van papier is.

Daarin zijn de *Priuilegien, Handvesten ende meer andere Brieuen concernerende tgemeene Lant van Scielant*, tot het jaar 1536 verleend, alle met dezelfde hand overgeschreven. In dit papier, waarop deze Charters zijn geschreven, zijn de waterlijnen nog vrij ruim en de dwarslijnen zeer fijn en zeer menigvuldig; het draagt voor watermerk zekeren kleinen draak. Deze draak wordt, volgens de getuigenis van den steeds zeer ter hulp bereidvaardigen heer J. A. DE ZWAAN, Commies-Chartermeester op 's Rijks archief, die jaren lang met groote zorgvuldigheid en oplettendheid de watermerken heeft nagegaan, in de collectie der watermerken, in het Rijks archief aanwezig, niet precies gelijkvormig gevonden; doch, na gedaan onderzoek en vergelijking, werd het bewezen, dat deze soort van Draak, dit watermerk en dus dat dit papier gewis niet langer dan tot het begin der 17[de] eeuw, tot 1632 en niet later in gebruik konde geweest zijn: want na dien tijd ontmoet men

den draak niet meer. Ook zoude men gezegd hebben, te oordeelen naar de verzameling der watermerken van 'sRijks archief, dat gezegd Register zoude zijn geschreven op papier, tusschen de jaren 1600 en 1632 in gebruik, omdat onder die verzameling slechts gedurende dat tijdvak de kleine draak voorkomt, en op het laatst der 16e eeuw veelal groote draken bespeurd zijn. Ook de letters N. H. onder den draak voorkomende, worden aldaar alleen in de 17e eeuw gevonden.

Maar op het archief van Schieland werd mij een Register vertoond, dat aldaar is behouden gebleven, voor titel voerende: ***Reckeninghe van Tbailliuschap vande Stede Rotterdamme anno XVc zeuenen tagtich***, waarvan het watermerk ook eenen kleinen draak voorstelt, bijna gelijkvormig aan dien van het Register met Privilegiën, hetwelk wij bespreken; alleen in dit staat onder den draak N. H. en in het papier, voor de rekening van 1587 gebezigd, drie kleine o's aan elkander driehoekvormig vereenigd. De waterlijnen waren even breed en het papier vrij gelijk van aard en dikte.

Deze bevinding deed mij de vrijheid verzoeken, de zorgvuldig in eikenhouten kistjes bewaarde jaarlijksche Rekeningen en hare bescheiden te mogen onderzoeken, hetwelk mij zeer goedgunstig werd toegestaan. Nu bevond ik, steeds terugzoekende van af het jaar 1629, dat ten behoeve van Schieland, sedert het jaar 1629 tot het jaar 1600 bijna geen papier met eenen draak is gebruikt, maar des te meer tusschen de jaren 1600 en 1577, vooràl tusschen 1582 en 1588; doch in geene enkele *rekening* ontwaardde ik ONZEN draak, wel zeer nabij komende. Eindelijk was ik gelukkig genoeg in eene ***Declaratie vande vacatien gedaen byden Dijckgraue van Scielant*** (1) ***jnt Lant saecken van scielant, Zedert St. pieters schouwe*** (MD) LXXXIIIJ ***tot Sint pieters***

(1) Deze was GERRIT VAN VLOOSWIJK.

schouwe (1585), — beginnende de 1e post met *x may Lxxxiiij* en eindigende met eene op *ij marty* van het jaar 1585 — HET ZELFDE WATERMERK te ontdekken, hetwelk in het Register met de Privilegiën voorkomt; slechts de dikte van het papier heeft eenige weinige streepjes in de twee papieren minder duidelijk doen uitkomen; maar vorm, grootte, onderschrift van het watermerk, waterlijnen en papiersoort alles is volmaakt hetzelfde (1).

Na deze ontmoeting moest men het er stellig voor houden, dat het papier, waarop de Privilegiën zijn overgeschreven, omtrent het jaar 1585 bij Schieland in gebruik was, en men dus aan dat tijdperk gezegd Register moest toeschrijven.

Deze gevolgtrekking deed mij een ander Register openslaan, getiteld: *Deghemeen Lants Rekening van Schieland Da°* XVcLXXXIIIJ, geschreven in het jaar 1585.

Op de eerste bladzijde las ik: "*Rekeninghe Nicolaes Char-*" "*lier als Rentmeester van mijn Heeren De Hooge Heemraeden*" "*van Scielant vande acht stuuers ende een oortgen van elcke*" "*mergen Lants jn Scielant byde zelve de anno XVc vier ende*" "*tachtich ommegeslagen..... Ende dat zedert Sint pieters*" "*schouwe anno LXXXIIIJ voorscreuen tot Sint pieters*" "*schouwe anno XV° vyff en tachtich* (2).

---

(1) Zie dit watermerk aan het einde van dit geschrift, plaat D.

(2) Van oudsher was die schouwe bepaald op *des Woensdaghes na St. Pietersdagh in Selle.* Daar nu in ouden tijd de naam van *Selle-* of *Zellemaand* gegeven werd aan de maand *Februarij*, waarin het feest van de vestiging van St. Pieters zetel te Antiochië, 22 Februarij, wordt gevierd, wordt vrij algemeen aangenomen, dat die Schouwe in vroegeren tijd in Februarij of op een der eerste dagen van Maart moest plaats hebben. Dit wordt bevestigd door de *Ordonnantie en Politie* door het Hoogheemraadschap van Schieland, den 25 October 1575 uitgevaardigd, waarbij deze schouw in art. X genoemd wordt: *keurschouwe Sinte Pieter ad Cathedram.* Maar zeker is het, dat in de jaren 1584 en 1585 de aangegeven dag niet meer daartoe naauwgezet gebezigd werd, want in de vroeger medegedeelde *Declaratie* van den Dijkgraaf GERRIT VAN VLOCS-

En op blad LXXIIJ *verso* ontdekte ik den volgenden post van uitgaaf: *Adriaen Ruysch heeft tot ordonnancie van myn Heeren Dhoogen Heemraden gescreuen twee Registers van de Priuilegien, hantvesten ende meer andere Brieuen concernerende tgemeene Lant van Scielant, groot elck Register LXXX bladeren, van tblad drie groot facit ouer CLX bladeren Tsamen.* . . . . *XIJ £*
noch voor twee couuerturen ende vande Registers te doen binden . . . . *XIIJ* Sl.

WIJK, zien wij het Schouwjaar en ook het Rekeningjaar op een ander oogenblik aanvangen en eindigen.

De Dijkgraaf immers opent zijne *Declaratie*, zijnen werkkring, in Mei, zet dien door tot op 2 Maart en eindigt dien met de nog later te houden zoogenaamde St. Pieters Schouwe. De rekening werd opgemaakt tot en met inbegrip van deze Schouwe, en wanneer men nu de verschillende *declaratien* of opgaven van vorderingen nagaat, dan ontwaart men, dat vele posten daarop voorkomen, nog in het midden of op de laatste dagen der maand Maart verrigt.

Eenigen verzekeren zelfs, dat die Schouwe veelal in het laatst van April werd gehouden en daarom zouden zij in dien ST. PIETER willen zien ST. PIETER, Martelaar, wiens feest den 29 April wordt gevierd; zij zouden dan *in selle* door *in cella* willen vertalen, omdat hij tot de orde der Dominicanen, Predikheeren, behoorde. Deze uitlegging is evenwel te verre gezocht en wordt wederlegd door hetgeen wij reeds mededeelden en door hetgeen wij in een stuk, op Schieland berustende, lezen; dit luidt al volgt:

„Vacatien voor den Heemraetsbode
„van Schieland anno 1582."

„ . . . .

„Den XXI• Februarij gereyst met een beslooten missive ter gou, „aan mijn heere thoen beroerende sinte pieters schouwe . . XX Sl.

„Item. De continuacie van pretri schouwe de billetten in alle de „gehuchten van Schieland weder gebrocht . . . . II £ VIIJ Sl.

Die zelfde bode bevestigt evenwel, dat die zoogenaamde *St. Pieters schouwe* niet op den vastgestelden woensdag na den 22 Februarij van het jaar 1582 werd gehouden. Wij lezen bij hem, behalve de voorzegde *continuatie*, of liever gezegd *uitstelling*, het volgende:

„Item den xxvij marty door last van den Rentmeester gebragt aende „ambachtsbewaerder van de Wilde veenen ende hen in petri schouwe „verdachvaert, ende daggelt . . . . VIIJ Sl."

Deze posten, in de Rekening van Schieland opgenomen, deden alle onzekerheid over den tijd, waarin het papieren Register was opgesteld, verdwijnen en tevens proefondervindelijk uitkomen, van welk nut de aanwijzingen der watermerken voor mij waren en van hoeveel nut zij voor een ieder steeds zijn zullen.

Het nog heden bestaande papieren Register komt ook van zijne zijde het hierboven uit de Rekening vermelde bevestigen. Dit Register bevat juist LXXX bladen, allen gequoteerd tot 80 toe.

Mitsdien is dit Register ten jare 1584 of in den aanvang van 1585 geschreven; waarschijnlijker in 1584; omdat in de Rekening, hierboven genoemd, reeds vroegtijdig in het jaar 1585 opgemaakt, van omslagen voor dat Register en van inbinden daarvan gewaagd wordt, en *één* enkele Schrijver de veelvuldige, oudere Documenten heeft moeten onderzoeken, overschrijven en boeken.

Dit papieren Register alzoo is veel ouder dan het perkamenten Register; ruim zestig jaren vroeger opgemaakt.

Dus is dit PAPIEREN REGISTER veel ouder dan het PERKAMENTEN zoogenaamd OUDE REGISTER.

En nu — en dit is zeer opmerkelijk, — in dat papieren Register, ouder dan het perkamenten Register, komt het Charter van 1273 niet voor. Het eerste daarin afgeschreven Charter is van Graaf JAN, ten jare 1299 afgegeven, het eerste der in originali nog op het archief van Schieland berustende Charters. De spelling dier stukken in dat Register verschilt nog al met de oorspronkelijke Diplomata, en dit Register kan dus als een nieuw bewijs strekken van hetgeen vroeger is gezegd.

Voldoende zij deze mededeeling over de Registers in het algemeen, op Schielands archief berustende.

Het is nu echter stellig, dat het Charter van 14 Mei 1273 in het Latijn noch op het Rijks archief noch elders in originali gevonden wordt; ook de heer DELPRAT, niet-

tegenstaande menigvuldige pogingen, heeft het nergens kunnen ontdekken. Van eene andere zijde is het even zeker, dat ook geen enkel *afschrift* daarvan op 's Rijks archief of elders dan op Schielands archief, zooveel mij bekend is, bestaat. Dit Charter in het Latijn kan mitsdien alleen bewezen worden door en afgegeven worden naar het fraaije Schielands perkamenten Register, doch tusschen de jaren 1646 en 1653 opgemaakt.

En mogt het nu eene waarheid zijn, zoo als de heer DELPRAT het doet voorkomen, dat het oorspronkelijke Diploma reeds in den aanvang der 16e eeuw uit het archief van Schieland zoude zijn verdwenen, welke zekerheid zoude dan geven eene opneming daarvan in het Groot Register, eerst in de helft der 17e eeuw, minstens 125 jaren later geschied? Welken waarborg van echtheid aan zoodanig, het moge geregistreerd heeten, tusschen 1646 en 1653 opgenomen Diploma?

Zoude men zoodanig alstoen opgenomen stuk, bij afgifte van het oorspronkelijke vóór meer dan 125 jaren, wel een *authentiek afschrift* durven en mogen noemen, al ware het zelfs door eenen Secretaris van Schieland geboekt? Gewis neen. Doch hierover nader.

Onder dit Charter heeft men, in meergemeld perkamenten Register, het wapen geteekend, waarmede FLORIS aanvankelijk zegelde, te weten: een ongewapend man te paard, achterwaarts ziende, het paard ter onzer linkerzijde dravende, hebbende geen dek- of wapenkleed. Dit wapen heeft waarschijnlijk gelijkvormig moeten zijn aan dat van dienzelfden Graaf, hetwelk wij in de *Handvesten van Haarlem*, bl. 24, ontmoeten. Het omschrift echter ontbreekt. Men heeft het zegel afgeteekend als ware het oorspronkelijke geheel rondom afgebrokkeld geweest. Ook heeft de man geenen sperwer of valk op de hand en is de vorm van paard en van man zeer gewijzigd, eveneens de kleeding. Het is gekleurd in witte was.

Doch genoeg ook over dit Register en zelfs voor het oogenblik, over den Latijnschen tekst van het Charter des jaars 1273; ook over het zegel, waarop wij evenwel zullen terug komen.

Een ander punt verdient thans alle oplettendheid.

Uit mijne vroegere aanteekeningen blijkt mij, dat ik uit dit zelfde perkamenten Register, berustende op het archief van het Hoogheemraadschap van Schieland, van hetzelfde fol. 1, waarop het Latijnsche Charter gelezen wordt, heb doen afschrijven ditzelfde Charter, doch ook in het Nederduitsch, en wel letterlijk in woorden, meerendeels gelijk in schrijfwijze, zoo als dit door VAN MIERIS en mij in druk is uitgegeven, slechts doende wegvallen enkele min oude schrijfwijzen. *Een* enkel woord is verkeerd door ons aangegeven, te weten: *hemeenelijcken*, waarvoor gelezen moet worden: *gemeenlijcken*; eene lees-, schrijf- of drukfout. Ik zal er bijvoegen, dat boven dit Charter gelezen wordt het woord TRANSLAET.

Het bevreemdt mij, dat dit stuk, in datzelfde Register voorkomende, op dezelfde bladzijde, op de bovenhelft in het Latijn en op de benedenhelft in het Nederduitsch, en in die eensluidendheid met onze uitgave, den heer DELPRAT is ontglipt. Hadde hij dit bespeurd, waarschijnlijk zoude hij daarvan gewaagd en anders over VAN MIERIS geoordeeld en gesproken hebben; want wij hebben nu het Charter van 1273, in het Nederduitsch, reeds in de jaren 1646-1653 bestaande en geregistreerd gevonden, al ware het als *Translaet*, terwijl VAN MIERIS dit Nederduitsche stuk, zoo als hij het gevonden had bij LOIS, eerst, blijkens een eigen schrijven van dien hoogstverdienstelijken verzamelaar van Charters, onder mijne berusting, den 1 September 1753, in zijn GROOT CHARTERBOEK, der geleerde wereld aanbood.

Een volledig bewijs, dat VAN MIERIS dit Charter niet heeft vertaald.

Ook S. L. BIJLANDT, S. LOIS, VAN ALKEMADE en andere

geleerden nemen dit Charter in hunne MS. verzamelingen uitsluitend in het Nederduitsch op, doch eveneens met luttele veranderingen in de schrijfwijze. Deze veranderingen *volledig* te ontkomen houd ik voor bijna ondoenlijk, ten minste allermoeijelijkst, doch tevens allerwenschelijkst.

De laatst opgenoemde geleerde, teekende ook in zijn zoo uitmuntend Handschrift, in mijn bezit, het zegel van FLORIS V onder dit Charter, in het Nederduitsch afgeschreven, maar het latere zegel van FLORIS, in bruine was, zijnde een gewapend ridder, in zijnen Tournooirok, gezeten op een gemanekapt of met dek- of wapenkleed opgesierd paard, regts ten onzen opzigte weggalopperende. Zoodanig zegel werd ook op de verkooping van de Handschriften van VAN ALKEMADE en van VAN DER SCHELLING, te Amsterdam (Catalogus bl. 80), door den echten liefhebber JHR. SIX, te Amsterdam woonachtig, aangekocht. Men vindt daarvan eene afbeelding in de *Handvesten van Haarlem*, bl. 26 en tegenover bl. 30 (1). Ik heb vermeend geene ondienst te bewijzen, door beide zegels van FLORIS V,

(1) Ook in het werk: *De merkwaardigste stukken uit de oudste archieven van Amsterdam*, Amsterdam 1821, kan men tegen over bl. 16 en 32 onder de letters B, D en E het vroegere en latere zegel van FLORIS V gefacsimileerd vinden, ofschoon minder duidelijk dan in de *Handvesten van Haarlem*, alwaar men tevens ontwaart, dat deze Graaf reeds in 1280 zijn tweede zegel gebruikte. In het eerst opgenoemde werk, bl. 23 en volgende treft men lezenswaardige bijzonderheden over het veranderen van zegel aan, over het niet en wel gewapend zijn in riddermatig tooisel. Dit laatste werd eerst gebezigd na eene eerste verschijning op het Tournooi, waarna de Graaf ridder was geslagen; het geen voor FLORIS V ten jare 1277 in *'s Hertogenbosch* zoude hebben plaats gehad. Zie ook MELIS STOKE, *Rijmkronijk* en het *Oude Goutsche Cronyxcken* op het jaar 1277.

Hoe wenschelijk zoude het zijn, dat men de zegels der oude Graven afzonderlijk der geleerde wereld mededeelde, doch met eenige ophelderingen. Slechts in zeer weinige werken komen zij als toevallig voor. Reeds in mijne Bijlage N°. 278 gaf ik dezen wensch te kennen, ten behoeve der *Sphragistiek* (Zegelkunde). Men zoude tot voorbeeld kunnen nemen het werk: *Sigilla Comitum Flandriae*, Brugis 1639, —

met het tegenzegel, op de keerzijde van het latere zegel gedrukt, achter dit werkje mede te deelen. Zie de platen A, B en C.

Zouden wij nu uit deze plaatsing van dit latere zegel, onder het Charter in het Nederduitsch, door VAN ALKEMADE, kunnen afleiden, dat dit Charter, in 1273 in het Latijn uitgevaardigd, in lateren tijd door FLORIS V in het Nederduitsch is hernieuwd? Het bewijs ontbreekt.

Wat meer is, het Nederduitsche afschrift, zoo als wij dit in het perkamenten Register lezen, draagt in zijne eerst later gebruikelijke schrijfwijze, in zijne vertolking naar latere gebruiken, in ongebruikelijke spreekwijzen ten tijde van Graaf FLORIS V, een ander zegel met zich mede, dat is, het volledig bewijs, dat het zoodanig, als het in 't perkamenten Register is overgeschreven, niet in noch omtrent 1273 kan zijn uitgevaardigd, noch vertaald.

Hierop komen wij nader terug.

Maar eene andere meer afdoende omstandigheid bewijst stellig, dat het Charter van 1273 niet in het Nederduitsch maar in het Latijn is uitgegeven, en wel zoo als het in het perkamenten Register is geregistreerd. De aanteekening, waarvan de heer DELPRAT gewaagde, is van geheel anderen inhoud, dan die, welke die S. mededeelde. Door de groote bereidwilligheid, welke ik van den hooggeachten Dijkgraaf, Mr. J. THOOFT en van het Collegie van Hoogheemraden van Schieland, ook van den heer Secretaris-Rentmeester, reeds door mij genoemd, mogt ondervinden, — waarvoor ik openlijk mijnen dank betuig — is het mij toegestaan, behalve de herziening der door mij

---

en eenige inlichtingen er kunnen bijvoegen in den geest van het werkje: *Dictionnaire de Sigillographie pratique* door CHASSANT en DELBARRE, Paris 1860. Ook het werk: *Dictionnaire raisonné de Diplomatique* door DOM DE VAINES, Paris 1774 en andere latere schrijvers zouden daartoe bouwstoffen kunnen aanbieden; vooral HÖPINGK, *de jure sigillorum. Noribergae* 1642.

besproken Registers en bescheiden, die aanteekening over te schrijven. Zij staat te lezen in een Register voor titel voerende:

„Inventaris van alle Handvesten, Chartres, Munimenten „etc. het Hoogh Heemraedschap van Schielant behoorende „ende in des selfs Comptoir, na overlijden van wijlen „Nieupoort in sijn leven Rentmeester ende Secretaris van „denselven Lande, bevonden in den Jaere MDCLVIII.„

De aanteekening zelve luidt als volgt:

„Fol. 1. N°. 1. Eerstel: de hantvesten, ende Privilegien „van den Lande van Schielant, den Hoogeheemraden vanden „selven Lande verleent, bijde Graven van Hollandt etc. „ende andere Munimenten leggende in seecker cleijn „kisge, ofte root koffertgen met ijser beslach, in ordre „geleijt in vougen, deselve sijn geregistreert int Privilegie-„bouck van Schielant voors, waer aen wert gerefereert, alleen „ontbreecken t' Privielegie van Graeff Floris, twelck is „berustende ten huijse vande Ed. Heer van Matenesse.„

„fol. 3. 14. Eerst het register genaemt het franchyne „boeck, soo gequoteert, als ongequoteert daer in gevoucht „sijn verscheijde verhouffslachten boecken geschreven in „papier van Rotterdam ende Schiedam.„

Door deze aanteekening, van den jare 1658, wordt vermeld, dat op dat oogenblik, ten jare 1658, nog in aanwezen was het originele Charter van het jaar 1273, — want andere Charters van Graaf FLORIS V komen in het Groote of franchyne, perkamenten Register niet voor, — en dat dit Charter in originali zich bevond ten huize van den Heer van Matenesse. Zoo dat het in de 17^e eeuw nog voorhanden was, en niet, zoo als de Heer D. vermeldt, reeds blijkens gemelde aanteekening, in de 16^e eeuw uit het archief was genomen en verdwenen, waarvan in deze aanteekening niets wordt te kennen gegeven. Integendeel, door deze aanteekening wordt — zoo als ik zegde — het *in orginali* aanwezig zijn van dit Charter nog ten

jare 1658 officieel erkend. En wat volgt nu uit deze officiele verklaring? Dat, toen het perkamenten Register werd daargesteld, men het oorspronkelijk stuk heeft kunnen overschrijven en naar alle waarschijnlijkheid heeft overgeschreven.

Door deze *officiele verklaring*, voor eigen behoefte aangeteekend, wordt de uitgifte van dit Charter in het Latijn, m. i. bewezen.

Voor dat wij echter van dit punt geheel afstappen, zij het mij toegestaan een paar aanmerkingen, hier ter plaatse geldig, op te nemen.

De aanteekening zoo even vermeld, is niet zeer duidelijk. Waar berustte het oorspronkelijk Charter? Bij den Heer VAN MATENESSE, die in 1658 Hoogheemraad was of wel *ten huize van den Ed. Heer* VAN MATENESSE, *Heer* van Matenesse? Ik geloof, dat wij om de eenvoudigheid der aanwijzing kunnen en moeten aannemen, dat men heeft willen aanwijzen den *Hoogheemraad.*

Maar dan was die Heer van Matenesse, waaronder dit oorspronkelijk Charter gezegd wordt in 1658 te berusten, niet zoo als de Heer D. schijnt te vermeenen, van den Hollandschen tak VAN MATENESSE, die *heer* van *Matenesse*, *Reviere* enz. was, wier heerlijkheid aan de Stad Schiedam is gekomen, maar wel, van den Utrechtschen tak; en volgens de lijsten der Hoogheemraden, de Heer WILLEM VAN MATENESSE, Heer *van Rasquert*, (Prov. *Groningen*) *Lisse* enz., zoo als uit de oorspronkelijke kwitantiën ten jare 1654 en volgende ook blijkt. Want eerstens Jonkheer ADRIAAN was reeds 30 Januarij 1650 overleden (zie bl. 16); ten anderen waren in 1658 dezelfde personen Dijkgraaf en Hoogheemraden, die in 1660 door ons (bl. 15) zijn aangegeven; en onder deze komt slechts een VAN MATENESSE, te weten, WILLEM VAN MATENESSE voor.

Verdient nogtans SIMON VAN LEEUWEN in zijne *Batavia Illustrata*, gedrukt 1685, bl. 1004, geloof, alsdan

zouden deze twee takken later zijn ineengesmolten, uitgestorven, en overgegaan in de familie van HARDENBROECK.

Mogte de aanteekening, in het Register van Schieland voorkomende,' duiden op den heer VAN MATENESSE, *heer van Matenesse*, die in 1658 geen Hoogheemraad was, alsdan zou de zekerheid van de juiste registratie wel iets verflaauwen; of men zoude moeten veronderstellen, dat het Charter tusschen 1646 en 1653 in handen zoude geweest zijn van Jonkheer JOHAN VAN MATENESSE, die gedurende dat tijdperk ook Hoogheemraad was (zie bl. 13 en 14).

Een ander punt. De aanteekening door ons medegedeeld, noch eenig ander Register op Schielands archief berustende, noch eenige andere aanteekening aldaar voorhanden, geven ons de *zekerheid*, dat dit Charter in originali ooit, als daar bewaard wordende, op dat archief heeft berust. Het oudste, het papieren Register heeft dit Charter niet overgeschreven, en zoude het gewis gedaan hebben, hadde het Charter op het archief van Schieland berust; ook nergens wordt er in de papieren van Schieland gewag van gemaakt. Ten andere was dit Diploma niet aan Schieland gerigt, hetwelk op dat oogenblik nog niet was *georganiseerd*, maar tot den Bailliuw van den lande, tusschen de Schie en de Gouwe; en nu zoude ik de vraag wel durven stellen, of het niet mogelijk zoude geweest zijn, niet zeer waarschijnlijk is, dat dit Charter in het bezit van den Bailliuw, en later van zijne familie is verbleven? Welligt behoorde deze Bailliuw tot het geslacht der heeren VAN MATENESSE. En kunnen nu genoemde heeren WILLEM of JOHAN VAN MATENESSE, tusschen de jaren 1646 en 1653 Hoogheemraden van Schieland, niet dit Charter hebben ter leen medegedeeld en in het Register doen overschrijven? Toen immers bestond er in Schieland een groote ijver. En waarom? Omdat ten jare 1643 een groot geschil was ontstaan tusschen de Hoogheemraadschappen van Rhijnland, van Delfland en van Schieland,

betrekkelijk de zoogenaamde *préséance*, waarover op order van den Prins van Oranje, ofschoon nuttelooze, *Conferentien* gehouden waren. Ieder onderzocht zijn archief, bepaaldelijk ook Schieland. De Privilegiën werden overgeschreven en de kaart van Schieland werd opgemaakt. Zoude de heer VAN MATENESSE nu ook niet zijn stuk hebben kunnen verstrekken? Vooral met het doel om, ware het mogelijk, aan Schieland den schijn te verzekeren van vroeger dan de andere Hoogheemraadschappen te zijn opgerigt? Alles pleit voor deze gissing, die, zoo zij niet tot eene waarheid kan worden verheven, ten minste eene groote waarschijnlijkheid voor zich heeft.

En zouden in dat geval de woorden: *alleen ontbreekt het Privilegie van Graaf* FLORIS, *hetwelk ten huize van den Edelen heer* VAN MATENESSE *berustende is*, aanwijzen, dat dit Charter een eigendom van Schieland was? Ik betwijfel het, op grond der vroeger groote zorg, om oorspronkelijke Charters daar te bewaren, waar zij behoorden. In allen gevalle van de afgifte uit Schielands archief aan zekeren heer VAN MATENESSE in de 16e eeuw, waarvan de heer DELPRAT gewaagde, blijkt niets.

Nog eene andere opmerking.

Eerst sedert de opneming van dit Charter in het Groote Register heeft het zelfs in Schieland een bekend aanwezen en een leven verkregen, hetwelk het vroeger niet bezat, zelfs niet bij het vervaardigen van het oudere papieren Register, want daarin werd het niet opgenomen. Leed moet het echter doen, dat men aan dat Charter in de kaart van Schieland eene beteekenis en waarde heeft gegeven, welke men bij de latere bloote lezing ontwaren zal, dat het niet heeft gehad. Ook in die kaart gewaagt men van nog vroegere Privilegiën, waarvan geen spoor hoegenaamd aanwezig is. Zie hier deze Aanteekening. „Anno „Domini 1273 Heeft FLORIS De Vijffde Graeff van Hol- „landt etc. Het Collegie van Schielandt Bij des selffs

„ Voorzaten te vooren Geerigeert Bevesticht ende met „ verscheyde Privilegien vermeerdert."

Eindelijk uit eene kwitantie, ten jare 1654 afgegeven en in het archief van Schieland aanwezig, zou men kunnen afleiden, dat zekere WILLEM THIBOUT de wapens in het perkamenten Register heeft afgemaald, want deze werd gebezigd om de Wapens der Heemraden af te teekenen, voor het bakken van glazen voor Syon en voor het album van den Heer Dijkgraaf. Het is te bejammeren, dat de rekeningen van de jaren 1646, ja van 1642, tot 1653 ontbreken; deze zouden veel licht over deze en andere door ons besproken punten hebben kunnen verspreiden. Niet minder is het jammer dat het zegel onder het Charter van 1273 niet naauwkeurig is afgeteekend; want bestond de *officiele aanteekening*, bl. 26 vermeld, niet, men zoude welligt en wel te regt kunnen volhouden, dat de schilder het oorspronkelijke stuk niet voor oogen heeft gehad; en het geheele afschrift zoude daardoor veel in waarde verliezen.

Ook zouden wij kunnen vragen, van welken vermoedelijken tijd het TRANSLAET dagteekent. Heeft het zijn bestaan te danken aan de opmaking van het GROOTE REGISTER of was het eene veel oudere vertaling, die eenigzins is verbasterd? Voor dit feit bestaat geene aanwijzing hoegenaamd. De vergelijking van zijne uitdrukking met die van oude Charters, met die van lateren tijd, of met de keuren van Schieland, van het jaar 1646—1653 of vroegeren tijd, zoude wel eenige gissingen mogelijk maken, maar niet tot zekerheid leiden. Daarom willen wij ons vergenoegen met de oplettendheid daarop te hebben gevestigd, verwijzende naar het geen wij reeds over deze Nederduitsche vertaling in het algemeen zegden.

Ik eindig hiermede mijne beschouwingen over den zoogenaamden uitwendigen staat van het Charter van 14 Mei 1273 en mijne uiteenzetting der volledige geschiedkundige waarheid.

Alleen zal ik nog te kennen geven, dat, hadde ik mijne verdere *Geschiedenis van Delfland*, bijna geheel in HS. afgewerkt, in het licht gegeven, ik noodwendig op dit Charter zoude teruggekomen zijn, zoo als ik dit in mijne *Bijlage* N°. 278 over de Charters van Rhijnland heb gedaan.

Ten slotte zal de heer DELPRAT mij wel veroorloven, mijne bevreemding openlijk kenbaar te maken, dat aan iemand, die een speciaal, bepaald Charter behandelt, de door mij medegedeelde bijzonderheden zijn onbekend gebleven, want niets anders mag ik veronderstellen. Ook mijn leedwezen moet ik betuigen over zijnen volhardenden ijver, om VAN MIERIS op alle mogelijke wijzen te gispen, en dit bepaaldelijk, omdat die ijvervolle opzamelaar Charters heeft medegedeeld, zoo als hij die gevonden had. Honderden met mij hebben steeds zijne verzameling als eene zeer nuttige en zeer wenschelijke beschouwd, niettegenstaande de misstellingen en onjuistheden, die daarbij hebben plaats gehad; zij heeft den weg geopend en gebaand, en nut van allerlei aard gesticht. Te meer hindert mij die ijver, daar de heer DELPRAT, ben ik goed ingelicht, op zich genomen heeft, door de behandeling van een bepaald tijdvak, het zoo hoogst verdienstelijk werk van VAN MIERIS aan te vullen. Edoch deze strengheid van den heer DELPRAT geeft ons den waarborg, dat het door hem uit te geven gedeelte Charters de gestrengste kritiek zal kunnen doorstaan; ik ducht evenwel, dat, zoo deze nieuwe opzamelaar niet dan oorspronkelijke Charters wil doen afdrukken, èn de Vaderlandsche Geschiedenis, èn de Vaderlandsche Letterkunde, èn de Staat, èn partikulieren vele aanwijzingen zullen missen, die *velen* allernuttigst en allerwenschelijkst oordeelen.

Thans iets over den inhoud, over den zin en over de beteekenis van het Charter van het jaar 1273.

Ter juiste kennisneming en beoordeeling van dit Charter, acht ik het noodzakelijk het Charter zelf vooraf, en

hier ter plaatse, in zijn geheel mede te deelen, doch juist zoo als het op fol. I van het reeds zooveel besproken perkamenten Register, op het archief van het Hoogheemraadschap van Schieland berustende, is geboekt geworden; dat is, in het Latijn en in het Nederduitsch. Gemakshalve zullen wij echter de twee teksten nevens elkander plaatsen.

Florentius Comes Hollandiæ Ballivo intra Schiæ et Gaudam ceterisque nobilibus et ignobilibus infra dictum terminum commorantibus salutem et omne bonum. Mandamus vobis districtius inhibentes, ne aliquis vel aliqui infra dictos termines (sic) commorantes aliquam terram emant, nisi ita hæreditate fruantur, quod timor esse non possit de eorum aggere comparando et bannos annuos ejusdem solvere possint, si acciderit aggerem eorum in aliquo deteriorari. Præterea præcipimus finaliter nolentes, ne aliqui in dictis terminis manentes bannos pacis faciant, qui vredebanne vulgariter nuncupantur, quod si fecerint, sciant se nostram inimicitiam incursuros. Datum anno Domini M. ducentesimo LXX. tertio: dominica qua cantatur vocem jocunditatis.

Hierachter volgt in het perkamenten Register het Grafelijk zegel afgeteekend.
(Zie bl. 12, 22, 30 hiervoren en hierachter plaat A.)

TRANSLAET.

Floris Grave van Hollandt wenschen geluck ende allen goet, den Bailliuw tusschen der Schie ende der Gaude, ende aen allen Edelen ende onedelen tusschen de geseyde limiten wonende, Wij bevelen Ulieden scherpelyck, verbiedende dat Niemandt ofte genigen, wonende binnen de voors: limiten eenich landt sullen mogen coopen, ten Zy dat sy deselve Erven alsoo gebruycken, datter geen vrees en is te wesen van syn verhael niet te hebben op haren dijck, Ende dat sy de jaerlycxe omslagen vanden selven sullen kunnen betalen, soo het mocht comen te gebeúren, dat haren dijck ergens in mochte comen te verergeren. Hier en boven belasten wij Ul[e] noch verbiedende datter Niemandt en sy die hem onthout binnen de voors. limite, dewelcke Eenige verbintenisse van vrede sullen maecken, dewelcke gemeenlijcken genoemt werden vredebannen, Ende soo zij des niet en deden soo moeten sy verseeckert zijn, dat sijluyden onsen thoren op haer verwecken. Gegeven jnt Jaer ons Heeren duijsent Tweehondort tseventich ende drie, op den Sondach jnden welcke gesongen wert de Stem van Vreuchd.

Zonder zegel in het Register.
(Over het zegel in het HS. van *van Alkemade* zie hiervoren bl. 24 en hierachter plaat B.)

Voor dat wij tot de beoordeeling van den inhoud van dit Charter overgaan, wensch ik een bewijs aantegeven, hoe bedenkelijk het is, in eenig afschrift van een Charter eigendunkelijk eenige verandering — vermeende verbetering — daar te stellen.

De anderzins zoo geleerde VAN ALKEMADE heeft, in zijn prachtvol HS. over Schieland, hetwelk ik in eigendom bezit, geoordeeld, de woorden *vocem jucunditatis*, waarmede dit Charter eindigt, te moeten veranderen in *Lætare*, en dit, omdat hem bekend was, dat op den 4ⁿ Zondag van den vasten, den 3ⁿ Zondag *vóór* Paschen, in de R. C. Kerk, de *Introitus*, het eerst gelezen en door het koor gezongen wordende gedeelte van het H. Misoffer, steeds aanving en aanvangt met het woord *Lætare* (Verheug u) en hem minder bekend scheen, dat op den 5ⁿ Zondag *na* Paschen de *Introitus* begint met de woorden: *Vocem jucunditatis*. Daardoor veranderde de geleerde schrijver — zonder het te willen — de dagteekening van het Charter, zoo wel in maand als in jaartelling, daar dat Charter alsdan, volgens de oudere jaarrekening en jaaraangeving, van Paschen tot Paschen, naar onze jaartelling in het jaar 1274 zoude moeten gesteld worden; tenzij men aanneme, maar tevens bewijze, zoo als wij vroeger zegden, dat de kerkelijke jaartelling, van Kersmis tot Kersmis, ofschoon in Duitschland reeds in de Xᵉ eeuw in het burgerlijke afgeschaft, door onze Hollandsche Graven nog gevolgd werd (1).

Nuttige wenk, ook voor hen, die over kerkelijke gebruiken, vormen of leer schrijven, die zij niet altijd voldoende kennen.

Gaan wij thans tot de behandeling van het Charter over.

---

(1) Zie het tegendeel bewezen bij VAN MIERIS D. 1 *voorbericht* bl. 13; bij TE WATER, *voorrede* van het *Utrecht's Placaatboek*, bl. 23; ook in het werk: *Tegenberigt op het Naberigt van de Heer* JAN BENT, *over de Jaar- Maand- en dagteekening*, Dordrecht 1761; voeg hierbij de *Dissertation sur les dates des Chartes*, etc., in het werk: *l'Art de vérifier les dates*, pag. IX. — Zie ook hiervoren Bl. 10, in de noot.

De lezing van den bovenstaanden Latijnschen tekst, tevens van den Hollandschen, zal door ieder deskundigen en tevens nadenkenden lezer de algemeene aanmerking, door den Heer DELPRAT met hooge vlugt vooropgesteld, volledig doen beamen, namelijk, dat in het tijdvak van Graaf FLORIS V de Latijnsche taal stond verdrongen te worden, even als de oudere wetgeving, door een nieuw ontluikend volksleven; door eene maatschappij, gereed om een zelfstandig aanwezen in zeden, in gewoonten, ook in wetgevende taal te doen gelden; dat daarom het Romeinsch gewaad zich meer en meer de aanhechting liet welgevallen van lappen uit den voor zich vreemde, dat is, aan de Nederduitsche spraak en de Hollandsche gebruiken ontleend. Van daar zoo vele middeneeuwsche Nederduitsche woorden met Latijnsche overzetting of Latijnsche uitgangen. Ja, het oudere Latijn stond als het ware verstomd van zich te zien vereenigd met — en tot bijna onverstaanbaar wordens toe bedolven onder — inheemsche woorden; ik voeg er nog bij, onder woorden, den Romeinen, den Latijnen en zelfs den Duitschers in vele zaken vreemd; onder woorden, die alleen uit Nederduitsche gewoonten en zeden of gebeurtenissen met juistheid kunnen worden te zamen gesteld, begrepen en vertolkt. Deze laatste aanmerking zal ons bij de verdere beoordeeling te stade komen, en wat meer is tot leiddraad moeten strekken; zelfs dient zij ons ter beoordeeling van de Nederduitsche vertaling van dit Charter.

Reeds gewaagden wij met een woord over de schrijfwijze van lateren tijd, die voor ieder daarin zigtbaar is, en hij, die oudere Charters in de Nederlandsche taal, door FLORIS V uitgevaardigd, heeft geraadpleegd of wil raadplegen — in de Handvesten, bijv. van Haarlem, bl. 26 van het jaar 1280, of in de Handvesten van Dordrecht, bl. 81, van half April 1290 en bl. 85, van 2 April 1292, en anderen — zal gewis de verklaring afleggen, dat de woorden *Hollandt*, *Bailliuw*, *Ulieden*, *Schie*, *gegeven*, *duijsent*, *twee* en

andere schrijfwijzen, in dit Nederduitsche *Translaet* voorkomende, de ware oudheidskleur aan dit Charter ontnemen. Edoch, behalve deze tastbare fouten, ontstaan door latere vertaling of door latere overschrijving, ontwaart men daarin enkele zeer verkeerde vertolkingen van zin, veroorzaakt door verandering van zeden en gewoonten; en deze toonen aan, dat deze vertaling noodwendig van lateren tijd dagteekent, van tijden toen de Hoogheemraadschappen reeds ten volle waren *georganiseerd*, in volle werking waren. Van deze onjuiste vertolking zal achtereenvolgens sprake zijn. Thans zullen wij ons vergenoegen te doen opmerken, dat een ieder, na kennis genomen te hebben van den inhoud van het Charter, de overtuiging zal hebben erlangd, dat, zoo als wij reeds vroeger (bl. 29) daarvan gewaagden, het Charter van het jaar 1273 het Collegie van Schieland niet als bestaande, niet als te voren geërigeerd, erkent noch bevestigt, veel min met verscheidene Privilegien begunstigt. De kaart van Schieland faalt ten volle op dit punt. Graaf FLORIS V zendt een bevel aan zijnen Bailliuw, tevens gerigt aan alle de ingezetenen eener bepaalde streek, en noemt zelfs de *plaatselijke Heemraden* niet.

Graaf FLORIS betitelt zich in dit Charter eenvoudig *Graaf van Holland;* later voegde hij er bij: *van Zeland en Heer van Friesland.*

De vaderlandsche Chronijk, gedrukt te Leyden in het jaar 1784, welke Chronijk van bl. 186 af bijna als eene officiele geschiedenis mag beschouwd worden, omdat zij, na die bladzijde, uit de Grafelijke Registers en bescheiden — thans op het Rijks archief aanwezig — geheel is opgemaakt, (1) geeft ons de reden van het weglaten

---

(1) Het is te bejammeren, dat het vervolg, het niet uitgegeven gedeelte van deze Chronijk, na op 's Landskosten te zijn aangekocht, thans als HS. blijft weggesloten, zonder door den druk kenbaar gemaakt en verspreid te worden.

van de woorden: *Graaf van Zeland* enz. te kennen.

Deze Chronijk vermeldt, dat FLORIS het bewind van Zeeland aan zijnen Neef, FLORIS VAN HENEGOUWEN, voor eenigen tijd had toevertrouwd; dat hij eerst in 1282 eene volkomene overwinning op de Friezen behaalde, en ook, nadat Zeeland zich tegen hem verzet had, in 1290 Middelburg moest belegeren en het twistvuur in Zeeland ten minste tijdelijk dempte.

Het meer gemelde Charter is gerigt aan den plaatselijken of gewestelijken Bailliuw van het latere Schieland. Hierbij wordt het verbod gedaan, aan de edelen en niet edelen, land te koopen — niet *ver*koopen, zoo als de heer DELPRAT het woord *emere* vertaalt — tenzij de koopers zoodanig erfgoed bezitten, zoodanig zijn bemiddeld, dat er geene vrees besta, dat zij hunnen dijk niet zouden kunnen onderhouden of de jaarlijksche vereischte of *gebannen* werken, dat is, de door den Bailliuw en den plaatselijken heemraad of schepenen bevolen werken, hun *banwerk*, *jaarlijks*, niet zouden kunnen bekostigen; vooral hunnen dijk, dat is, den dijk vóór hun land, niet zouden kunnen herstellen, zoo deze mogte *verergeren*, anders gezegd, door buitengewone toevallen of omstandigheden in slechten staat mogt geraken.

Men zoude evenwel des noods aan de woorden *bannos annuos solvere* eene meer beperkte beteekenis kunnen geven; daardoor verstaan, *de jaarlijksche bekeuringen te voldoen* en alzoo lezen: *of dat die eigenaren niet in staat zouden zijn de boeten te betalen, welke bij de jaarlijksche schouwen zouden worden opgelegd, zoo hun dijk in slechten staat mogt bevonden worden.*

Maar andere als eene dezer beteekenisssen is m. i. niet aannemelijk.

In Schielands vertaling lezen wij wel: „ten zy dat sy „deselve Erven alsoo gebruycken datter geen vrees en is „te wesen van syn verhael niet te hebben op haren dyck"

doch deze zin is in strijd met de beteekenis der Latijnsche woorden, in strijd met zin en met waarheid.

In den Latijnschen tekst is sprake van *erfgoed* en van *bezitten*, geenszins van *misbruiken*. Van eene *erve te koopen* en deze *slecht te gebruiken* is hier de rede niet. En door de woorden *erfgoed* en *bezitten* kan die zin niet mogelijk zijn. Hoe kan iemand *koopen*, en dat nog niet gekochte *erfgoed* noemen? En reeds van *misbruiken* gewagen? Dit is eene tegenstrijdigheid.

Wij vermeenen den waren geest te hebben wedergegeven.

De heer DELPRAT vertaalt ook van zijne zijde, even als Schielands TRANSLAET, de woorden *bannos annuos* door *jaarlijksche omslagen*. Ik zoude mij echter veroorloven tegen deze vertaling onderscheidene bedenkingen aan zijne overweging te onderwerpen: 1°. Is de gedachte van jaarlijksche omslagen, ten jare 1273 niet een *anachronismus*, niet eene gewoonte van lateren tijd, minder juist op dat oudere tijdvak teruggebragt? Bestond reeds op dat oogenblik een algemeen finantieel beheerend water- of dijkbestuur en wel over de dijken in Schieland? 2°. Werd en wordt het gewoon onderhoud van alle, vooral van eigen dijken, nog wel heden door jaarlijksche omslagen bekostigd? 3°. Staan die woorden *bannos annuos* alleen? Als eene jaarlijksche gewoonte en een jaarlijksch gebruik aangegeven? Of staat er eene buitengewone omstandigheid bij vermeld? Eene uitzondering in vergelijking met het jaarlijksche? Lezen wij niet: *zoo het mogt gebeuren*, *dat hunnen dijk in eenig opzigt verergere*, d. i. in slechten staat geraakte? 4°. Is er geene in het oog springende tegenstrijdigheid gelegen in de vertaling van jaarlijksche omslagen voor het onderhoud of herstel van die dijken, welke volgens den eigen Latijnschen tekst door de koopers moesten onderhouden en hersteld worden? 5°. Wanneer en waar heeft men zelfs door *ban* of *banne* eenen bevolen, opgelegden geldelijken omslag verstaan? 6°. Wat leert,

betrekkelijk de wijze van onderhouden en herstellen der dijken, in de oudere tijden, bepaaldelijk omtrent het jaar 1273, het alom bekende dijkbeheer van dien tijd, het dijkschouwen, het dijkbannen, het beboeten en het invorderen van boeten? Is dit een en ander, dit alles niet in strijd met de gedachte van *jaarlijksche omslagen* in geld, ten behoeve van eigen dijken, vooral in genoemd tijdvak? Ik vermeen bevestigend te moeten antwoorden; maar dit vordert nog eenig bewijs.

Dit bewijs vinden wij, behalve in de reeds aangegeven tegenstrijdigheden, bij een beredeneerd onderzoek naar de beteekenis van het woord *bannus* of *bannum*, *ban*; ook in den inhoud der ons bekende Grafelijke Charters.

P. WEILAND en J. L. TERWEN, in hunne *Kunst-* en *Etymologische Woordenboeken*, leiden dit woord *ban*, *bannus*, *bannum* — volgens hen van gelijke beteekenis als het Deensche *ban* — van *binden* af, en zij verzekeren, dat het beteekende *wettige band*, ook *dwang;* van daar eveneens: *kerkelijke vereeniging*, *burgerlijke grens*, *afperking*, *kring*, *cirkel;* ook *wettelijk gebied.*

C. KILIAAN, in zijn *Etymologicum Teutonicæ linguæ*, voegt er de oudere beteekenis van *regtsgebied*, van *opgeroepen regters*, van *bijeengekomen vierschaar* bij; ook die van *regtspraak*, van *vonnis;* tevens van *openbaar bevel*, en *openbare afkondiging.*

Van daar de afleidingen: *in den ban doen* en *bannen*, met de beteekenis van uitsluiting uit de geestelijke vereeniging, uit den burgerlijken kring of de burgerlijke grens; uit het regtsgebied. Van daar dan ook de *banmijle*, grenssteen, *banmolen* en *banoven*, molen of oven bestemd voor eene gemeente of zeker burgerlijk gebied, ingesloten binnen bepaalde grenzen, molen of oven daarvoor aangewezen, zelfs met dwang.

Met welke beteekenissen E. W. CRAMERUS, in zijn *L. Meijers woordenschat* en J. KRAMERS, in zijn' *Kunstwoordentolk* zich volkomen vereenigen. Ook doet zulks

Mr. C. BOONZAJER in zijn *Theutonista of Duytschlender van Gherard van der Schueren*, ofschoon dit werk veel minder volledig is.

De heer DELPRAT voegt bij deze beteekenissen en uitdrukkingen nog de woorden *ten ban komen*, *met ban houden*, *Heerenban*, *Schoutenban*, *Schepenban*, *een ban* (boete) *verbeuren*, ook het door de vorige schrijvers overgeslagen en toch zoo algemeen bekende *banwerk*, zijnde water- of dijkwerk, waarover *schouwe* gehouden wordt; van waar *banwateringen*, woord, dat dan ook uit zich zelf verstaanbaar is; ook *banwijn* hetwelk beteekende het verlof, dat in zekere gemeenten en slechts op zekere tijden, — volgens VAN DE WALL, *Handvesten van Dordrecht*, *Deel* 1. *bl.* 307, — wijn mogt verkocht worden door het bestuur of door ingezetenen. De heer D. geeft ten slotte aan *ban* de beteekenis van *omslag*, *belasting*, *census*, doch hij voert voor deze laatste vertaling geen enkel bewijs aan, maar met haast tracht hij, ter instandhonding van zijne door ons niet beaamde vertaling, den zin van *omslag* aan het woord *ban* gegeven, te doen doorglippen.

Wij, die al deze beteekenissen — uitgenomen de laatste vertaling — aannemen, als op eene menigte bewijzen gegrond, uit de door VAN MIERIS opgezamelde en elders te vinden *Charters*, ligtelijk aan te voeren, veroorloven ons evenwel eene aanmerking, te weten, dat, willen wij het Charter van het jaar 1273 goed verstaan en juist vertolken, wij de beteekenis van dat woord moeten zoeken en vinden in stukken, hier te lande en vóór of omstreeks dien tijd uitgevaardigd; want, het is reeds gezegd, wij bevinden ons in *Holland*, in een geheel eigenaardig land ter oorzake zijner wateren; wij onderzoeken een Charter van het jaar 1273, een tijdperk van algemeenen overgang vooral nopens het beheer over de wateren en dijken. De organisatie voor Rhijnland ving eerst, en nog slechts gedeeltelijk, met het jaar 1255 aan; die van Delfland —

naar mijne overtuiging, op grondige bewijzen steunende — met 1281, bekrachtigd in 1319, terwijl die van Schieland met 1299 en 1316, en die van het Land van Woerden met 1322 een geregeld en wettelijk begin nam. Dit een en ander blijkt uit hunne eigene eerste authentieke oorspronkelijke Charters.

Ter bereiking van zoo even gezegd doel, zouden wij de uitgaven van de oudere Friesche Wetten door vele schrijvers ons medegedeeld, kunnen raadplegen: want tot dat de Heeren, die een nieuw Charterboek zullen daarstellen, de oorspronkelijke Charters en *officiele* stukken opgespoord en van onder het archievenstof opgedolven zullen hebben, — hetgeen ik van harte verlang — zullen wij ons nog van de door bekende schrijvers medegedeelde stukken wel mogen en moeten blijven bedienen, ook van die, welke door mij in mijne *Geschiedenis* zijn medegedeeld, en betrekkelijk deze Friesche wetten gedeeltelijk, onder N°. 94 der *Bijlagen*, zijn overgedrukt.

Wij zien daarin eerstens, dat de Friezen konden volstaan met te zweren, hoeveel dijk en weg zij *verpligt* waren te onderhouden; ten andere zien wij daarin den Fries *den oever der zee bij* BAN *bewaren*, *zijlen* (sluisjes met brug) *bij* BAN *onderhouden*, *den weg met* BAN *maken;* wij hervinden aldaar den *Schoutban*; wij hooren *den Azing* (elders de Heemraden) *ter vierschaar bannen*, en *in gebannen vierschaar vonnis* uitspreken, over het niet maken van den *gebannen zijl*, *weg*, of *zeedijk* en *de boete* ook als *ban bannen.* Wel vinden wij aldaar *Scholpligtigen aan een zijl* vermeld, maar dat *schot* werd niet *ban*, *bannos*, *bannum* genoemd; alleen het werk op zich zelf; dit werk heette een *banwerk*, en werd het niet goed gemaakt dan was het een *wanwerk.*

De plaatselijke *Heemraden* die het plaatselijk *banwerk* schouwden ontmoetten wij reeds ten jare 1155, en hun bestaan in dat tijdvak wordt bewezen door een Charter, aan den

grooten KLUIT ontleend en voorkomende in onze Bijlagen N°. 112. Deze Heemraden legden *boete bij* BAN op. Ook ten tijde van koning WILLEM zouden wij het aanwezen der plaatselijke Heemraden kunnen bewijzen.

Ten jare 1225/6 26 Januarij (bij mij Bijlage 96, ook bij VAN MIERIS Dl. I bl. 194) vinden wij, in de bekende overeenkomst tusschen den Bisschop van Utrecht en onzen Graaf FLORIS IV, betrekkelijk het daarstellen van sluizen, op onzen thans binnengesloten Rhijn, de woorden *bannos* en *bannum* ontegenspreekbaar voor *boete* gebezigd.

Daarna zoude ik eene *Core*, ten jare 1242 voor de vier ambachten van *Vlaanderen* afgekondigd, kunnen aanhalen, (bij mij te vinden Bijlage 116) en daaruit zou ik kunnen aantoonen, hoe ieder grondeigenaar zijn eigen water- en dijkwerk moest verrigten of doen verrigten; maar ik voor mij vergelijk niet gaarne vreemde gewesten en uitheemsche gewoonten met de onze, want gewoonlijk leidt dit tot zeer onjuiste gevolgtrekkingen; het is soms wenschelijk buitenlandsche zeden mede te deelen, maar m. i. bewijzen zij voor *onze* gewesten niet op eene afdoende wijze.

Van geheel anderen aard en van grootere bewijskracht voor de steeds bestaande verpligting van ieder grondeigenaar, om zijnen dijk te onderhouden, is eene verkoopakte van Graaf WILLEM, gedagteekend 6 September 1242, door MEERMAN ons medegedeeld (bij mij Bijlage 98) waarbij die Graaf land verkoopt, als bij uitzondering, *vrij van allen dijk*, terwijl daarentegen dat land zijnen *waterganc* moest maken gelijk andere landen.

Om nu door het woord *bannum* verbanning te zien beteekenen zouden wij kunnen verwijzen naar een Charter van 14 April 1246, te lezen bij VAN MIERIS D. I. bl. 228 (zie bij mij Bijlage N°. 45, bl. 53, uit Delfts archief verkregen); een Charter bevattende privilegien, ten behoeve van de ingezetenen der stad Delft verleend.

Ook het eerste Charter ten behoeve van Rhijnland, van

het jaar 1255, kent den Heemraden van die landstreek geene geringe beslissende magt toe; WILLEM II belooft, dat hij, zelfs de Graaf des Lands, geene *spui*, noch *zijdewind*, noch *zeedijk* zal maken zonder toestemming der *Heemraden* (zie mijne Bijlagen N°. 159 en 278).

Uit een later Charter, bij VAN MIERIS D. I. bl. 353, bij VAN DE WALL, *Handvesten van Dordrecht* D. I. bl. 37, en bij mij Bijlage 65 voorkomende, van 21 December 1270, vinden wij door Graaf FLORIS bevolen, dat ten laste van geen enkel ingezeten van *Dordrecht* een dijk kan gebragt worden, om dien te onderhouden, dan ten gevolge van uitspraak der *Heemraden* en *Schepenen* of wel van vier zoogenaamde *goede mannen*, evenwel onder leiding van den *Bailliuw van Zuidholland.*

Het bestaan der *Heemraden*, die eene beoordeelende magt uitoefenden, wordt nog nader bevestigd, doordien die zelfde Graaf den 6den Julij 1271 bepaalde, dat met goedkeuring der *Heemraden* van *Zuidholland* en van de Schepenen der stad Dordrecht, na hunne waardering of na die van den Bailliuw van Zuidholland, grond konde uitgegraven worden, tot het maken van een gracht rondom die stad. (Zie VAN DE WALL *ibid* bl. 42).

Eerst den 14 Februarij 1272/3 vinden wij bij J. VAN OUDENHOVEN, *Beschrijving der stad Heusden*, bl. 247, (bij mij Bijlage 133) eene Overeenkomst, tusschen den heer JAN VAN HEUSDEN en Graaf FLORIS V gesloten, waarbij sprake is van eenen dijk, die *door hen beiden*, alzoo gezamenlijk, zal onderhouden worden, doch steeds volgens aanwijzing der Heemraden. Wij zien tevens daarbij vastgesteld, dat, zoo voor dien dijk geld mogt worden uitgegeven, men dit van de ingelanden terug zoude *beuren* d. i. invorderen; maar tevens gewaagt men, in dit zelfde Diploma, van eenen anderen dijk, waarvan gezegd wordt, dat zoo deze door de eigenaren, daartoe verpligt, niet in goeden staat werd onderhouden, deze deswege beboet zouden worden, met al de gevolgen van dien.

Van algemeenen en *jaarlijkschen omslag* is hoegenaamd geene sprake.

Nu schijnt het daarentegen, — niettegenstaande dit algemeen bestaand dijkregt, waarbij ieder eigenaar gehouden was zijnen dijk of zijn *banwerk* daarop te onderhouden en te doen onderhouden — dat onderlinge overeenkomsten werden gesloten, om *gezamenlijk zekere banwerken te maken*, bepaaldelijk de grootere dijken onderling, bij schikking en overeenkomst, in behoorlijken staat te houden. Daartegen komt mij voor, met den Heer DELPRAT, zoo ik dien schrijver goed versta, dat het Charter van het jaar 1273 gerigt is.

Dit blijft ons nu nog te bewijzen over.

Zullen wij om dit bewijs te leveren, ons weder beroepen op de woordenboeken hierboven vermeld?

Als wij die openslaan, lezen wij, dat die schrijvers meerendeels door het woord *vrede* verstaan *vrije toestand of betrekking*, *vriendelijke gesteldheid*, *overeenstemming*, *orde*, *rust*, *zekerheid*, *tevredenheid*, *vergenoegdheid*. J. L. TERWEN tracht dit door vele uitheemsche bewoordingen te bewijzen. WEILAND noemt het *eigenlijk vrijdom van alle verontrusting en beleediging*, *vrijdom van twist*, *van oorlog*, enz. Van daar *vredebreken*, *vredehandel*, *vredeverdrag*, *vredeverbond*, *landsvrede*, *staatsvrede*, enz. enz. Zij doen het woord *vrede* afstammen van de klanken *free*, *frede*, *freith*, in het middeleeuwsch Latijn, overgenomen in de woorden *fredus*, *freda*, *fredum*, en komende van of beteekenende *vrij*.

Hierin is door de opgenoemde Schrijvers grootendeels KILIAAN gevolgd, die vele woorden, met *vrede* beginnende, aanhaalt; dit doen eveneens BOONZAJER en CRAMERUS, welke laatste het woord *vreeden* voor *vredemaken*, *bevreedigen* aangeeft.

Geen enkel hunner haalt echter het zamengestelde woord van *vrede* en van *ban*: *vredebanne* aan.

De Heer DELPRAT, welke in die zamenkoppeling groote

duisternis vindt, vooral de Latijnsche uitdrukking *bannos pacis* niet geschikt oordeelt, om den zin dier woorden op te helderen, geeft zich veel moeite, om al de beteekenissen van het woord *vrede* op te noemen. Hij verwijst en zeer te regt naar T. D. WIERDA, die, in zijne aanteekeningen op het *Asegaboec* aanteekeningen maakt op *kerkvrede*, *huisvrede*, *dingvrede*, *dijk-* en *ploegvrede*; ook gewaagt hij van *vrede* voor *omheining*, *omsluiting*. Behalve de bovenaangehaalde beteekenissen toont hij aan, dat dit woord ook den zin had van: *tijdelijke vrede opleggen*, door regterlijk bevel, door VAN ALKEMADE, *Beschrijving van de stad Briel*, Deel 1, bl. 288, en andere schrijvers zeer duidelijk voorgesteld en hetgeen in Charters en Keuren zoo dikwerf voorkomt; ook elders *treuga Dei*, *Godsvrede*, bij ons *treuga*, *stilstand* genaamd (1).

VAN DE WALL beschrijft deze beteekenissen eveneens, doch onder de benaming van *handvrede*, in de noten op bl. 111, 113, 114 en 115, en geeft in noot 43 op de laatstgenoemde bladzijde de voornaamste schrijvers over dit onderwerp aan.

De heer DELPRAT bewijst, dat die laatste zin hier niet gelden kan, evenmin het *vredeban* voor *vrede*, in onze hedendaagsche algemeene beteekenis, tusschen Vorsten en Staten, waarin de oudere Friesche wetten, door hem zeer *in extenso* aangehaald, dit bezigden; noch de zin van *beëindiging van geschil door regterlijke uitspraak*, in een' brief van Schout, Schepenen en Raad van Utrecht, in den jare 1230, bij MATTHÆUS *de Jure Gladii*, bl. 387 vermeld; veelmin de *treugæ Dei*, godsvreden. Nog oneindig minder ziet hij hier eenige bemoeijingen der geestelijkheid: waarlijk in dit Charter is niet de minste zweem aanwezig van hetgeen tot het kerkelijk, zelfs niet tot het kerkgeschiedkundig

(1) Zie hierover: *Handvesten van Vlaardingen*, bl. 14, noot 1 en bl. 19, noot 6.

gebied in de verte behoort, of zelfs reikt (1). Maar de heer DELPRAT ziet hier eene vereeniging ten kwade, eene zamenspanning, een verzet; of wel eene vereeniging ten goede, eene gezamelijke werking. Zijne zienswijze is mij niet zeer duidelijk.

Veel geleerdheid, vooral uitheemsche, wordt door den heer D. te dier zake ten toon gespreid; maar ik vermeen, dat wij niet zoo diep en zoo verre de beteekenis van het woord *vredebanne* moeten gaan zoeken. Bij mij zweeft vaak voor den geest het bekende gebeurde met eenige leden der Fransche Akademie, die verhandelingen schreven over eene inscriptie, in de Pyreneën ontdekt, en die bij een nieuw wetenschappelijk onderzoek, ter plaatse zelve ingesteld, over de letters J. C. I. L. A. V. O. I. E. D. E. S. A. N. E. S., door eenen eenvoudigen boer, welke op het topographisch terrein was lettende, uit hunne geleerde droomerijen gered werden, door hem zonder moeite te hooren lezen: *Ici la voie des anes* (2).

Ik vermeen, dat wij al die geleerde nasporingen over het woord *vredebanne*, zoo als dit in het door ons zoo dikwerf besproken Charter voorkomt, niet behoeven; maar dat wij het Charter zelf moeten lezen, zijn verband met de quasi topographische ligging en locale omstandigheid moeten nagaan, den geest van het Charter zelf moeten opvatten en dit Charter zeer eenvoudig beschouwen.

Alsdan komt het mij voor, dat de ware zin voor de hand ligt. Want, wat verbiedt de Graaf in den aanhef van het

(1) Ook vervalt de aanmerking van Mr. J. M. BRILLENBURG, die daarin wilde zien het belemmeren of verhinderen van hen, die aan de dijken werkten. Dit ware in zekeren zin veeleer *vredebreken*, *vredebrake*. Zie mijne Bijlagen N°. 300 en anderen. In N°. 367, bl. 437 vindt men de uitlegging van vele woorden met *vrede*. Over het latere *vreede opleggen* leze men VAN LEEUWEN, *Holl. Regt*, D. 2. bl. 264 en volgende.

(2) Zoo herinnert men zich het Hollandsche: *Diti se ense creet.* DICKENS in zijne *Pickwick Papers* en WALTER SCOTT in zijne *Antiquary* vermelden meer gevallen van dien aard.

Charter? Wat beoogt hij te voorkomen, of liever te verbieden? Het antwoord is duidelijk: hij wil, dat ieder *zijnen* dijk make en onderhoude, ten *zijnen* kosten, en zoodanig als zij, die het regt van schouw bezitten, zulks goedvinden of bepalen, en zoo dat zij het gemaakte kunnen goedkeuren. Dat ieder *zijn banwerk* zoude *maken* en *bekostigen* en ook de *boeten voldoen.* Wat kon hij nu verbieden? Alles wat dit stelsel omverwerpt. — Alzoo elke schikking, hetzij om de schouw te belemmeren; of niet te doen plaats hebben, of niet streng toe te passen; hetzij om den te schouwen bandijk, zijnen bandijk niet zelf te maken of niet zelf te doen maken, al strekte het zelfs ter ondersteuning van mingegoeden. En vooral elke schikking of overeenkomst, om ter onderlinge *zekerheid*, *gerustheid* tegen schouwen en boeten, ter algemeene tevredenheid en genoegen, een *dijkvrede* te sluiten, eene overeenkomst, om gezamenlijk den dijk buiten de schouw te houden, zoo als gewoonlijk gezegd wordt, dat is, al het banwerk zoodanig te verrigten, den dijk in zoodanigen staat te houden of te brengen, dat die bij de schouwe, bij de *banne* worde goedgekeurd en geene boete of ban bij ban kunne worden opgelegd, en, zoo dit het geval ware, deze door allen zoude worden gedragen en gedeeld. In een woord, de Graaf verbiedt elke gemeenschappelijke, vriendschappelijke overeenkomst, *vreede* om aan de schouwe, *ban*, te voldoen.

Ziedaar naar mijne overtuiging de ware, natuurlijke, ongekunstelde zin van het Charter van 14 Mei 1273 en de niet verre te zoeken beteekenis van het woord *vredebanne.*

Nu hindere niet het woordje *pacis* in het gezegde *bannos pacis*, want het verwisselen van *pace* (bij overeenkomst) voor *pacis* (van vrede) was bij de uitstekende Latinisten der wetgevende magt van de 13ᵉ eeuw niet te bezwarend. Men sla slechts de overige fouten tegen de Latijnsche taal, in dit Charter voorkomende, gade en men zal zijn

letterkundig geweten zeer gemakkelijk kunnen geruststellen.

En strikt genomen, zoude men zeer goed kunnen zeggen, dat de Graaf het verpligt maken van *banwerken aan den niet eigenaar* verbiedt, als zijnde dit *vruchten* of *gevolg*, of *verpligting van overeenkomst*, *vrede*, en daarom zoude hij zeer goed kunnen zeggen *bannos pacis*, en wij *banwerken van vrede.*

Deze uitlegging van het Charter, van het woord *vredebanne* beschouw ik als afdoende; en zelfs in de Nederduitsche vertaling van het Charter, zoo als wij die aan Schielands Register ontleenden, ofschoon niet letterlijk zijnde, straalt de door mij gegeven uitlegging volkomen door; deze vertaling gewaagt immers *van verbindtenis van vreede*, dat is: van elke verbindtenis van vrede, in strijd met het eerste bevel des Graven; zelfs *tot vrede* ter schouwe, *vredebanne*; *vredeschouw*, *schouwvrede*, door onderlinge overeenkomst.

Hierom stem ik evenwel niet overeen met zeker gevoelen door den heer DELPRAT geuit en beaamd; als zoude *vredebanne* hebben kunnen aanwijzen de Belgische *communia quam pacem vocant;* welke *vrede* zoude gestrekt hebben *„niet bloot om wraakoefeningen van bijzondere „personen te beletten, of zich tegen overlast van naburen „te beveiligen, maar om regtspraak uit den vreemde te „verhinderen.„*

Immers, met allen eerbied, deze vertolking komt mij hier ter zake even onaannemelijk voor als zoo vele andere beteekenissen van het woord *vredebanne*, door den heer DELPRAT zelven afgewezen. Hoe konde in het Dijkregt *regtspraak uit den vreemde* ontstaan? De *ambachtelijke* Heemraden spraken de *banne*, het *vonnis*, uit, legden de *banne*, *boete*, op, en erlangden de voldoening daarvan door *panding*, onze hedendaagsche inbeslagneming der vaste, onroerende goederen, zoo de beboete die in eigendom bezat en voldoende bezat; ook soms van roerende goederen. De

Bailliuw of de Schout, inlandsche ambtenaren, geleidden de regtspraak. Men vindt daarvan, onder anderen, eene duidelijke uiteenzetting, ofschoon betrekkelijk het *Goyeland*, in een Diploma van het jaar 1269, bij mij *Bijlage* nº. 118 en bij VAN MIERIS, D. I, bl. 330.

Van de twee andere zinsaanduidingen kan geene dezer met den geheelen zamenvang van het Charter eenigermate strooken.

Evenmin kan ik met den heer DELPRAT instemmen, dat „*uit den inhoud van* FLORIS *oorkonden* zoude *mogen* „*worden afgeleid eene aanwijzing van den vroegeren merk*-„*waardigen toeleg van onzen landaard tot zoogenaamd* „*zelfgovernment.*"

Ik zoude veel liever daarvoor stellen ZELFBEHOUD.

Dit laatste gevoelen deed de VREDEBANNE ontstaan, uitgelegd in mijnen zin, welken ik, zoo als ik vermeen, voldingend heb gestaafd.

Maar nu komt bovendien een ander Charter van dienzelfden Graaf FLORIS V, voor hetzelfde Schieland uitgevaardigd — ofschoon in het Groot of eenig ander Register van het archief van Schieland niet overgeschreven — en zonder dat eenige geschiedkundige aanteekening deswege aldaar besta — mijne stelling, welke ook veelligt de eindstelling van den Heer DELPRAT is, bevestigen.

In een Handschrift toch over Schieland, mij toebehoorende, waarin ik den Hollandschen tekst van het Charter van 1273 vind overgeschreven, ontmoet ik den Latijnschen tekst van een Charter van den 8 September 1281, weder ten behoeve der ingelanden tusschen *Scye* en *Gouwe* afgegeven, waarin, naar mijn inzien, de *vredebanne* volledig wordt uitgelegd. Dit Charter komt ook bij VAN MIERIS, D. 1, bl. 419 voor, als aan S. LOIS, *Beschrijving van Rotterdam*, bl. 232 ontleend. In mijne Bijlagen, sub Nº. 121, was het reeds medegedeeld, doch bij allen in het Nederduitsch — en daarom is dat Charter welligt door den Heer

DELPRAT niet gelezen, al ware het slechts tot aanwijzing; maar neen, VAN MIERIS deelt bl. 418 ook den Latijnschen tekst daarvan mede, als ontleend aan M. S. *Handvest. Chron. van* M. VAN DER HOUVE, *III Deel, ad annum* 1281 *en* BOXHORNII *Theat. Holl. pag.* 39. Achter dat Charter, in mijn HS., las ik eene noot, die mij te kennen gaf, dat BOXHORN door VAN MIERIS aangehaald, dit Charter gelezen had in het Register G. van het oude klooster van *Rijnsburg* en dat hij het daaruit had overgeschreven, zoo als hij zelf getuigt, bl. 29 van zijn *Theatrum Hollandiæ*.

Spoedig werd op mijne aanvrage, door den voorbeeldeloozen ijver op 's Rijks Archief dagelijks te bespeuren, dat Register ontdekt en bekwam ik weldra daarvan een authentiek *afschrift*; maar de Heer Rijks Archivarius Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK had, dank zijne beleefde nasporingen, de goedheid mij te kennen te geven, dat dit afschrift wel genomen was uit hetzelfde *Cartulaire* der abdij van *Rijnsburg* gemerkt G, waarop BOXHORN zich beroept, dat dit *Cartulaire* echter niet ouder is dan de regering van FILIPS *den Goede* (1436—1467), blijkens een voorafgaand stuk, kennelijk door dezelfde hand geregistreerd, van het jaar 1442 gedagteekend, doch dat eene andere *expeditie* of uitgifte van denzelfden brief, van vroegere dagteekening, evenwel van hetzelfde jaar 1281, ditmaal meer bepaaldelijk ten behoeve van *Zevenhuizen* strekkende, zich bevindt in een ander Register der Leenkamer, met het opschrift: XVIII, 1375—1390 ALBERTUS. Dit *Copulaatboek* is alzoo uit den tijd van Graaf ALBRECHT. Hiervan werd mij, met de grootste voorkomenheid insgelijks een *gewaarmerkt afschrift* medegedeeld; ik heb echter vermeend het eerste afschrift hier te moeten mededeelen, met aangeving der varianten, die in het tweede vermelde afschrift voorkomen, omdat ik mij wilde veroorloven de vertaling van het eerste aangegeven stuk in het Nederduitsch, naar de onderlinge lezing van verschillende HS. die ik

over Schielands Privilegiën bezit, — daar ik van het tweede afschrift hoegenaamd geene vertaling ken, — er nevens te plaatsen, zoo als volgt.

Nos Florencius Comes Hollandie notum facimus universis presentia (1) visuris quod cum ad nostram audienciam delatum fuisset a quibusdam nostris subditis fidedignis nobilibus et ignobilibus (2), quod homines nostri balliuatus (3) inter Scye et Goude terras et possessiones habentes ad aggeracionem sufficientem dictarum terrarum et possessionum (4) non sufficerent prout universalis expedit (5) terre salus, nos communicato consilio sapientum eis concessimus ut homines nostri manentes in talibus (6) officiis videlicet in Zevenhusen, Bleeswych (7), Rotte, in officio de Scye (8), in officio domini Alewini (9) de Roderisen (10),

TRANSLAET.

Wi Florens Graue (1) van Hollant maecken cont eenen iegelycken die dese lettren sullen sien (2)/ als dat ter onser audientie ghedraghen was van eenighe onse geloefweerdighe ondersaten edele ende onedele/ dat de mannen onser Baliuscap tusscen Scie ende Goude (3)/ hebbende landen ende besittinghen tot ghenouchsame opdyckinghe der vorseyde landen ende besittinghen/ niet genouchsam/ (4) ghelick twelvaren des lants vereyscende is (5)/ wi met ghemeynen raet van wyse mannen/ hebben hem toeghelaeten/ dat onse mannen verbliuende in sulcke ambachten (6) als syn in Zevenhusen/ Bleeswyck (7)/ Rotte/ inden ambachte van Scie/ inden ambachte van heren Alewyn van Roderisen/ van heren Arneste van Weluen in Broec/ inden am-

---

(1) In het Register ALBERTUS reeds vermeld, leest men de volgende varianten: *presencia.*

(2) tam nobilibus quam ignobilibus.

(3) *subditi nostri inter* in plaats van *homines nostri ballivatus.*

(4) De twee woorden *et possessionum* zijn in het Register ALBERTUS weggelaten.

(5) expetit.

(6) *hiis* in plaats van *talibus.*

(7) Blezewiich.

(8) Scie.

(9) Aelwini.

(10) Roderise.

(1) In het charter van het jaar 1280, in de *Handvesten van Haarlem*, bl. 26, leest men FLORIS *Greue*, doch in de *Vidimus* van 1277, 1278 en 1268, door mij vroeger (bl. 10) aangehaald, leest men FLORENS *Graue*, ook wel in de latere bekende stukken van Graaf FLORIS V.

(2) Eenige HS. hebben slechts *den ghenen die dese lettren sullen sien* — andere *jeghemwoordighe lettren.*

(3) Eenige lezen *Scye.*

(4) Bij eenige leest men nog *waren.*

(5) Andere hebben *tghemeyn welvaren.*

(6) Bij eenigen *ambochten.*

(7) In het Latijn en bij eenigen *Sevenhusen*, *Bleeswijck*, *Blezewich.*

domini Arnesti (1) de Wlven, in Broech (2), in officio domini Egidii de Voerscoeten (3) et in officio dicto Bokelsdych (4) eis subsidium suis laboribus et expensis studerent impertiri communiter (5) licet ad hoc secundum communem cursum juris patrie minime tenerentur, nunc vero non solum (6) ex relatione quamplurimum sed ex rei (7) evidencia manifeste aduertentes (8) quod per hujusmodi communem aggeracionem (9) predictorum qui ad hoc ex iustitia (10) minime tenebantur terra nostra predicta magno aque diluuio inundauit ruptis aggeribus et divisis (11) communicato consilio hemeradorum (12) septem officiorum quos causa non tetigit et nobilium terre nostre quam plurium dictos subditos nostros manentes in dictis officiis a dicta aggeratione finaliter absoluimus restituentes eos (13) omni juri et primice (14) consuetudini quam ipsi et eorum (15) progenitores a nobis

(1) Arnestri.

(2) Broec (Schiebroek).

(3) Voerscoten (Kralingen).

(4) Bokeldyc.

(5) communiter impertiri.

(6) De woorden *non solum* zijn weggelaten.

(7) plurium et rei.

(8) In plaats van *manifeste aduertentes* leest men *sufficienter instructi.*

(9) aggeracionem communem.

(10) justicia. (11) divulsis,

(12) emeradorum.

(13) *eos* is weggelaten.

(14) ac pristine. (15) ipsorum.

bachte van heren Gillis van Voerscoeten ende inden ambachte gheseyt Bokelsdyc (1) henluyden souden vlytigh wesen om int ghemeyn te gheuen onderstant met arbeyden ende met costen/ datse eygentlick naer de wetten vanden Lande niet tminst (2) ghehouden en syn te doene/ nu niet alleen uyt verhaelen van velen/ maer uyt de claerheyt der saecke claerblyckelyck aenmerckende / dat door sulcke ghemeyne opdyckinghe van vorseyde mannen die daertoe niet en ghehouden waeren ons vorseyde lant met groote waetervloede is onderlopen (3)/ de dycken doorbroken ende ghesceyden synde/ met ghemeynen rade der Hemeraeden der seuen ambachten die tgescil (4) niet heeft aengeroert (5) ende van de edelen van onsen lande ende vele andere/ voorseyde onse ondersaeten verbliuende in de vornoemde ambachten eyndelyck absolveren van de vorseyde opdyckinghe hoer herstellende in alle recht ende oudste (6) costuymen die sy ende haere voorvaders van ons ende van onse voorvaders ghewoonlyck syn geweest te houdene (7) in haer ambacht

(1) Bokeldyc (Beukelsdijk).

(2) Bij anderen: *niet tminst* weggelaten.

(3) Eenigen: *ouerlopen.*

(4) de saecke.

(5) Bij anderen *aengeraect.*

(6) Bij eenigen *allervroegste.*

(7) Andere *hebben.*

NB. Wij geven de onderscheidene lezingen aan, zonder juist iets te willen beslissen over het betere of min goede of wel *thans* over de juistheid der vertaling.

et nostris progenitoribus habere in suis officiis (1) consueuerunt, volentes ut omnes qui terras et possessiones habent et aggeres reficere consueuerunt a longis temporibus retroactis suo juri ac veteri (2) consuetudini in aggerando diligenter intendant. Condictum est eciam ab hiis qui manent in dictis officiis (3) quod si aliquis infra dictos terminos habens terram que polre dicitur specialiter aggeratam illi terre cum suis aggeribus renunciare voluerit nimis oneratus laboribus et expensis omnes predicti dictorum officiorum dictum (4) polre sibi (5) ad aggerandum assument et aggerabunt suis laboribus et expensis prout expetit terre salus (6) et tunc dicta terra proprietatis jure dictis aggeribvs (7) attinebit; possunt eciam aggerem ponere et reficere prout ipsis videbitur hemeradorum consilio expedire (8) adiectum est eciam quod si dicti homines dictorum officiorum aggerem retraxerint ad locum ubi quondam antiquus agger exstitit (9) aggeratus uel alibi tunc homines manentes ibidem dictum aggerem sibi resument et eum component

en willende/ dat alle deghenen die landen ende besittinghen hebben ende ghewoon syn geweest dycken te vermaecken van overlanghe verleden tyden op haer recht ende costuymen int opdycken neerstigh sullen zorg houdene (1). Wort ook toegheseyt aen hen/ die verbliuen in de vorseyde ambachten dat so iement binnen vorseyde paelen hebbende lant dat men *polre* noemt ende afsonderlyck is opghedyct aen welc lant met syne dycken soude willen afsegghen/ te seer belast met arbeyden ende met costen synde/ alle vorseyde mannen van vorseyde ambachten (2) sullen vorseyde polre ten bedycken op haer nemen ende sullent bedycken tot haeren arbeyt ende costen gelyck het nuttich is tot welvaeren van den lande ende dan sal tvorseyde lant met eygen recht aende vorseyde dycken vasthouden ende toebehoren. Sy mogen oock eenen dyc legghen ende vermaecken gelyc met raet van die hemeradere (3) haer sal duncken profytelyck te wesen. Wort oock byghevoucht/ dat soo de vorseyde mannen der vornoemde ambachten den dyc souden willen trecken ende verlegghen tot sulcke plaetse/ daer eertydts de oude dyc bedyct is gheweest jof elders/ sullen de mannen/ aldaer

(1) officys.
(2) antique.
(3) in dictis officiis manent.
(4) dictam. (5) si ad.
(6) salus terre.
(7) aggerantibus.
(8) eum reficere ubi ipsis juxta hemeradorum consilium videbitur expedire.
(9) extitit.

(1) Anderen *toesicht hebben.*
(2) *van vorseyde ambachten* wordt door eenigen weggelaten.
(3) Bij eenigen *der Hemeraeden.*

prout consueuerunt a longis temporibus retroactis et illa terra que wtdych (1) dicitur ad nos pleno jure pertinebit (2) et ex hoc privilegio solum officium nostrum de Seye utilitatem et commodum reportabit. Datum Anno Domini MCCLXXX primo in nativitate beate Virginis. (8 September 1281).

bliuende/ de vorseyde dyc tot haer weder nemen ende sullen die maecken gelyck sy voor langen ghewoon waeren te doen/ Ende dat lant twelck genoemt wort Wtdyc (1) sal ons met volle recht toebehoren ende uyt dit privilegie sal alleen ons ambacht van Scie profyt ende gemack weder-vaeren. Ghegeuen int iaer ducent tweehondert eenendetachtig opten dach der gheborte der Salighe Maghet Maria. (8 September 1281).

De vergelijking tusschen de twee Latijnsche Charters toont ten duidelijkste aan, dat eene zoogenaamde gunst, of eigenlijk een uitdrukkelijk bevel, in deze beide Charters ter neder geschreven, aan een zeker aantal ambachten, in het Charter opgenoemd, is verleend geworden. Evenwel werd aan die onderscheidene ambachten een afzonderlijk Charter uitgereikt en nog wel op zeer verschillende oogenblikken; zelfs met eene tusschenruimte van drie maanden.

In elk dier Charters werd bepaaldelijk vermeld, dat het afgegeven Diploma uitsluitend voor het daarbij aangewezen ambacht, voor dat ambacht alleen, gold en bewijs opleverde. Het eene strekte ten behoeve van het ambacht *Zevenhuizen* en het andere voor het ambacht van *Scye.* En het is meer dan waarschijnlijk, dat voor elk der acht opgenoemde ambachten een afzonderlijk Charter is uitgereikt geworden, hetwelk voor ieder ambacht alleen geldende was, en vermoedelijk in het archief van elk dier ambachten is verbleven. Op dat oogenblik was het later ontstane Hoogheemraadschap van Schieland nog niet in wezen, maar

(1) uterdyc.

(1) Bij eenigen *Uterdyc.*

(2) Hierachter volgt: in eius rei testimonium presens scriptum sigillo nostro fecimus communiri hoc privilegium concedimus illis de Zevenhusen ut ipsi ex eo solum commodum consequantur. Datum infra ebdomadam pentecostes A°. M° CC° octuagesimo primo (1—8 Junij 1281).

wel bestonden, en dit sedert lange tijden, *plaatselijke*, *ambachtelijke Heemraden.* Dit blijkt volkomen uit het Charter van het jaar 1281 (1). Daarom is dit Charter dan ook op Schielands archief niet berustende, niet aanwezig geweest, en in geen enkel Register geboekt geworden. Welligt zijn bij de plaatselijke besturen nog overblijfsels van — of herinneringen aan deze Charters te ontdekken, doch mij zijn zij niet bekend (2).

Uit de bloote lezing van de twee laatstelijk door ons medegedeelde Charters zal het ten volle blijken, dat Graaf FLORIS V, of wel vóór, of wel na het Charter van het jaar 1273, van het beginsel van verpligte eigen dijkmaking — in den aanhef van dit Charter ook weder krachtig uitgedrukt — reeds vroeger was afgeweken of daarvan sedert heeft moeten afwijken. Over den tijd, waarop die afwijking heeft plaats gehad, moet ik met zooveel onzekerheid spreken, ten eerste, omdat de Graaf in onbewimpelde woorden te kennen geeft, dat hij iets heeft toegestaan in strijd met het zoo even aangegeven, van oudsher bestaande, beginsel, maar den tijd van die verleende toestemming geenszins aanwijst; ten andere, omdat geen enkel schrijver daarover eenig licht verspreidt, ook niet het archief van Schieland; en eindelijk, omdat op 's Rijks archief geen enkel Charter, noch in originali, noch geregistreerd, gevonden is kunnen worden, waardoor dit wetgevend feit, hetwelk, volgens eigen verklaring des Graven, nopens het dijkwezen plaats had, wordt opgehelderd.

(1) Zie dit ontwikkeld in mijne geschiedenis van Delfland bl. 98—101.

(2) Het niet aanwezig zijn op Schielands archief van dit Charter versterkt hetgeen wij zegden over het Charter van het jaar 1273; ik bedoel het vermoeden, door mij geuit, dat het Charter van dat jaar evenmin in het archief van Schieland, in vroegeren tijd, zoude zijn nedergelegd en bewaard geworden, en dit om dezelfde reden, die wij zoo even opgaven, namelijk: omdat ook dat Charter niet aan dit Hoogheemraadschap is verleend geworden.

Wij betreuren deze onzekerheid; doch het gemis van de zoo zeer door ons verlangde aanwijzingen of bescheiden uit de Grafelijke Registers, kan ons niet bevreemden, daar de geregelde *registratuur* op 's Graven archief eerst met het jaar 1316 een aanvang genomen heeft. Eerst van dien tijd af zijn meerendeels al de sedert afgegeven Charters in behoorlijke Registers opvolgelijk ingeschreven, en daardoor zijn deze authentieke afschriften nog heden, gelukkig genoeg, aanwezig. De Charters van vroegeren tijd zijn slechts voor een klein gedeelte, in lateren tijd, hier en daar in eenige enkele Registers, doordien zij bij toeval vertoond werden, opgenomen en overgeschreven; zoodat alleen plaatselijke authentieke Registers en, nog beter, zorgvuldig bewaarde *Diplomata in originali*, oorspronkelijke Charters of Handvesten, hunne afgifte kunnen bewijzen. Dááraan zouden de afschriften, bij de geleerde wereld bekend, moeten worden getoetst en daardoor bevestigd, of zoo noodig worden verbeterd. En hieruit zal een ieder beseffen, dat het voorgenomen werk van hen, die de oorspronkelijke nog bestaande Charters willen uitgeven, met erkentelijkheid moet worden toegejuicht, en hunne pogingen behooren te worden ondersteund.

Maar, niettegenstaande de onzekerheid van tijd, door ons zoo even besproken, wordt allerduidelijkst in de door ons medegedeelde Charters te kennen gegeven, dat Graaf FLORIS V, na zijne Raadslieden te hebben gehoord, geoordeeld heeft te mogen en te moeten toestemmen in datgene, wat hij ten jare 1273 reeds verbood, zonder volledig effect te erlangen, of in dat jaar voor het eerst verboden had, maar later had moeten toestaan.

Volgens zijn eigen gezegde had hij in de verandering van de wijze, waarop de dijken zouden onderhouden worden, toegestemd, op grond van zeker bestaand of te ontstane feit, hetwelk hij bij zijn vroeger Diploma wilde òf onderdrukken òf voorkomen; namelijk: op grond van

het daadwerkelijk in bezit zijn van eenige landen in handen van sommige personen, die niet voldoende bemiddeld waren, om hunne eigene dijken te onderhouden, om hun *banwerk* geregeld te maken of te doen maken, des noods te verhoogen, of zelfs de opgelegde *boeten* te voldoen.

Hij had op dien grond moeten toestaan en gedoogen eenige schikkingen, nopens het onderhoud der dijken en reeds gemaakte of nog te maken overeenkomsten daarover; bepaaldelijk zulke waarbij een zeker gedeelte dijks, aan een' anderzins daartoe onverpligten, om te onderhouden werd aangewezen — als *banwerk*, later ook *hoefslag* genaamd, werd opgelegd; — of wel onderling vastgesteld, dat de dijk door al de ingezetenen van een ambacht zoude worden onderhouden, gemaakt en zoo noodig zelfs verhoogd, opgedijkt.

Deze schikkingen en overeenkomsten noemde hij in het Charter van het jaar 1273 *bannos pacis*, *vredebannen.* Hij bestempelt nu wel het door hem veroorloofde niet met dien naam in de Charters van het jaar 1281, door ons zoo even medegedeeld, maar hij wijst aldaar de zaak zelve ten allerduidelijkste aan; en omschrijft en vertolkt daardoor het woord zoo volledig, dat deswege geen twijfel meer kan overblijven, en ook gewis niet overblijven zal. Graaf FLORIS verklaart ons immers, dat hij, om der wille van de niet voldoende gegoedheid van eenige eigenaren, om hunnen dijk behoorlijk op te dijken en te onderhouden, — in het voorbijgaan gezegd, van jaarlijksche omslagen geen woord — magtiging heeft verleend, dat de ingezetenen van de opgenoemde ambachten zich zouden kunnen verstaan en zich beijveren, *om int gemeyn te geuen onderstant met arbeyden ende met costen*, of zoo men liever den Latijnschen tekst zelven wil bezigen: *subsidium suis laboribus et expensis studerent impertiri communiter.*

Door deze zoo duidelijke omschrijving wordt m. i. de

uitlegging, vroeger door ons — door den Heer DELPRAT en mij — gegeven, aan het woord *vredebanne*, volkomen bevestigd.

Van eene andere zijde ontwaart men in deze laatste Charters steeds denzelfden geest des Graven, die in het Charter van het jaar 1273 zoo volledig werd uitgedrukt, ten minste in den zin, zoo als die door ons is opgevat en bewezen. Doch, bij de onderscheidene Charters steunt het bevel van Graaf FLORIS V op verschillende gronden; ten jare 1273 op zijnen bepaalden wil, met bedreiging gepaard; doch toen werd dit bevel slechts aan zijnen Bailliuw medegedeeld; ten jare 1281 steunt hij, in een Charter, hetwelk aan het geheele gewest tusschen de *Schie* en de *Goude* gerigt wordt, zijnen vroeger geuiten wil, waarvan hij slechts tijdelijk was afgeweken, op de opgedane ongelukkige ondervinding, op doorbraken en overstroomingen, die hij als de gevolgen van het gezamenlijk opdijken en van het zoodanig onderhouden dier dijken beschouwde (1). Hij beroept zich op de oudere wetten en de aloude *costuymen*

---

(1) Van deze doorbraken en overstroomingen, vinden wij in Holland, ten jare 1281 of iets vroeger, bij geenen enkelen chronijk-, geschied- of anderen schrijver iets vermeld; eerst 14 December 1282 en later in 1287 hebben groote watervloeden aldaar plaats gehad. OUDENHOVEN in zijne *Beschrijvinghe der Cimbren* bl. 93 en ook anderen gewagen ten jare 1279 van de doorbraak en het ontstaan van den Dollart, en van stormen in de volgende jaren. Onze oplettendheid mag evenwel niet ontglippen, dat de Graaf in den aanhef van zijn Charter ACHT, als even zoo vele afzonderlijke, ambachten opnoemt, maar later vermeldt, dat hij de plaatselijke d. i., ambachtelijke Heemraden van ZEVEN dier ambachten heeft geraadpleegd, *quos causa non tetigit*, die geene oorzaak van de vermelde overstrooming geweest waren: want men kan niet veronderstellen dat zij geen belang zouden hebben bij hetgeen de Graaf beveelt, of een ander stelsel dan het achtste ambacht zouden gevolgd hebben, om dien zin aan deze woorden te geven. Er schijnt dus eenig nadeel aan zekeren dijk van een der acht ambachten te zijn ontstaan; ofschoon ook S. LOIS in zijne *Beschrijvinge van Rotterdam* niets daarvan vermeldt, ook niet G. VAN SPAAN noch anderen.

des Lands; hij doet uitkomen de onbillijkheid, welke, naar zijn inzien, er gelegen is in het verrigten van *banwerk* ten koste van het algemeen, ten laste van allen, en hij versterkt zijn gevoelen nog door andere gronden, die meer of min doorschemeren. Maar de Graaf beaamt steeds hetzelfde beginsel; hij stelt zich de tenuitvoerlegging, de naleving van dit beginsel ten doel, en hij poogt door deze nieuwe Charters dit doel daadwerkelijk te bereiken, namelijk: de eigen dijkbezorging. Alleen wil hij eene uitzondering gedoogen, namelijk ten opzigte van die gronden, welke men *polre* noemde; daar konde, naar zijne beslissing, nog sprake blijven van algemeene bedijking en dus ook van gezamenlijk onderhoud. Dit bragt de wensch om lage of buitengronden te doen bedijken, ten volle mede.

Later weken hij en zijne opvolgers van die tijdelijke uitzondering af; ten bewijze hiervoor is het voldoende te verwijzen naar de bedijking van den *Zwijndrechtschen* en andere *Waarden*, waarbij aan de bedijking van een zeker gedeelte dijks door een persoon, de *Heerlijke Regten* over een gelijk gedeelte van het bedijkte werden toegekend. Eerst in veel lateren tijd won het bestreden denkbeeld veld, om de groote dijken door de *ambachten* voor een bepaald gedeelte, of door de Hoogheemraadschappen — doch zeer schaars — geheel te doen onderhouden.

In beide gevallen werden *jaarlijksche omslagen* uitgeschreven en ingevorderd.

Maar ten jare 1273 was geene rede van zoodanige omslagen. De Graaf zegt er dan ook ten jare 1281 geen enkel woord van. Ook gewaagt hij van niets, dat naar de gedachte van *verzet* of zamenspanning ten kwade zweemt.

Nu is mij wel bekend, dat eenige schrijvers en besturen aan dit Charter eenen zin geven, die m. i. verre daarvan verwijderd is. Ik vermeen tot volledigheid van ons onderzoek dit gevoelen te moeten mededeelen en niet beter te kunnen doen, dan over te nemen hetgeen VAN

ALKEMADE in zijn meermalen genoemd HS., voor titel voerende: *Korte Beschrijving van den Lande van Schielandt*, daarover zegde. Evenwel moet ik doen opmerken, dat het verschil van gevoelen eerder betreft het laatste gedeelte van het Charter van 1281, hetgeen voor mij eigenlijk eene bijzaak is, dan wel het eerste gedeelte, waardoor juist het Charter van 1273 wordt uitgelegd en mijne uiteenzetting is bevestigd.

„Men bevint," zegt VAN ALKEMADE, „dat de land-„luyden en inwoonderen van de Dorpen van Zevenhuyzen, „Bleyswyk, Rotte, Schie, Rodenrijs, Broek, Kralingen, „en Bockelsdyk (1), zig al in vroege tijden, beneerstigt „hebben gehad, om den omtrek van hunne byzondere „zaamenwooningen of Ambagten, met bijzondere zomer-„kaaden te beveyligen, als by ondervindinge geleert heb-„bende, dat de uitsluytinge des winterwaters, hunne „tijdelyke middelen en inkomsten, om met hunne huys-„gezinnen te konnen bestaan, begunstigde, en hun vee „en veld-vrugten vermeerderde (2).

„Deze land-luyden mettertijd vermeerderende, en elk „onder bijzondere Heeren gekomen zijnde, hebben met „hulp dezer Heeren en Edelen, magtig in landgoederen, „en bij gevolg een groot belang in des lands beveyliging „hebbende, deze eerste en geringe bepolderingen en zomer-„dijkagien beginnen te verbeteren, en elk om strijd, „hunne Ambagten in een beeter staat van veyligheyd en „vrugtbaarheyd te brengen, en ook daarenboven om de „buyten-gorsen en slijken, die door een weldaad van de „Rivier omtrent hunne eygendommen waren opgekomen en „aangewassen, met kaaden en kleyne dijken in te winnen, „en hunne Ambagten te vergrooten (3).

---

(1) Zoo vertolkt v. A. de woorden van het Charter. Ik betwijfel of de naam *Dorp* aan alle die *ambachten* kan gegeven worden.

(2) Waren *zomerkaden* tegen het winterwater bestand?

(3) Zonder magtiging en voorwaarden van de zijde der Graven?

„Door deze daad zijn de oevers der Maas naauwer ge-„maakt, en de opzwelling des waters, bij een noodzakelijk „gevolg heeft toegenomen, naarmaate dat haren loop ge-„prangt en beneepen (!) is geworden.

„Dog hoewel ze hier door land-rijker zijn geworden, „zoo wierden ze ook genoodzaakt en verpligt, niet zonder „arbeyd en kosten, hunne dijken en waterkeeringen hooger „en zwaarder te maken.

„Dewijl ondertussen deze Edelen en Ingelanden dezer „bijzondere bedijkingen en Polders onmagtig en nalaatig „begonnen te werden, de meer en meer opkomende en „hooger gaande vloeden met deze geringe en kwalijk onder-„houden werdende dijken te stutten, en hunne hoefslagen „goed te maken; dewijl ook andere deze hunne landerijen „verkoften aan zoodanige die hiertoe van onvermogen „waren, zoo wierden bij zwaare winter-tijden en buytegewone „hooge vloeden de Ambagten overstroomt, het vee ver-„dronken, en de veld-vrugten weggedreven of bedorven.

„Om deze hoogwigtige redenen, is den Prince dezer Landen, „zoo op de klagten der ingezetenen, als uit hoofde van „zijne pligt, ter behoudenis des geheelen lands, en Graaf-„schaps, en tot voorkoming van alle verdere onheylen in „toekomende tijden, genoodzaakt geweest om toe te zien, „dat het Gemeene Best geen verdere schade kwame te lijden.

„Weshalven heeft Graaf Floris de V in den jaare 1273, dat „is, den tijd van acht jaaren voor het leggen van den „hoogen zee-dijk (1) en de instelling van het Hooge Heem-„raadschap van Schieland (2), een Wet gemaakt, en bevel „gegeven aan alle de Balliuwen (3) tussen de Binne-stroomen

(1) Het is jammer dat de heer v. A. voor dit feit geen ander bewijs levert, zoo als het schijnt, dan het Charter van 1281, dat welligt *verhooging* maar geenszins *nieuwe dijklegging bespreekt.*

(2) Men leze het Charter van 1281 en oordeele.

(3) Waar leest men dit? In mijne *geschiedenis* bl. 46 toonde ik door

„de Schie en de Gouwe, en aan alle de Edelen, en land „zaaten, wonende tussen deze bepaalinge, welke bijna het „geheele jegenwoordige Heemraadschap is bevattende, hun „allen scherp verbiedende hunne landerijen te verkopen aan „diegene op welke geen verhaal is, tot het onderhoud der „dijken, en tot het betalen van de jaarlijkse ommeslagen (1).

„Dog deze zoo heylzame en hoog noodige voorzorg van „den Graaf, en zijne ernstige beveelen en gebiedende „Wetten zijn niet magtig geweest om te bereyken het „vereyste oogwit tot voorkooming van de gedreygde en „aannaaderende gevaaren der wateren, die van dag tot „dag grooter wierden: nadien de onvermogenheyd der „Ingelanden het onderhoud der Dijken was belettende, „en nog meer het verhoogen en verzwaren van dezelve: „welke grooter en meer hooggaande onkosten en lasten „dezelve geringe Land-zaaten geheel onmagtig waren te „konnen dragen: weshalven dezelve Graaf Floris, in zijnen „Raad, en met een rijp overleg van onzijdige, en hun „des welverstaande en ervaare Mannen heeft goedgevonden „en vastgestelt, om alle deze Ambagten van het onderhoud „van hunne bijzondere bedijkingen te ontheffen, en in „plaatze van dien een groote en hooge zeedijk te doen

---

authentieke bewijzen aan, dat, in stede van zoo vele Bailliuwen, Schieland en Delfland slechts een en denzelfden Bailliuw hadden.

(1) „Deze opmerkelijke brief van Graaf Floris van den jaare 1273 „is te zien hier achter in de Bijlaage lett. fol. 78.„

„*Deze brief behelst ook een verbod van vrede-bannen, van welke wij* „*in een bijzonder Werk genaamt het Hof Crimineel zullen handelen.*„

Dit werk door V. A. opgenoemd, werd den 17 Januarij 1848, op de verkooping der Handschriften van KORNELIS VAN ALKEMADE en mr. PIETER VAN DER SCHELLING verkocht, sub. N°. 22 in Folio, onder den titel van: „*Oude Hof crimineel of hoogste straf van regtsvordering over* „*woorden en manslag, onder de Grafelijke regering in Holland van ouds* „*gebruikelijk*„ en aangekocht door den heer REYNVAAN van Amsterdam, doch voor ds. SCHOTEL te *Tilburg*, waarmede de heer DELPRAT door vriendschap verbonden is. Dit werk zal welligt dezen Heer niet onbekend zijn.

„leggen, welke bekwaam zoude mogen zijn, om alle deze „Ambagten te dekken, en te beveyligen voor de vloeden „der zee, en de hooge wateren en daartoe aan te stellen „zoodanige aanzienlijke Opzienderen, als voor eenige jaaren „zijnen Vader Koning Willem in den Lande en Heemraad„schappen van Rijnland hadde aangestelt en gemagtigt„ (1).

Deze zijn de woorden van VAN ALKEMADE, tevens zijne historiele uiteenzetting en zijdelingsche uitlegging van het Charter van het jaar 1281, in verband met het Charter van 1273.

Ik zal niet terugkomen op de verkeerde en door ons reeds wederlegde uitdrukkingen van *landverkoopen*, van *jaarlijksche omslagen*; ook niet op bestaande tegenstrijdigheden enz.; maar ik vraag een ieder die het Latijn verstaat en de letterlijke vertaling van die Charters nagaat, of hetgeen VAN ALKEMADE in de Charters gelezen heeft, daadwerkelijk daarin te ontwaren is. Hij heeft overigens gevolgd de nog ten zijnen tijde bestaande uitlegging door S. LOIS in zijne *Beschrijving van Rotterdam* bl. 1 op den voorgrond gesteld.

De kwestie der *preferentie*, of voorrang, die der *préséance*, *betrekkelijk het Voorzitterschap*, tusschen de Hoogheemraadschappen deed eenen zin geven, die door bewijzen niet konde gehandhaafd worden. De zeer oordeelkundige schrijver G. VAN REYN, die dit Charter zorgvuldig heeft gadegeslagen, LOIS had gelezen en de Handschriften van VAN ALKEMADE ter zijne beschikking had gehad, konde evenmin als ik zich met deze gewrongen uitlegging, als strijdig met de waarheid vereenigen. Evenmin Mr. J. M. BRILLENBURG door hem aangehaald (1). Ja, VAN ALKEMADE gevoelde zelf, dat zijne voordragt niet door den inhoud der Charters werd

---

(1) „Deze brief is gegeven in 't jaar 1281, hierna onder de privi„legien fol. 79 en noot.„

(1) Zie zijne *Geschiedkundige Beschrijving der stad Rotterdam* 1832, bl. 29 en volg. en zijne *aanteekeningen* achter zijn werk bl. 9

gestaafd. Onder het Charter van het jaar 1281, hetwelk hij in het Nederduitsch heeft opgenomen, heeft hij deze volgende aanmerking geplaatst: „Dit gewigtige handvest is in de „oorspronkelijke Latijnsche taal te zien in de archieven „van de abdije van Rhijnsburg en in het tooneel van „Holland door de Hoogleeraar Mr. ZUERIUS BOXHORN „aldaar overgebragt en aldus vertaalt. Dog zoo duyster „en oneygen dat de oorspronkelijke Latijnsche taal dezes „briefs nodig is nagezien te worden."

Wij hebben nu twee onderscheidene uitgiften en twee verschillende afschriften van dat Charter medegedeeld en daarin zijn, wat de hoofdzaak betreft, geene afwijkingen te ontwaren, geene woorden die den zin van VAN ALKEMADE kunnen begunstigen.

Het feit alleen, dat het Hoogheemraadschap van Schieland het Charter van het jaar 1281 noch bezit, noch in zijne Registers heeft opgenomen, is een afdoend bewijs, dat het Hoogheemraadschap zelf dien zin, die benoeming, die daarstelling en zoo verder niet daarin gezien heeft, datgene wat VAN ALKEMADE ons zoo ernstig mededeelde (1). Maar VAN ALKEMADE bevestigde de door ons gegeven uitlegging van het streven des Graven en de door ons ontwikkelde uitlegging van het woord *vredebanne.*

Langer over de Charters van 1281 en 1273 en over den door ons aangetoonden zin uit te weiden acht ik doelloos; ik vermeen door het aangevoerde, bepaaldelijk door de twee Charters van het jaar 1281, het gevoelen van den Heer DELPRAT over het Charter van het jaar 1273, door *inheemsche bewijzen*, te hebben versterkt, en, naar ik geloof, niet weinig kracht te hebben bijgezet.

---

(1) Deze ontwikkelingen bevestigen hetgene ik over dit Charter en over het nog niet bestaan van het Hoogheemraadschap in mijne geschiedenis bl. 98—101 zegde: maar dit omstandig onderzoek verduidelijkt, en verbetert mitsdien, mijne vroegere mededeelingen.

Dit was mijn hoofddoel en dit doel vermeen ik te hebben bereikt. Inmiddels zal men mij niet ten kwade duiden, dat ik de verdediging van den hoogst verdienstelijken VAN MIERIS op mij nam, en ook mij — men veroorlove mij het woord — niet liet beknorren, zonder eene bescheidene verontschuldiging aan te voeren. Tevens mogt ik de onnaauwkeurigheden, die ik ontmoette, niet met stilzwijgen voorbijgaan.

De Heer DELPRAT zal mij een en ander wel ten goede willen houden en zelfs toestaan, dat ik waarschuw tegen het te ligtzinnig gelooven van zekere schrijvers, die of te veel of te weinig zeggen (1); waarvan ik eene menigte voorbeelden zou kunnen opnoemen, en afdoende bewijzen zoude kunnen aanbieden; maar voor het oogenblik wil ik die schrijvers niet opnoemen, ofschoon mijne aanteekeningen gereed zijn.

Ik eindig met eene bede, dat, vóór men gispe, vóór dat men aan de openbare of geheime gisping geloof sla, zelf onpartijdig het onderwerp der gisping onderzoeke, naar billijkheid overwege en wikke — en alsdan een regtvaardig oordeel velle.

---

(1) De eerste vermelden zaken, zetten stellingen vooruit, doen oordeelvellingen en bezigen uitdrukkingen, die zij niet gemakkelijk zouden kunnen verantwoorden.

De laatste mogen lezen den 685en Brief van den alom bekenden PIETER CORNELISZOON HOOFT aan GASPAR VAN VOSBERGEN, *ridder*, *Gecommitteerd ter Vergadering van de Hoog Mog. Heeren Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden* van den 9n van Hooimaand 1641; met doorhaling echter der veel beduidende woorden, *doch reeds gemelde door anderen van dezelve.* Ook een geschiedschrijver mag niet met hem (Brief 681) zeggen: *Ik vertrouw dat daarin* (*in mijne Historien*) *niet aanstootelijk meer dan in Reith oft Meeteren zal gevonden worden.*

Zie ook zijnen 369en en 399en Brief, niet minder den 741en, maar vooral den 747en, en men vergete den 716en niet voor het vervolg, d. i. in geval van herdruk.

NASCHRIFT EN BIJLAGEN.

Eerst in de laatste dagen der maand December des afgeloopen jaars mogt ik kennis erlangen van de MEDEDEELING van den Zeer Geleerden heer DELPRAT (1).

Duchtende, dat ernstigere werkzaamheden mij den tijd niet zouden gunnen, mij met een uitgebreid onderzoek nopens de hiervoren behandelde onderwerpen bezig te houden, beschikte ik over al mijne uren van uitspanning tot een vlugtig onderzoek, tot een haastig nederschrijven van het gevondene en tot een ijlings doen afdrukken van het geschrevene. Ik achtte het voldoende, de opletTendheid der beoefenaars van de Geschiedkunde daarop te vestigen en tot uiteenzetting van het door mij aangestipte uittelokken.

Eene buitengewone omstandigheid bood mij de gelegenheid aan, het reeds gedrukte te kunnen herlezen en gebruik te maken van de bereidwilligheid des Bestuurs van het Hoogheemraadschap van Schieland, ten einde andere authenthieke bescheiden, op zijn archief berustende, te

---

(1) Zij werd ingediend in de gewone Vergadering der Koninklijke Academie van Wetenschappen, Afdeeling Letterkunde, gehouden 12 September 1859. Zie het Verslag dier Vergadering in den *Algemeene Konst- en Letterbode* van 17 September 1859, n°. 38, bl. 301; en eenige teregtwijzing in n°. 39, van 24 September, bl. 305.

raadplegen en daardoor deze onderwerpen tot grootere klaarheid te brengen.

Ik gevoel behoefte om, steeds ter bevordering der geschiedkundige waarheid, het door mij opgespoorde mede te deelen, als ook datgene hetwelk ik als Bijlagen had willen plaatsen; daar ik mij voorstel, dat het aangenaam en zelfs nuttig kan zijn, eenige punten, vroeger door mij vooruitgezet, nog nader toe te lichten, veelal te bevestigen, zonder evenwel in herhalingen te vervallen. Om dit laatste te vermijden zal ik slechts de aan te vullen bladzijden opnoemen, en in den vorm van *Bijvoegsels* laten volgen hetgeen ik nog wensch aan te geven.

Bladz. 3, voorlaatste regel.

Ten bewijze, dat VAN MIERIS aan al de Stukken, die hij in zijn Charterboek opnam, niet *den schijn van oorspronkelijkheid toekende*, zij het geoorloofd te herinneren, dat hij zich niet ontzag, aan verschillende Charters, welke men sedert jaren als een heiligdom had beschouwd en tot grondsteen van vele hersenschimmige gebouwen had gebezigd, hunne echtheid ten eenenmale te ontzeggen. Voldoende zij het te verwijzen naar het Charter van het jaar 1270, aan Rotterdam door S. LOIS en anderen zoo welmeenend toegedacht. VAN MIERIS stelde onder dit Handvest, in zijn Charterboek, D. 1, bl. 353 de volgende noot:

„Vermits 'er in deezen brief verscheidene zaaken voor„koomen, die tegen de gewoone wyze van schryven van „dien tyd aanloopen, en dat nergens Rotterdam als zoo „oude stad bekend staat, zoo geeft dit eenigen twyfel, „die niet ligt zal weggenomen worden, dan door 't ver„toonen van den waaren oorspronglyken brief, die ik „geloove nooit onder de handschriften of privilegien van „die stad gevonden zal worden. Zie verder eenen brief op „den 27 July 1327, die nadere verklaaring hieromtrent „geeven zal."

En VAN MIERIS had ten deze regt, immers blijkt uit eene zeer belangrijke lijst, welke ik bezit, van de oorspronkelijke Charters der stad Rotterdam, eene lijst opgemaakt ten jare 1657, volgens de *laden* waarin die Charters zich in het archief dier stad bevonden, dat dit Charter aldaar niet voorhanden was; het eerste oorspronkelijke Handvest, in Lade n°. 1 berustende, is een „*Privilegie van Grave* WILLEM VAN HENE-„GOUWE, *van date des Vrydaegs na Pinxterdag int Jaer „ons Heere* 1340 (1).„

Niettegenstaande de heer G. VAN REIJN de geschiedenis der stad Rotterdam beschreef, was hij, als echte geschiedschrijver, onpartijdig genoeg, om op bl. 42 zijner Bijlagen deze noot van VAN MIERIS letterlijk overtenemen.

Men zie ook VAN MIERIS, D. 1, bl. 525, over een Stuk betrekkelijk het vieren der ridderorde van St. JACOB, ten jare 1290, welks echtheid hij eveneens betwijfelde. En men leze bl. 523 zijne gisping over de keuren van Zeeland, zoo als hij deze mededeelt.

Deze zoo wel algemeene als bijzondere waarschuwing, door VAN MIERIS gegeven, behoefde hij niet onder elk volgend Charter te herhalen.

Bladz. 4, alinea 2.

De heer Mr. J. SOUTENDAM, archivaris der stad Delft,

---

(1) Deze lijst vangt aan met de volgende woorden: „KORTE INHOUD „van alle zoodanige Privilegien, Octroyen, ende andere Acten, als „bij de Graven van Hollandt inder tyd, mitsgrs de Heeren Staten van „Hollant en West-Frieslant, als Souveraine van den Lande, succes-„sivelyk aen de stadt Rotterdam vergunt ende geaccordeert zijn. Zijnde „van woorde te woorde gecopieert naer 't gunt op yder van de zelve „Brieven in den Jaere 1657 in dorso gestelt geworden is. Welke op-„stellinge doenmaels bij de Ed. Vroedschap deser stadt geordonneert „was te moeten geschieden, alsoo alle de zelve Privilegien ende andere „Brieven doenmaels in 60 Jaeren te vooren niet gesien waren geweest.„

(Bl. 81 en 55v° van een Handschrift *Privilegien, Handvesten etc. aangaande den Lande Schielandt en de Stadt Rotterdam*, bijeengezameld door VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING.)

heeft ons, in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, van 12 November 1859, N°. 46, eene belangrijke mededeeling gedaan, over een oud Charter in het Nederduitsch, van Graaf FLORIS V, in het jaar 1266 ten behoeve der ingezetenen van Delft afgegeven; maar tegelijkertijd heeft die geleerde ons een ontegensprekelijk bewijs geleverd, hoe zelfs authentieke afschriften de schrijfwijze der Charters niet hebben geëerbiedigd. Wij lezen toch in zijne getrouwe mededeeling van het oude Charter, dat de steller of schrijver van dat Handvest, ten jare 1266, als *Zeeuw* of *Vlaming*, de *h*, wanneer deze als eerste letter van een woord bij ons voorkomt, heeft weggelaten, b. v. in de woorden *inderinge* voor *hinderinge*, *eb* voor *heb*; daarentegen de *h* heeft bijgevoegd, waar deze letter niet behoort, en *hover* schreef voor *over*; dat die steller nog geschreven had *graue*, *portren*, *goeet*, *ghewoene*, *bringhene*, *harre* voor *hare*, *toelne* voor *tolle*, *ghegheuen*, *haer goet*, *ghéliec*, *sente*, enz.

En nu heeft, blijkens een gewaarmerkt afschrift, mij in vroegere jaren verstrekt, de authentieke overschrijver in het Grafelijk Register, voor opschrift voerende: *Boni Comitis Wilhelmi* 1253—1310. *Pauca Collecta* 1244—1325 (1) daarvoor gesteld *grave*, *deringhe*, *goit*, *ghewone*, *brenghene*, *haren*, *tollen*, *hebbe*, *gheven*, *horen goide*, *ghelike*, *zinte*, enz. Van eene andere zijde vermeldt de Heer SOUTENDAM eene copie, berustende op *Delfts* archief, *geextraheert in den registercameren van Hollant*, uit hetzelfde, door ons opgenoemde, Register, waarin weder gelezen wordt *Graue*, *goet*, *gewone*, *haerer*, *heb*, *gheuen*, *hoiren goide*, *gelike*, *sinte* enz.

Bl. 10.

Behalve het Charter, ten jare 1266 door Graaf

(1) Cas. B. fol. 5, n°. 8, op 's Rijks archief. Het komt overgedrukt onder de Bijlagen mijner Geschiedenis, n° 48, voor.

FLORIS V in het Nederduitsch verleend, waarover wij zoo even eenige bevinding mededeelden, had ik in mijne Geschiedenis van het Hoogheemraadschap van DELFLAND, Bijlage N°. 3 — met eene Noot daarop betrekkelijk — er een van 24 October 1268, ten behoeve van Schiedam, aangegeven. Dit Charter zelf berust op 's Rijks archief; doch het Grafelijk zegel is niet meer aan den daarvoor uithangenden staart van perkament aanwezig. De Heer Mr. J. SOUTENDAM vermeldt, in het reeds opgenoemd tijdschrift, nog een ander Charter van dien zelfden Graaf, in het Nederduitsch oorspronkelijk geschreven, en, even als dat van het jaar 1266, aan de ingezetenen van Delft uitgereikt. Dit Charter draagt de dagteekening van 30 November 1268.

Wij kennen alzoo weder Nederduitsche Charters tusschen 1266 en 1280; en wenschelijk zoude het zijn, dat de stedelijke en andere archivarissen, heeren Burgemeesters of Secretarissen, eene lijst van de hun bekende oorspronkelijke Charters in den *Algemeene Konst- en Letterbode* wilden doen plaatsen, met opgave van taal, van het bestaan en van den staat der zegels. Zij zouden daardoor aan de wetenschap eene groote dienst bewijzen.

Op 's Rijks archief is geen ouder Charter dan van het jaar 1266 in het Nederduitsch bekend.

De zegels onder de Delftsche Charters van de jaren 1266 en 1268 zijn, volgens de verklaring van den Heer archivaris voornoemd, afgedrukt op witte was of *cera nativa*, en ons facsimile geeft, naar zijne verzekering, eene vrij juiste voorstelling van beide deze zegels. Het is overeenkomstig met de zegels, die wij van FLORIS V, vóór het jaar 1277, in de *Handvesten van Haarlem*, in de *Merkwaardigste stukken uit de oudste archieven van Amsterdam* en bij KLUIT, *Historia critica comitatûs Hollandiæ*, tom. 2, pars. 2, pag. 800 ontmoeten.

In de verzameling der losse zegels op 's Rijks archief is dit zegel niet aanwezig; maar wel komt het aan twee

Charters, tot het archief van Rijnsburg behoord hebbende en thans op dat van het Rijk berustende, voor. Deze Charters zijn gedagteekend van de jaren 1273 en 1275. Beide deze zegels hebben evenwel veel geleden. Zij zijn ook in witte was. Dat van het jaar 1273 is het duidelijkste. En uit het oplettend beschouwen van die zegels zoude men kunnen afleiden, dat de regterarm ronder en dunner en de hand minder op de borst rustende zoude behooren te zijn dan deze op ons facsimile A zijn aangegeven; het zadel of dekkleed zoude iets minder lang, de staart van het paard minder vol moeten zijn, en de achterste poot iets verder achterwaarts uitstaan. Van het aangezigt is niets met zekerheid te ontwaren, evenwel zoude men kunnen volhouden, doch slechts op gissingen, dat het nog meer *in plano*, dat is regt aanziende had behooren te zijn, in stede van iets achteruitziende. Hiervoor pleiten eenige oudere zegels van andere Graven, maar, ik herhaal het, niets is op dit punt volkomen duidelijk. De meeste dezer verschillen zijn m. i. het gevolg van het ligtelijk afbrokkelen van de witte was, van het minder juist afdrukken daarop, ook van den min goeden staat, waarin de nog aanwezige oorspronkelijke zegels zich bevinden. Ons facsimile is meer overeenkomstig met de *Haarlemsche en Amsterdamsche* zegels, die waarschijnlijk in beteren staat verkeerden. Eindelijk behoef ik niet te zeggen, dat op de oorspronkelijke zegels het geheel minder fijn is afgedrukt en op het *signet* of den stempel minder net zal gegraveerd geweest zijn.

Geen enkel dezer zegels had een *tegenzegel*. Men ziet er slechts eenige regelmatige indruksels der vingers van hen die zegelden; deze in- en afdruksels staan in regtlijnigen vorm, *perpendiculair*.

Bladz. 12.

Bij het nader onderzoeken van eenige officiele Registers van Schieland is ter mijne kennis gekomen, dat het Hoogheemraadschap van Schieland ten jare 1651 zijn wapen

en zijn zegel heeft veranderd. Eerst van dat jaar af heeft dit waterschapsbestuur den oud-Nederlandschen leeuw, zoo als wij dien op bl. 12 beschreven, voor wapen aan- en op zijn zegel overgenomen. De redenen die daartoe geleid hebben en hoe dit wordt aangewezen zullen wij spoedig, in de Bijvoegsels op bl. 17 alinea 2 en op bl. 29 mededeelen.

Bladz. 14.

Behalve Schielands Register, voor opschrift voerende: *Extract uit de Resolutien* enz., op bl. 14 vermeld, bevatten verschillende andere Registers de verkiezingen der Hoogheemraden; onder deze een Register, getiteld: *Register van Acten enz. wegens verkiezingen van Hoogheemraden van Schieland*; een ander, met het opschrift: *Electieboek*, en vijf anderen tot titel voerende: *Nominatien en Electien*. Doch deze nemen eerst eenen aanvang met het jaar 1650 en loopen daarna door tot den tegenwoordigen tijd.

Maar ook andere Registers, tot titel voerende: *Resolutien* enz., vermelden de benoemingen van vroegere jaren, en vele van deze opgenoemde Registers geven den dag van eedsaflegging der nieuw benoemde Hoogheemraden aan. Ook bij iedere zitting der Hoogheemraden, ten einde eenige Resolutie te nemen of om vonnis te vellen, worden in de voorzegde Registers, of in die getiteld: *Vonnissen en Vierschaarboeken*, de bestaande Hoogheemraden aangegeven.

Deze Registers, namelijk die, welke loopen over de jaren door ons bl. 13—14 opgenoemd, bevestigen ten volle het door ons aldaar gestelde.

In een ander Register, getiteld: *Varia*, *Ordonnantien*, *Privilegien* 1356—1681, Register allerbelangrijkst, bijzonderlijk voor de onderscheidene waterschappen en polders in Schieland gelegen, omdat hunne Handvesten daarin zijn opgenomen, lezen wij, dat Jonkheer THEOPHILUS DE CATS den 17 April 1640 den eed aflegde.

Ook lezen wij daar het volgende, „Opden IIJ[e] September

„anno xvjᵉ drie ende veertich soo heeft JOHAN VERSYDE „raet ende vroetschap der stad Rotterdam syn eet gedaen „als Hooge Heemraet van Schielandt ter presentie van „Jonckheer JOHAN HEERE VAN MATHENESSE, riviere; „opmeer, etc., de Heer WILLEM BRASSER en de Jonck- „heer THEOPHILUS HEER VAN CATS, Heylo etc. Hooge „Heemraden van schielandt.„

„Jr. WILLEM VAN MATHENES Heere van Rasquert Hooge „Heemraet Jn plaetse van *Cornelis Heere van der Myle* „.

„op de ij Septembris anno xvjᶜ drie ende veertich „syn eet gedaen als Heemraet van Schielant.„

Door deze laatste aanhaling wordt slechts de wapenkaart van Schieland eenigzins verbeterd, die te kennen gaf, dat Jhr. WILLEM VAN MATHENESSE ten jare 1641 als Hoogheemraad zoude zijn opgetreden.

Verder staat geschreven in het Register: „*Vierschaer-* „*bouck* van myn Eed. Heerē de Hooge Heemradē van „Schielant, 1631—1653.„

Fol. 90 vᵒ. Anno 1646:

„Rechtdach gehouden in sint pieters schouwe op sater- „dach den xiiij aprilis anno xvjᶜ ses ende veertich by „HARMEN VAN WIELICK Dyckgraue, de Heer WILLEM „BRASSER, Joncheer THEOPHILUS HEERE VAN CATS „Heylo etcᵃ ende de Heer JOHAN VERSYDEN, Hooge „heemraden van schieland.„

Fol. 93. „Rechtdach gehouden in St. Odulphj Schouwe „den xvjᵉⁿ Juny anno 1646 by HARMAN VAN WIELYCK, „Dyckgraeff de Heer WILLEM BRASSER, Joncheer THEO- „PHILUS DE CATS Heer van Cats, Coulster, Heylo, „Ruyven etc. ende JOHAN VERSYDEN, Hoge Heemraden.„

Fol. 99 vᵒ. „Rechtdach gehouden in St. Victors Schouwe „den XXVI en XXVIJ Octobris anno 1646 by Mr. DANIEL „VAN HOGENDORP Dyckgraeff ende alle de Ed. Heeren „Hooge Heemraden, behalve den Wel Ed. Heere VAN „MATHENES.„

Fol. 139. „Rechtdach gehouden in S^t^. Pieters op den „XXIX^n^ en XXX^n^ April XVJ^c^ vyftich by M^r^. DANIEL VAN „HOGENDORP Dykgraeff ende alle de Heeren Hoog-„Heemraden van Schielandt.„

Door deze Extracten wordt volkomen bevestigd wat wij over de wapens, in het Perkamenten Register afgeschilderd, deden uitkomen.

Bladz. 17, alinea 2.

Een nader onderzoek heeft niet alleen bevestigd, dat het Groote, Perkamenten Register tusschen de jaren 1646 en 1653 is gemaakt geworden, maar wij zijn gelukkig genoeg geweest te ontdekken het jaar zelf, waarin het is ontstaan, door wien het is geschreven en wie de wapens en zegels heeft geteekend en geschilderd.

Na vruchteloos de Registers der Resolutien en soortgelijken te hebben doorbladerd, sloeg ik de *Gemenelants-Reeckeninghen* open, welke in eene reeks van *portefeuilles*, van het jaar 1524 af tot den tegenwoordigen tijd, zijn bijeengezameld. Ik doorlas die rekeningen, te beginnen met die over het jaar 1646 tot die over het jaar 1650, welke voor hoofd heeft: „Reeckeninge CORNELIS NIEU-„POORT Rentmeester van de Ed. welgeboorne Heeren „de Hogeheemraden van Schielant ende dat van alle hetgene „bijden selven van wegen het gemenelant van schielandt „ontfangen Ende daer tegens weder wt gegeven is / tsedert „S^te^ pieters schouwe anno XVI^c^ vyftich ende S^te^ pieters „schouwe daer aenvolgende in desen jare XVI^c^ Eenen-„vyftich, geextendeerd in ponden van XL grooten, schel-„lingen ende penningen naer advenant.„

In deze *Reeckeninghe* leest men den volgenden post:

„Wort alhier gebracht voor BASTIAEN HAVELAER / over „het copieren vande privilegien vande Alblassender ende „Crimpenderwaert mitsgaders Delftlandt ende Schielant de „somma van . . . . L £

Op eene andere plaats:

„Betaelt aan WILLEM THIEBOUT Glaesschryver alhier/
„over het teyckenen schryven ende backen van acht
„Ovalen — ende Wapenen daarin — met sooveel naemstuc-
„ken van wegen Schielandt vereert/ met het wtteyc-
„kenen ende maecken van het nieuwe wapen van Schie-
„lant te samen by declaratie ende quitantie de somma
„van . . . . L xxviij £ x Sc.

„Comt noch denselven over het teyckenen van verscheyde
„oude Zegels jnt register der Privilegien/ ontwerp metten
„Steenhouder/ met het veranderen ende maecken vant
„wapen voorde schoorsteen/ ende der bosschen der boden/
„met eenige besoignen/ te samen bij declaratie de somma
„van . . . . xxxvj £

En in de Rekening loopende van de St. Pieters Schouwe anno 1651 tot die anno 1652.

„Comt WILLEM THIEBOUT Glaesschryver over het
„teyckenen van het nieuwe wapen van schielant mitsga-
„ders der wapenen van de Heeren/ ende alle de Segels
„vande privilegiën sooals deselvige aende originele syn
„hangende ofte wtgedruckt staen in het nieuwe fran-
„chyne privilegiebouck/ volgens hetgene denselven bij
„diminutie op zijne declaratie is toegevoucht de somma
„van . . . . 1c LXXXI £ v Sc.

Zoodat het nu is uitgemaakt, dat het Perkamenten Register geschreven is gedurende het Schouwjaar 1650—1651, en ook de zegels gedeeltelijk ten zelfden tijde zijn afgeteekend, doch geheel voltooid in het schouwjaar 1651—52.

Weldra (in het Bijvoegsel op bl. 29) zullen wij echter, door de bewijzen daartoe aan te voeren, tot de overtuiging komen, dat een en ander heeft plaats gehad onder het gewone jaar 1651.

Gerustelijk kunnen wij aan het *Perkamenten, Franchyne, Oude Register van Schieland* dat jaar als geboortejaar toe-

schrijven en onze vroeger gebezigde uitdrukking: *tusschen* 1646 *en* 1653, tot het jaar 1651 beperken en bepalen.

In deze zelfde *Reeckeninghen* ontmoeten wij als posten geboekt de

Vacatien van Mr. DANIEL VAN HOGENDORP, als Dijkgraaf,
van Mr. JOHAN VAN MATENESSE,
WILLEM BRASSER,
THEOPHILUS DE CATS,
WILHEM VAN MATENESSE en van
JOHAN VERSYDEN, als Hoogheemraden, en
van CORNELIS NIEUPOORT, als Secretaris-Rentmeester, zoo als wij bl. 13 en 14 opgaven.

Deze heeren onderteekenden eigenhandig deze *Reeckeninghen* en wel de rekening over het jaar 1650/51 met dit slot:

„Aldus gehoort, gereeckent ende gesloten tot Rotter-
„dam in het gemeenlantshuys inde Mey Schouwe opden
„XXIIIJ may ano XVJc Eenenvyftich by ons."

(Volgen de handteekeningen, die alle zeer goed geschreven zijn).

De andere rekening had het zelfde slot, doch werd geteekend den „IIJ meye ano XVJc twee ende vyftich."

Bladz. 17, alinea 5.

Over de rijke verzameling van watermerken, die op 's Rijks archief, door den ijver van den hoogst verdienstelijken heer Chartermeester DE ZWAAN, behoorlijk gerangschikt aanwezig is, valt nog op te merken, dat deze verzameling aanvangt met het jaar 1340, ofschoon op het archief nog een Stuk op papier gevonden is, hetwelk ten jare 1310 is geschreven.

De heer DE ZWAAN voornoemd heeft tevens eene bijzondere studie gemaakt van de breedte der waterlijnen, der *pontuseaux*, die een karakteristiek kenteeken van elk tijdvak aangeven, ook over het gebruik van het papier

alhier te lande, hetwelk het eerst uit *Lombardije*, en wel over *Brugge* en door *Bruggenaars* hier is ingevoerd.

Het is te wenschen, dat hij zijne onderzoekingen over deze verschillende onderwerpen in het licht geve, te meer daar zijn arbeid reeds voor den druk zoo goed als gereed ligt.

Inmiddels vindt men in de *Verhandelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant over den jare* 1847, bl. 74, eene hoogst belangrijke verzameling van *gedecalqueerde* en afgedrukte watermerken van het jaar 1336 tot 1500, getrokken uit de rekeningen van het *Illustre Lieve Vrouwe Broederschap.*

Eene aanmerking wensch ik nog hier neder te schrijven. Ik heb het *watermerk*, in het papieren Register voorkomende en door ons, onder letter D, gefacsimileerd medegedeeld, eenen *draak* genoemd, geleid door deskundigen en door het aangenomen gebruik; maar is het wezenlijk een *draak?* Zoude het niet van 1577—1606 eenen adelaar, — ofschoon met leelijken kop, — moeten beteekenen? Ik zoude liefst bevestigend antwoorden.

Hetgeen mij deed twijfelen en mijn gevoelen versterkt is hierin gelegen; 1º. dat het oudere wapen van *Deventer*, stellig eenen adelaar bevattende, zeer nabij met ons watermerk overeenstemt (1); 2º. dat in de *Beschryving der Bisschoppelijke munten en zegels* door VAN MIERIS, tegenover bl. 226, 254 en 274, de aldaar gewis beoogde adelaars

---

(1) VAN MIERIS zegt daarvan in de *Beschrijving der Bisschoppelijke munten en zegels*, bl. 179: „Zou keizer OTTO de IIIe, omtrent het jaar „duizend aan dezelve stadt, welke voorheen eenen burg met drie toorens „voerde, dien vogel tot haar wapen geschonken hebben. Zulks in „oude Duitsche vaerzen noch gemeld wordt:

„*Dus is* DAVONTUR *orspronckliek begonnen*

„*Met den Arent vercyrt dragende root und wit.*„

Hij verwijst naar REVIUS, *Davent. Illust. Hist.* bl. 18 en 9. Zie ook 491 en vooral bl. 190; daar vindt men den adelaar met opgeslagen vlerken, open bek, veeren op den kop en langen vreemdsoortigen staart.

insgelijks daarmede overeenkomen; 3º. omdat de wapens van Schieland, van Delfland en van Rijnland aan hunnen adelaar gewoonlijk de zelfde vleugels en den zelfden staart geven, die wij in ons watermerk aanschouwen; 4º. dat wij ten jare 1584 en 85 op Schieland dien zelfden vogel als watermerk ontmoeten, met even gelijke vleugels en gelijkvormigen staart, doch met eenen duidelijken arendskop; 5º. omdat wij bij de meeste dier vogelen als watermerk eene kroon boven den kop zien prijken; 6º. omdat de wezenlijke draak, die zich in de jaren 1606—1621 als watermerk in Schieland voordoet, met vledermuisachtige vleugelen wordt afgebeeld en zelfs met eenen slangvormigen staart; 7º. omdat de adelaar, dien wij in 1579, 1587, 1595, 1618, 1624, 1634 en 1651 met dubbelen kop ontwaren, soortgelijken kop, meerendeels uitstekende tong en opgeslagen vlerken heeft eveneens als ons watermerk, en 8º. omdat de draak als een afschuwelijk dier en niet als een gewone vogel wordt voorgesteld.

Wij hebben, bij het nadere onderzoek op het archief van Schieland, van 1606 tot in het jaar 1621 draken ontmoet, dus in den aanvang van 1600 of van de 17e eeuw, en de meeste zoogenaamde draken of eigenlijk adelaars op het einde van 1500 of van de 16e eeuw, ofschoon ook nog in de 17e. Ik bezig deze uitdrukking van 1500 en van 1600, omdat zij gemakshalve door vele geleerden wordt gebruikt, en de geheele reeks van jaren van 1500 tot 1600, van 1600 tot 1700 wordt beoogd; evenwel heeft deze uitdrukking zijne gevaarlijke zijde, daar men er dikwijlen, uit onoplettendheid, het woord *eeuw* bijvoegende, er van maakt 15e en 16e eeuw, hetgeen geheel onjuist is: want dewijl de eerste eeuw van het jaar 1 tot en met het jaar 100 loopt, is het tijdvak van 1501 tot 1600 de 16e eeuw en van 1601 tot 1700 de 17e eeuw. Ik druk op dit onderwerp, omdat ik vermoed, dat de heer DELPRAT door een gebruik, bij de Chartisten in zwang, over het gezegde betrekkelijk de

AANTEEKENINGEN, door ons bl. 11, 22 en 25 behandeld, zich heeft vergist, *currente calamo.*

Bladz. 20, Noot, alinea 2.

In onze Bijvoeging op bl. 17, alin. 2 hebben wij kunnen zien, dat ten jare 1646 de *St. Pieters schouwe* plaats had *den xiiij Aprilis;* ten jare 1650 *op den xxix*[n] *en xxx*[n] *April*, en dat ten jare 1651 de Rekening werd gesloten op de zoogenaamde *Meyschouwe*, *den xxiiij may;* daarentegen ten jare 1652 *den iij meye;* en onder bl. 29 zullen wij den *vij may* ten jare 1649 daarvoor bestemd vinden.

Bladz. 21, alinea 3.

Wij gaven als ons gevoelen te kennen, dat het Papieren Register, bevattende de Privilegien van Schieland, in het jaar 1584 is opgemaakt, en niet in het jaar 1585; behalve de door ons aangegevene, pleit nog daarvoor deze reden, dat in de *Gemenelants Reeckeninghe* van Schieland, over het jaar 1583, geschreven, goedgekeurd en onderteekend ten jare 1584, dezelfde post van uitgaaf, voor het overschrijven der Privilegien, voorkomt, welke wij bl. 19, ten jare 1584—85 — alzoo bij herhaling — geschied, letterlijk mededeelden. Een proces met de stad Schiedam was vermoedelijk oorzaak dezer overschrijving. Zie mijne *Geschiedenis*, bl. 11 en volg.

Wanneer men den passer in de hand neemt, zoo als heeft moeten geschieden bij het maken van het facsimile D, ontwaart men tevens, dat in het papier, beschreven met de Privilegiën, de kroon iets breeder, het middenste der drie punten aan den rand van den hoorn, midden in den adelaar, scherper en korter is, de staart zich iets naderbij aan het ligchaam van den adelaar bevindt en de N. H. daar onder meer zijn te zamen gedrongen dan in papier van 1585.

Bladz. 25, regel 3.

In ons Bijvoegsel aan bl. 10 bespraken wij reeds het eerste zegel van FLORIS V.

Het latere zegel is meer bekend; de Graaf wordt daarop afgebeeld gewapend met helm, schild en malienkolder als verdedigend en het getrokken zwaard in de regterhand als aanvallend wapen; hij en paard dragen verder al de kenteekenen van het riddermatig tooisel.

Bij gelegenheid van de beschrijving van het latere zegel, door FLORIS V en zijne opvolgers gebezigd, zou ik evenwel de oplettendheid willen vestigen op het gemis der sporen aan de voeten der ridders. Dit gemis ontwaren wij in meest al de zegels, in de *Handvesten van Haarlem* en elders opgenomen, terwijl bij VREDIUS en anderen integendeel de sporen zeer duidelijk voorkomen: deze maakten trouwens een bestanddeel van het riddermatig tooisel uit.

Wij vestigen de oplettendheid der bezitters van zoodanige zegels op dit punt, en hopen, dat zij hierover hunne bevinding zullen willen mededeelen.

Dit is echter zeker, dat er in de rijke en zoo zorgvuldig gerangschikte verzameling van Grafelijke zegels op 's Rijks archief, alwaar drie zegels van FLORIS V in witte en drie in bruine was gevonden worden, allen in tournooihulsel, op geene dezer eenig teeken van sporen te ontdekken is.

Nu wij van sporen en zegels gewagen, kunnen wij niet nalaten te vermelden, dat in de *Handvesten van Haarlem*, waarin de Grafelijke zegels zoo meesterlijk zijn afgedrukt, de sporen eerst met PHILIPS van *Bourgondië* aanvangen en wij deze bij de latere zegels steeds vinden. Zie tegenover bl. 91, 123, 135, 179 en 207. In de Handvesten van Vlaardingen, waarin wij bl. 39, 48, 71, 92, 106 en 142 eenige zeer goed geteekende zegels ontmoeten, zien wij koning PHILIPS, den 11 Junij 1577, eveneens met de sporen prijken. In de *Merkwaardigste stukken uit de oudste archieven van Amsterdam* ontwaren wij hetzelfde. Ook zoo bij KLUIT in zijne *Historia Critica Comitatûs Hollandiæ*, tom. 2. pars. 1 en 2. In zijne zoo menigvuldige *facsimilés*, van het jaar 1083 af tot het

jaar 1331, vinden wij slechts eenen enkelen gespoorden ridder en deze was een vreemdeling, de Graaf van LOS; zie pars. 1 pag. 313. Pag. 288 laat slechts iets gissen. De sporen waren veelal *boven* de hakken vastgehecht.

In het Museum MEERMANNO-WESTREENIANUM, waar de verzameling van zegels, vroeger aan VAN MIERIS en MEERMAN behoord hebbende, wel wat veel is weggesloten, vindt men een zegel van Graaf AELBRECHT (1358), waarop de sporen zeer duidelijk uitkomen, terwijl die op vroegere en latere zegels ontbreken, zelfs op dat van WILLEM VI van Beijeren (1404). Ik heb deze inlichtingen te danken aan den altijd dienstvaardigen en hoogst zaakkundigen onderbibliothecaris M. F. A. G. CAMPBELL, eerste opzigter van gezegd museum. Op 's Rijks archief neemt men algemeen het gemis der sporen waar, en aldaar treft men intusschen eenen grooten schat van zegels aan, meerendeels *heraldisch* door den heer Mr. L. P. C. VAN DEN BERGH, adjunct-archivaris, met talent beschreven.

Spraken wij van de oorspronkelijke zegels, die aan VAN MIERIS toebehoorden, dan zal het hier niet ongepast voorkomen gewag te maken van eenige inlichtingen, die ik van den Heer A. D. SCHINKEL nopens de afbeelding dier zegels door VAN MIERIS goedgunstig heb mogen ontvangen. En wanneer men dezen liefhebber van fraaije kunst en van oude letterkundige wetenschap noemt, dan is het der geleerde wereld bekend, dat men van den echten bewonderaar van VAN MIERIS al dat licht over dien schrijver bekomen zal, hetwelk over hem te erlangen is. De heer SCHINKEL heeft de beleefdheid gehad, de vele geschriften, die hij van VAN MIERIS bezit, naauwlettend door te zien, ten einde de zekerheid te bekomen, of deze, behalve de door hem uitgegeven zegels en munten der Bisschoppen van Utrecht, ook de zegels onzer Graven heeft afgebeeld. Uit zeven door hem in 1748 geschreven Brieven is het dien Heer gebleken, dat men VAN MIERIS heeft geraadpleegd over de

uitgave van de Handvesten en Privilegiën der stad Haarlem, en dat VAN MIERIS er op heeft aangedrongen (Haarlems Magistraat was zeer karig), dat niet alleen bij dat werk de zegels, hangende aan de Handvesten der Graven, in afbeeldingen zouden gevoegd worden, maar dat ook het Groot Privilegie (een meesterstuk van gravure) van Graaf WILLEM II, met het daaraan hangend zegel, zoude worden opgenomen. Haarlems Magistraat wilde er, om de groote kosten die de afbeeldingen zouden veroorzaken, aanvankelijk niet toe besluiten; VAN MIERIS bleef aanhouden, en het geschiedde volgens diens aandrang in 1751.

De Heer SCHINKEL heeft ook de afbeeldingen dier zegels met zijne bekende oplettendheid getoetst aan de door VAN MIERIS keurig geteekende zegels, die hij van dien beroemden man bezit, en hij acht het voor zeker, dat de zegels, in genoemd werk afgebeeld, door VAN MIERIS zijn geteekend en deze teekeningen ter stipte navolging door hem aan de verdere vervaardigers en aan de graveurs zijn ter hand gesteld; te meer acht hij het buiten allen twijfel, dat VAN MIERIS die zegels geteekend heeft, aangezien deze in een zijner brieven mededeelt, dat hij met den graveur in overleg is getreden, ten einde eene goede uitvoering te verzekeren. Wel is waar JAKOB VAN DER SPIJK en TAKO (HAJO) JELGERSMA geven, door een onderschrift op de platen, te kennen, dat zij er de ontwerpers van zijn, doch door de briefwisseling, en door de vergelijking, zoo even vermeld, blijkt, dat VAN MIERIS de schets der zegels vervaardigde en de gezegde kunstenaars deze schetsen voor de graveurs uitvoeriger maakten, tevens de kleur — de heele en halve tinten — daaraan gaven.

Wij hebben alzoo het schoone werk der *Handvesten van Haarlem*, ook wat de zegels betreft, aan de goede zorg van VAN MIERIS te danken. En het zegel in die *Handvesten* van FLORIS V hebben wij voor ons *facsimile* D

grootendeels gevolgd, doch aangevuld door andere hetzij afgedrukte hetzij oorspronkelijke zegels van dien Graaf.

Op 's Rijks archief bestaan onderscheidene chronologisch opgemaakte reeksen van afbeeldingen van zegels, waaronder zeer vele onzer oude Graven. Men vindt aldaar eene groote verzameling, geteekend door VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING; eene portefeuille, uit de collectie van MUSSCHENBROEK, en eene portefeuille met afbeeldingen, welke de Heer VAN WIJN naar de oorspronkelijke zegels heeft laten vervaardigen. Afteekeningen van zegels, door VAN MIERIS vervaardigd, zijn op dat archief niet bekend.

De Koninklijke Bibliotheek en het Museum MEERMANNO-WESTREENIANUM bezitten geene verzameling van afbeeldingen der grafelijke zegels.

Bladz. 29, vóór alinea 1.

Eene andere niet minder gewigtige reden, dan die wij aanstipten, zouden wij kunnen aangeven, waarom ten jare 1651 de Privilegiën van Schieland met zoo veel zorg zijn overgeschreven.

Men herinnert zich, dat de Prins van Oranje, WILLEM II, den 6 November 1650 is overleden, wettelijk nalatende een kind, na zijnen dood geboren, den 14 November 1650.

En reeds dadelijk bespeuren wij uit de *Gemenelants Reeckeninghe* van Schieland over het jaar 1650 het volgende:

„Den XXX^n^ Novembris zyn de Heeren Dyckgraeff „ende Hogeheemraden collegialiter ȷnden Hagen vergadert „geweest op verscheyde saecken concernerende t' Hooch- „heemraetschap van Schielandt......"

„Den XV^n^ ende XVJ^n^ Decembris/ syn de Heeren „Dyckgraeff ende Hogeheemraden wederom ȷnden Haghe „vergadert geweest opde voors. Ende ander subjecten „ende daerover met des Gemeenlants advocaten gebesonieert „ende andere saecken t' Gemeenlandt van Schielandt be- „treffende synde Jn het Hoff van Hollandt......."

"Op den V[n] January 1651 syn de Heeren Hogeheem-
"raden weder vergadert geweest int Hoff van Hollandt/
"ende aldaer gebesoingjeert op het concept van een resolutie/
"betreffende de conservatie vande privilegien van Schielandt /
"in welck doen byde voors. Heeren ende gevolge/ ter
"plaetse als vooren is verteert ..... enz."

Daarentegen vinden wij in de *Resolutien van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland*, op den 16 November 1650, bl. 790; 30 November, bl. 810; 3 December, bl. 817 en 8 December, bl. 829 van *Secreete besoignes* gewag gemaakt en op dien laatsten dag dit gedane voorstel:

" Wat vorder aangaat het vergeeven van alle de politic-
" que Ampten buiten de Magistratuure, werd verstaan
" dat het absolut vergeeven van deselve, na deesen sa
" staan aan de Vergaderinge van haar Edele Groot Mog
" uitgesondert de geene, daar van regt en notoir ge-
" bruik bij andere Collegien sal werden bevonden, aan
" dewelke der selve voorig regt of gebruik sal werden
" gelaaten."

Dit voorstel werd aangehouden en den 10 December, nadat de Raadpensionaris en de Leden waren gehoord, *werd verstaan en geresolveert* "dat alle Collegien sal wer-
" den aangeschreeven, ten einde deselve de respective nomi-
" natien van de politicque Ampten tot de opgemelde Col-
" legien specteerende, ten behoorlyken tyde aan haar Edele
" Groot Mog. sullen hebben over te senden."

Wijders lezen wij op den 9 Januarij 1651:

" Op het gemoveerde van eenige Leeden, van dat tot
" der selver kennisse was gekoomen, dat de Hooge Heem-
" raaden van Delfland uit haar selven, en sonder kennisse van
" haar Ed. Groot Mog. van (voor) den overleeden Heere VAN
" WAELSDORP, hadden verkiesinge gedaan van een ander
" Hoogen Heemraad, daar nogtans soodanigen verkiesinge
" voor deesen is gedefereert geweest aan syne Hoogheid,

„als Stadhouder deeser Provincie (1), en jegenwoordelyk „alleen staat ter dispositie van haar Edele Groot Mog.; „Is na deliberatie goedgevonden, dat de opgemelde Hooge „Heemraden van Delfland, van weegen haare Edele Groot „Mog. sal werden aangeschreeven, aan deselve met den „aldereersten over te senden soodanige Privilegien, en andere „Bescheiden, ook de observantie en practycque daar op „gevolgt, uit kragte van dewelke deselve tot nominatie „of verkiesinge van de voorschreeve Hooge Heemraaden „meenen bevoegt te weesen, omme deselve gesien, als- „dan, etc.„

„En wat aangaat de Hooge Heemraaden van Rhynland, „Schieland, en andere van gelyke natuure weesende; Is „goedgevonden, dat deselve sal werden aangeschreeven, „de nominatie van de Persoonen, uit dewelke een anderen „Heemraad in plaatse van den Overleeden soude werden „verkooren, sal werden gesonden aan haar Edele Groot „Mog., om de electie dienthalven te moogen doen, en „daar beneffens de opgemelde nominatie meede sullen „werden gesonden der selver Privilegien en andere Be- „scheiden, het voorsz. subject raakende.„

Zien wij uit deze aanhaling niet voldingend, dat van buiten af, van eene hoogere staatsmagt, zeker leven in het Hoogheemraadschap werd gebragt, hetwelk zijne Privilegiën deed herlezen en in vertoonbaren staat brengen; want het papieren Register van het jaar 1584 liet in dit opzigt veel te wenschen over.

---

(1) Uit het Schielands, reeds door ons vermelde, Register *Varia* enz., blijkt het, fol. CCC v°., dat „XIX marty anno XV° twee ende vyftich„, het Hof en de Heer van Bueren, als Stedehouder; fol. CCCI v°, het Hof van Holland „den XXX marty anno XV° twee ende vyftich nae „scryven shoofs van Hollant voor Paesschen„; en vervolgens de Prins van Oranje, reeds 5 martii 1560, fol. CCCIIJ v°., de keuze der Hoogheemraden bevestigden of zelf deden en hun de zoogenaamde *Commissien* verleenden.

In bovengenoemde *Resolutien* wordt nog melding gemaakt bl. 63, 78, 89 en 114 van het volgende:

2 Februarij 1651. „Is geleesen een Brief van de Hooge „Heemraden van Delfland, gedateert in Delft den 31 January „laatstleden, houdende responsive op den Brief van haar „Edele Groot Mog. van den 30 der selver maand, ten„deerende in effecte om haar Edele Groot Mog. kennelyk „te maaken, de Hooge Heemraaden van Delfland in der „tyd weesende, regt te competeeren, in plaatse van de „overleede Heemraaden, andere te eligeeren, volgens de „Bescheiden by de voorsz. Missive gevoegt."

„Waar op zynde gedelibereert, is goedgevonden, dat den „voorsz. Brief met de opgemelde Bylaagen sal worden „gesteld in handen van eenige Leeden uit haar Edele „Groot Mogende Vergaderinge daar toe te committeeren, „om haar Edele Groot Mog. te dienen van advis, wat „regt de opgemelde Hooge Heemraaden op het voorsz. „subject is competeerende, en zyn daar toe versogt en „gecommitteert de Heer VAN MATHENES, uit de Ordre van „de Heeren Edelen, mitsgaders de Heeren van Dordrecht, „Delft, Leyden, Amsterdam, Alkmaar en Medemblik."

10/11 Februarij 1651. „Zynde geleesen een Brief van „de Heeren Hoogheemraden van Schieland, gedateert den „eersten deeses, daar by gededuceert werd het Regt, het „welk deselve sustineeren te hebben, om by haar selven „de vacante Hooge Heemraadsplaatsen met andere Per„soonen te moogen voorsien; Is na deliberatie goedge„vonden, dat de voorz. Brief en bygevoegde Stukken „zullen worden gesteld in handen van de Heeren Gecom„mitteerden op de saaken van de Heeren Hoogheemraaden „van Delfland, gelyk Regt pretendeerende, met byvoe„ginge van de Heeren van Ter-Goude, om na examinatie „rapport gedaan, en gedient zynde van advis, sulks te „werden geresolveert als bevonden sal werden te behooren."

16/17 February 1651. „Is geleesen een Brief van de

„ Hooge Heemraaden van Delfland, gedateert den 14 deeses, „ beroerende het verkiesen van Hooge Heemraaden over „ het voorschreeve Hooge Heemraadschap; En is na deli- „ beratie goedgevonden en verstaan, dat den voorsz. Brief „ sal werden gesteld in handen van de Leeden, tot de „ examinatie van de voorsz. saake voor deesen gecommit- „ teert, en dat geschreeven sal worden aan het Collegie van „ de opgemelde Hooge Heemraaden, dat sy sullen hebben „ te supercedeeren met het verkiesen van een Hoogheem- „ raad, in de plaatse dewelke teegenwoordig vacant is „ gevallen, of hier na vacant soude moogen vallen, tot „ nader ordre van haar Edele Groot Mog.„

En 28 Februarij 1651. „Ter instantie van de Heeren „ van ter Goude; Is na deliberatie goedgevonden, dat by „ ampliatie op de Commissie, belangende het examineeren „ van de Octroyen van Dykgraaf en Hooge Heemraaden „ van Schieland en Delfland, gedecerneert den 2 February „ laatstleeden, de voorsz. Commissarissen meede sullen „ werden geauthoriseert, om te examineeren een Octroy „ van date den 3 April 1580, en een Resolutie van haar „ Edele Groot Mog. van den 18 September 1593, by „ welgemelde Heeren van ter Goude overgeleevert, en hier „ ter Vergaderinge gedaan leesen, behoudens dat de Gecom- „ mitteerden van haar Edele Groot Mog. op het gesusti- „ neerde van de opgemelde Heeren van ter Goude sullen „ vermoogen te hooren soodanige als deselve dienstig sullen „ moogen vinden. „

En de *Reeckeninghe* over het jaar 1650-1651 heeft weder de volgende posten:

„Den xiij^den^ January (1651) sijn de Heeren opde „ voors. subjecten ende ter voorseyder plaetse wederomme „ collegialiter vergadert geweest...... „

„ De Ed. Heeren Dyckgraef ende Hogeheemraden van „ Schielandt ontfangen hebbende seecker Missiven vande „ Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-

„ vrieslandt/ wegens het stellen ende verkiesen van Hoge-
„ heemraden/ soo wanneer ȷmant aflyvich quam te worden /
„ met vereysch van copien vande Privilegien dewelcke
„ het Collegie ten dien reguarde van outs mochten hebben
„ zyn de gemeltde Heeren Dyckgraef ende Hogeheemraden /
„ daerover Collē ȷnden Hage vergadert geweest den lesten
„ January / den ien, iien en iijen February ende aldaer ȷn-
„ gestelt seeckere rescriptie aende opgemelte Heeren Staten
„ van Hollant/ is hetwelcke doende ȷn het Hof van Hol-
„ lant.... verteert, enz.

„ Den iijen en iiijen Martij syn de Heeren Dyckgraeff
„ ende Hogeheemraden van Schielandt wederom ȷnden
„ Hage vergadert geweest opde saecken hier voren aen-
„ geroert..... „

„ Den xven en xvjen Martij syn eenige Heeren Hoge-
„ heemraden in sGravenhage vergadert geweest..... „

Deze moeijelijkheden duurden nog eenige jaren voort, zoo als getuigen de Gemeenlandsrekeningen van al die jaren. Menigvuldig waren de *besognes* van het Hoogheemraadschapsbestuur te 's Gravenhage en menigvuldig de stukken, door dit Collegie aan de Staten ingediend.

Wij ontmoeten in het Register van Schieland, getiteld: *Register van actens* etc. *wegens de verkiezingen van Hoogheemraden van Schieland* a°. 1650 — a°. 1671, onder andere stukken, sub X, eene „ *Memorie aen de Staten ter* „ *beantwoording ande resolutie commissoriael vanden* xvij „ *Feb.* 1654 *ende die vande* ijen *ende lesten feb.* 1651. „ Hierin lezen wij deze woorden: „ *dat de voors. heemraden by missive aen UEdele Groot mogende Heeren al inden jare* 1651 *hare privilegien ende verdere stucken, dienende tot justificatie van haer gesustineerde, hebben overgesonden.* „

De *besognes* hielden aan tot dat den 21 Februarij 1654 (*Resolutien* bl. 27) den Hoogheemraden van Delfland en Schieland gestrengelijk verboden werd, den eed van nieuw geëligeerde heemraden af te nemen, of, zoo zij

zulks reeds gedaan hadden, hen te admitteren tot de functien van het Heemraadschap, tot dat bij haar Edele Groot Mog., na examinatie van hunne Privilegien en andere stukken, bij hen reeds overgeleverd of nog in te brengen, *anders soude moogen werden geresolveert.*

In het jaar 1655 vinden wij, in de *Resolutien der Staten* aangeteekend, bl. 15, dat den 21 Januarij 1655 die van Gouda klagten indienden over Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, dat zij geene rekening deden; bl. 61, dat op eene Missive der Staten van 22 Januarij van dat jaar, de Hoogheemraden den 17 Maart eene *rescriptie* indienden, gedagteekend den 12^{en} te voren; bl. 242, dat den 14 Mei THEOPHILUS VAN CATS in de Rekenkamer werd opgenomen; eindelijk bl. 414, dat 7/8 October de volgende *Resolutie* werd genomen:

„De Heer Pensionaris SLINGELANDT heeft ter Vergaderinge omstandelyk gerefereert de consideratien en „het advis van de Heeren haar Edele Groot Mog. Gecommitteerden, hebbende, in gevolge en tot voldoeninge van „der selver Resolutie Commissoriaal in dato den 27 „September laatstleeden, nader geëxamineert het tiende „Poinct van de jeegenwoordige beschryvinge, raakende „het suppleeren van de vaceerende plaatsen in de collegien „der Heemraaden van Rhynland, Delfland en Schieland, „mitsgaders rypelyk gepondereert de Deductien, dienthalven „overgeleevert.

„Waar op gedelibereert zynde, en specialyk in agtinge „genoomen, dat de gemelde collegien uit kragte van der „selver respective Privilegien by haar selven wel zyn „bevoegt tot het stellen van Heemraaden in plaatse van „de Overleedenen, maar dat de practycque en observantie „van dien in den jaare 1615 is geinterrompeert, in voegen „dat van dien tyd af daar omtrent na voorgaande nominatie „van de respective Heemraaden de electien zyn gedaan by „de Stadhouders van de Graven in der tyd, en daar na

„successivelyk by de Heeren Princen van Orange; Is „goedgevonden en verstaan, dat de meergemelde Collegien „haar sullen moogen addresseeren aan haar Edele Groot „Mogende, en van deselve versoeken nieuwe Brieven van „Octroy en Relief, omme van de voorsz interruptie en „discontinuatie, mitsgaders daar op gevolgde delatie gere-„leveert, en sulks in haar oud Regt en voorige possessie „hersteld en geredintegreert te werden; en dat by Resolutie „van haar Edele Groot Mog. sal worden vastgesteld, „gelyk vastgesteld word by deesen, dat soodanige ver-„soeken gedaan werdende, deselve sullen worden toegestaan „en geaccordeert, en sulks de meergemelde Collegien „weederomme uit de hooge en Souveraine magt van haar „Edele Groot Mog. gerestabilieert en gequalificeert, omme „in toekoomende de voorsieninge en suppletie van de „vaceerende plaatsen by haar selven te moogen doen, „agtervolgende en in conformiteit van deselve respective „Privilegien daar van zynde, mits de naamen van de „geëligeerde Persoonen t'elkens aan haar Edele Groot Mog. „oversendende, omme van deselve Commissie te ontfangen, „en daar op na ouder gewoonte beëedigt te werden als na „behooren.

„Zynde wyders mede verstaan en geresolveert, dat de „Heemraaden bij de Collegien van Delfland en Schieland „respective geëligeert, geduurende den tyd dat de delibe-„ratien van haar Edele Groot Mog. op het voorsz poinct „hebben geweest in pendenti, insgelijks sullen werden „begreepen in de voorsz te accordeeren Octroyen, met „dien verstande nogtans, dat deselve alvooren onder eede „ontfangen, of tot bekleedinge van haare functien gead-„mitteert te werden, meede ter Vergaderinge van haar „Ed. Groot Mogende gepresenteerd sullen moeten werden, „omme, hebbende de gerequireerde qualiteiten, de gedaane „electien by haar Edele Groot Mog. geapprobeert, en daar „inne geconfirmeert te worden, vorder dat de Heeren van

"ter Goude, en die van Schiedam sullen werden belieft en "geaccommodeert elks met een van de jeegenwoordige "vaceerende Heemraadsplaatsen in het Collegie van Schieland "voornoemt.

"En wat aangaat de qualiteiten en hoedanigheeden van "de Heemraads-Persoonen; Is verstaan en geresolveert, "dat alle die voortaan eenige plaatsen dienthalven sullen "hebben te bekleeden, sullen moeten syn van de Waare "Gereformeerde Christelyke Religie, of ten minsten deselve "toegedaan welverstaande, dat in gevalle by sonderlinge "geleegentheid eenig ander gequalificeert en bequaam Per-"soon mogte werden geëligeert, dat haar Edele Groot Mog. "in sulken gevalle op het te kennen geeven van de voorsz. "respective Collegien, alvoorens Commissie te verleenen, "noopende de admissie van de Geëligeerde sullen delibe-"reeren, en daar op *per majora* resolveeren, sulks als deselve "na geleegentheid van de saaken en Persoonen sullen be-"vinden te behooren, en dat niemand sal weesen eligibel, "ten zy deselve ten minsten gegoed zyn ter somme van "vyftien duisend guldens in Rhynland, en in Schieland "ter somme van tien duisend guldens, in vaste Gronden "of Jurisdictien, geleegen binnen de Districten van de "voorsz. respective Hoogheemraadschappen."

Onder deze Resolutie staan de volgende *aanteekeningen* geboekt, bl. 415:

"De Heeren van de Ridderschap, hebben op verscheiden "clausulen, in de boovenstaande Resolutie begreepen, daar by "de voorgemelde Collegien de vrye electie van Heemraa-"den werd gelimiteert en bepaald, en speciaalyk op de "clausule, daar by de voorsz. electie eenigermaaten werd "gelimiteert en gebonden aan die van de Gereformeerde "Religie, verklaart, gelyk deselve verklaaren by deesen, "daar inne gantsch geen contentement te neemen, en "deselve geen gestand te doen, reserveerende de faculteit, "omme daar jeegens soodanige nadere Aanteekeninge te

„doen, als by de Ordre soude moogen werden goedge-
„vonden."

„De Gecommitteerdens van de stad Leyden verklaren „door last van haare Principaalen, dat deselve Stad niet „wil deelagtig weesen aan de pretense Resolutien den 7 „en 8 October van den loopenden jaare genoomen, op den „voorslag van de Gecommitteerdens der Stad Alkmaar, „voor soo veel aangaat de qualificatie van de Hoog-Heem-„raaden van Rhynland, Delfland en Schieland, noopende „het stuk van de Religie van deselve Heemraaden, als „luxeerende de gedecreteerde en geëxecuteerde reformatie „van de Collegien van Justitie, en van de Politie ten „platten Lande, en niet overeenkoomende met de ordre „van besoigneeren in de Vergaderinge der Heeren Staaten „van Holland en Westvriesland gebruikelyk, volgens welke „geene overstemminge valt in saaken, strekkende tot be-„houdenisse van de Gereformeerde Religie; versoekende „hier van Aanteekeninge gedaan te werden agter de voorsz. „pretense Resolutie."

„Den Heer VAN EDAM verklaart in de voorsz. Resolutie „meede niet te konnen consenteeren, voor en aleer daar „van by deselve daar van rapport gedaan sal zyn aan de „Heeren syne Principaalen."

Het laat zich ligtelijk gevoelen, voor welke godsdienstige beginselen men partij trok.

Den 8 December daaraanvolgende (bl. 454) zien wij de electie van JOHAN VAN BERKEL en Mr. JACOB NAVANDER goedgekeurd; den 14 December (bl. 465) die van ANTONIUS VOSSENBURG en den 16 December (bl. 469) die van ABRAHAM VAN CLEEF, in plaats van THEOPHILE DE CATS, die overleden was.

Bladz. 29, ibid, vóór alinea 1.

Tot aanleiding van het maken eener nieuwe kaart vinden wij opgegeven, in de *Gemeenlants-Reeckeninghe* over het jaar

1648/49, gesloten en onderteekend, op dezelfde wijze als vroeger door ons is vermeld, *in St. Pietersschouwe den* vij *May anno* xvj^c *negenenveertich:*

„Naerdien bevonden wort dat alle de gedruckte Caerten „van Schielandt syn wtgegeven ende dat deselve nootsaec„klijk sullen dienen herdruckt dan geconsidereert inde selve „oude caerte niet alleen voor desen geoordeelt is geweest „verscheijde faulten te wesen maer alreets by resumptie „ende met mḡe veele ende verscheijde faulten in eenige „Quartieren bevonden syn sulcx dat de Edele Heer Dyck„graeff ende Hoge Heemraden van schielant geresolveert „ende goet gevonden hebben (alvoors tot de herdruckinghe „te comen) dat deselve in het geheel naerder gemeten „ende door personen hen dies verstaende/ sal worden ge„resumeert/ ende dat tot vervullinghe vande oncosten de „welcke daerover sullen comen te vallen by provisie „alhier in desen ommeslach sal worden gebracht de somma „van . . . . VI^c £."

Die oudere *Caerte*, welke in vele opzigten zijne waarde heeft en welke ik bezit, heeft, behalve het oudere wapen van Schieland in kleuren, eveneens de wapens van den Dijkgraaf, de Hoogheemraden en van den Secretaris-Rentmeester, op dat oogenblik bestaande, en tevens deze vermelding:

„Dese teghenwoordighe Caerte, by de Ed. Heeren, „Dijckgraef ende hooghe Heemraden, van Schielandt doen „maecken, ende in Coper doen snijden by FLORIS BALTHA„SAR, ghesworen Lantmeter ende Plaetsnijder, die t'selve „werck begonnen heeft inden Iare 1609. ende voleynt „int Iaer 1611. onder den Heere Dijckgrave CORNELIS „PIETERSZ. VROESSEN, ende hooghe Heemraden IOHAN „VAN ASSENDELFT, Heere van *Cralinghen*, *Besoyen*, etc., „IOHAN, Heere TOT SCHAGHEN, *Borchoorn*, *Goudriaen*, „etc., ADRIAEN, Heere VAN MATHENES, *de Reviere*, *Opmeer*, „etc., Doctor ÆMILIUS VAN ROSENDAEL, Raet inden

"Hove van *Hollant*, ende PIETER ADRIAENSZ. VAN "WALENBURCH, Burghemeester der Stede van Rotterdam, "IAN DIRCKSZ. VERSYDE, Rentmeester ende Secretaris "van Schielant. Synde mede t' voorseyden werck opghe-"nomen, in presentie van de Heeren hooghe Heemraden "voorseyt, ende van alle de Schouten ende Ambacht-be-"waerders vant Dijckgraefschap voornoemt, inden voor-"seyden Iare van M. VI^c. XI."

Bladz. 29, alinea 3.

Ja, het Hoogheemraadschap hechtte aan het Charter van 1273 veel, ja, te veel waarde.

Wij hebben het gezien, naauwelijks was het in het nieuwe Register ingeschreven of het Wapen van Schieland werd veranderd, een nieuw gemaakt; zelfs in den marmeren schoorsteenmantel van het Gemeenlandshuis — op den Schiedamschen Dijk, alstoen door Schieland bezeten en gebruikt — werd het wapen veranderd.

Wanneer men de rekeningen van dien tijd raadpleegt, alsdan ziet men de *wapenborden* aldaar veranderd, ook de wapens op *de bosschen der boden*, op de *jachten* enz.; ja, het oudere *signet* werd afgekeurd en een nieuw gemaakt. Op de nieuwe kaart van Schieland en boven de keuren verscheen een nieuw wapen.

Dit een en ander noopt ons iets van het oudere en latere wapen van Schieland medetedeelen.

Wanneer wij bij SCRIVERIUS de wapens nagaan, dan zien wij de *Hollandsche* Graven, waaronder nog FLORIS V behoorde, den Hollandschen leeuw, door ons bladz. 12 beschreven, voor wapen voeren; ook nog zijn opvolger JAN I van 1296 tot September 1299 of 1300.

JAN VAN AVENNES, van 1299 of 1300 tot 1305, voerde de twee zwarte en twee roode kruiselings geplaatste leeuwen, het wapen van Henegouwen; ook WILLEM III

van 1305 tot 1338; eveneens WILLEM IV, van 1338—1345.

Gravin MARGARETHA gehuwd met Keizer LODEWIJK van Beijeren vereenigde het wapen van Henegouwen met dat van Beijeren, zijnde de witte en blaauwe scheefhoeken (*Losanges*); doch eerst WILLEM V had tot wapen beide gekwartierd, even zoo ALBRECHT zijn opvolger, zoo als te zien is in het wapen van Delfland.

Schieland voerde nu in vroegeren tijd het wapen zoo als Graaf WILLEM V dit voor zich ontwierp. Men vindt daarvan het bewijs in de door ons besproken *Caerte* van Schieland van het jaar 1611. Alleen vindt men in die kaart, boven het wapen, de Hertogelijke kroon en daar boven de muts, door enkele Hertogen van lateren tijd, vooral door de keurvorsten aangenomen (1), doch geenen adelaar, welken deze Graaf in zijne zegels plaatste, zoo als de *Handvesten van Haarlem*, tegenover bl. 54, getuigen. Doch boven de Keuren stond het wapen, even als dat der Graven, op de borst van eenen adelaar met twee koppen, maar met naar boven gebogen in stede van geopende vlerken, zoo als op de Grafelijke zegels te zien is.

Nog vóór de *Keuren*, gedrukt bij PIETER VAN WAESBERGE te Rotterdam, anno 1648 en volgende jaren, prijkt het zeer net gesneden oudere wapen van Schieland,

---

(1) Men zie over deze kroon met muts: *Méthode nouvelle pour apprendre l'art du blason*, Amsterdam 1695, bl. 105 en plaat aldaar; *Dictionnaire héraldique*, Paris 1777, op het woord *Couronne Ducale;* ook over de Koninklijke kroon. Hierover THOMAS DE ROUK in zijn *Adelijk toneel* of *Nederlandschen Heraud*, bl. 216; *Le jardin d'armoiries, den boomgaert der wapenen*, Gent 1567.

Over de koninklijke kroon boven het nieuwe wapen van Schieland hebben wij reeds vroeger ons gevoelen uitgedrukt. Wij zouden het zelfde kunnen zeggen over de koninklijke kroon boven het wapen van Delfland en de keizerlijke boven het wapen van Rhijnland. Men heeft hier te lande zonderling met de kroonen omgesprongen. Men zie over de keizerlijke kroon der stad Amsterdam A. J. PLUYM, het *H. Sacrament van mirakel*, Amsterdam 1845, bl. 51—53, 171, 181, 184.

zoo als wij dit vermeldden. Het droeg voor omschrift: "ALBERTVS DEI GRATIA COMES PALAT. RENI DVX BAVAR "COMES HANNO. HOL. ZEEL. ET DOM FRIS." Ook bevatte het de twee letters S en L, (Schieland) de eene links en de andere regts van het wapen geplaatst.

Het Hoogheemraadschap beschouwde in vroegeren tijd dien Graaf als den Grondlegger van zijn Bestuur en beriep zich steeds, in de Memorien aan de Staten of andere magten aangeboden, op de Privilegiën door Graaf ALBRECHT aan hetzelve verleend.

In het jaar 1651, na de ontdekking van het Charter van het jaar 1273, veranderde Schieland, zoo als wij zegden, van gevoelen, ook van wapen en nam dat van het oudere Hollandsche Huis onzer Graven aan, doch met de koninklijke kroon.

Men vindt dit nieuwere wapen boven al de sedert 1651 uitgevaardigde keuren, ordonnantien, enz.; evenwel de houding van den arendskop onderging nog wel eens eene tijdelijke verandering en men ontwaarde de kroon, onder de gouden banden, soms meer soms minder met eene roode satijnen muts gevuld. De vlerken van den adelaar zijn slechts een weinig geopend.

Deze laatste geringe veranderingen heeft men grootendeels te danken aan den smaak der verschillende drukkers.

Daar het eerste oorspronkelijke Charter, hetwelk op Schielands archief berust, is verleend door Graaf JAN I, ten jare 1299, den 16 Junij, zou men kunnen veronderstellen, dat het Hoogheemraadschap zijn wapen aannam; maar eene andere herinnering staat deze opvatting in den weg. Het is bekend, dat Schieland, sedert *Februarij* 1657, door geschenk van DANIEL VAN HOGENDORP, den zoogenaamden *Verhins-cop* of *Floris-beker* bezit, aan het ledigen waarvan men zooveel waarde hechtte, dat een afzonderlijk Register daarvoor werd aangelegd, beginnende met het jaar 1657.

Men zou kunnen vragen op welken grond het Hoogheemraadschap zich op dien Graaf FLORIS V beroept; en

men zal geene andere redenen kunnen opgeven, dan dat een Charter van dien Graaf, ten jare 1651, in het Groote Perkamenten, franchyne, Register is geboekt geworden. Daarom plaatste men het Charter van 1273 aan het hoofd van dat Register, ofschoon in dat stuk van geen heemraadschap hoegenaamd sprake is, en men tevens, niet zonder eenige tegenstrijdigheid, de Charters van het jaar 1281 de eer eener opname niet gunde.

Of begunstigden deze welligt niet, door de duidelijke vermelding van *ambachtelijke heemraden*, het in 1651 bij het Hoogheemraadschap ontstane gevoelen, van reeds ten jare 1273 te zijn opgerigt? Neen, zij geven een tegenbewijs.

Bladz. 30, alinea 1.

Uit het door ons medegedeelde is onze gissing, dat WILLEM THIBOUT de wapenen en zegels in het Groote Register zoude hebben geschilderd, ten volle bewaarheid. Deze THIBOUT was niet WILLEM TYBOUT die tusschen 1526—1599 leefde, en wiens voornaamste werken de Nieuwe of Ste. Ursulakerk te *Delft* en den Doelen te *Leiden* versierden. Zie VAN BLEYSWYCK, D. 1, bl. 171 en VAN MIERIS, D. 2, bl. 409.

Ook zal men ligtelijk bespeuren, dat op het archief van Schieland eene andere Verzameling van Rekeningen aanwezig is, dan die welke als dubbele, met hare bescheiden, in de eikenhouten kistjes, door ons vermeld, worden bewaard en door mij aanvankelijk waren nagezien.

De oorspronkelijke, behoorlijk onderteekend, zijn in portefeuilles zorgvuldig bijeenverzameld.

Bladz. 32.

Hier kunnen wij plaatsen de aanmerking, welke wij in het *Voorbericht* der *Handvesten van Haarlem* lezen, bl. XIV: „Verders dient tot naricht, dat, als in één stuk „het zelfde woord, op een verschillende wyze gespeld, „voorkomt, men dat ten onrecht voor een drukfout zoude

„aanzien, nadien zulks aan de niet altyd naeuwkeurige „schryfwyze in de oude stukken gevonden wordende (welke „men echter heeft willen volgen) is toe te schryven; zelf „heeft men, uit liefde voor de getrouwheid, kennelyke „schryffouten, die in de origineele somtyds voorkomen, „liever laaten doorgaan, dan willen verbeteren.„

Zoo lieten wij staan *jocunditatis*, ofschoon wij, daarvan later gewagende, schreven *jucunditatis*. Dit geldt ieder *citaat*.

Bladz. 36, alinea 1.

Wij lezen, bij gelegenheid van een Charter van FLORIS V, door VAN MIERIS aangegeven, D. 1, bl. 534, gedagteekend 10 februarij 1291/2 de volgende Noot;

„Dees Graaf FLORENTS is de eerste onzer Graven ge- „weest, welke den tytel van Graaf van Zeeland, en Heer „van Vriesland in zyne opene brieven aangenomen heeft, „en, zoo ik meene, is dees de eerste brief, op welken wy, „wegens het voeren van die tytels staat konnen maaken....

„De brieven van Keizer RUDOLF (nopens Zeeland) van den „8 Mey en van den 6 July des jaars 1290. pag. 505, en 507, „zullen oorzaak tot het voeren van die tytels gegeeven „hebben.„

Bladz. 48, alinea 4.

De Heer DELPRAT zag in de strekking van het Charter eene tegenwerking door de *vredebanne*; en deze zoude aanwijzen, volgens hem, *den toeleg van onzen landaard tot self-government*; ik zag in die *vredebanne* de werking van *zelfbehoud*. Zoude een ander daarin niet kunnen vinden de kiem van *aristocratisch government*? Ik geloof, dat veel voor dit gevoelen zou kunnen worden aangevoerd.

Bladz. 50.

Men passe op den Latijnschen tekst der Charters van het jaar 1281 toe, hetgeen wij op bladz. 32 aanteeken-

den. Dit betreft bijzonderlijk de door ons aangegeven *varianten*, die dikwijlen minder goed zijn dan de tekst zelf.

Bladz. 58, vóór alinea 1.

Nog bestonden er andere redenen, die den Graaf bewogen, om de dijken door de eigenaren van gronden, door eigenaren behoorlijk bemiddeld, te doen onderhouden en opmaken.

Het was veel gemakkelijker bijzondere personen dan geheele ambachten te doen gehoorzamen, hetzij aan de bevelen van den Bailliuw, hetzij aan eenig Heemraadschap, en daarom gewis ook minder bezwarend om boeten op te leggen en die te innen, des noods door *panding*, hetgeen ten opzigte der ambachten aan vele bezwaren onderhevig was.

Welligt zocht ook de Graaf de ambachtsheeren of wel den adel te begunstigen of te kortwieken.

Bladz. 64, Noot.

Hooren wij over den geest van achterhouding, ja van geheimhouding, wat de Heer C. J. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN ons daaromtrent in zijn *Voorberigt* tot zijne *Geschiedenis der stad van* DER GOUDE, bl. IX en X, openhartig zegde: „Ik heb mij meermalen in het nasporen „der bronnen, uit welken WALVIS heeft geput, gevraagd, „wat toch de reden konde zijn, daar hij een naarstig, „geleerd, welsprekend man en van eenen zoet-aardigen „omgang was, ... dat hij zoo vele geschiedkundige bijzon„derheden heeft overgeslagen, of is voorbijgegaan; waar„schijnlijk moet zijne pen bedwongen, of de stadsdrukker „bestuurd zijn geworden door den toenmaligen pensionaris „of de zoogenaamde *fac totums*.....

„In ter Goude had gelijk in meer steden, zoo als mij „voorheen ook op de leenkamer van Holland is voorge„komen, eene groote achterhoudendheid en beschroomd-

„heid plaats, om toegang tot oude archieven of echte en „oorspronkelijke stukken, registers en rekeningen te geven....

Ten bewijze hiervan haalt hij aan HOOFT, in zijne brieven N°. 399 bl. 313; WAGENAAR, in zijne Voorrede voor de *Beschrijving van Amsterdam* bl. 2; en VAN ALPHEN in de *Beschrijving van Leijden*, 2 D. bl. 883. Zie ook Jhr. J. VAN GRIJPSKERKE MS., (*Opdracht*); TE WATER en anderen.

Onder dien invloed is ten onzent veel, ja, zeer veel geschreven, en wenschelijk zoude het zijn, voor de GESCHIEDKUNDIGE WAARHEID, dat zulks niet meer plaats hadde.

De Heer DE LANGE VAN WIJNGAERDEN gaf ons eene allerbelangrijkste Geschiedenis, omdat zij door eene groote reeks van Bijlagen, uit de stads Rekeningen overgenomen, werd geschraagd en toegelicht. *Rekeningen* zijn eene rijke bron voor de *geschiedenis*.

Ik heb mij veroorloofd dikwijlen naar mijne *Geschiedenis van het Hoogheemraadschap van Delfland* — uitgegeven bij de Gebr. VAN LANGENHUYSEN te *'s Gravenhage* — te verwijzen, ten einde dit tegenwoordig geschrift, reeds ruim genoeg uitgevloeid, niet nog wijdloopiger te maken, vooral door de behandeling van onderwerpen, die niet met de Charters van 1273 en 1281 in dadelijk verband staan. Deze mijne Geschiedenis trachtte ik, — zonder mij een bepaald doel of eene vooraf beoogde rigting voor te stellen — uit officiele stukken, die als Bijlagen zijn opgenomen, geheel onpartijdig op te maken, en haar als het ware een echt uittreksel uit die bescheiden te doen zijn.

Ik vermeen, dat dit het doel en de geest van den geschiedschrijver zijn moet.

VERBETERINGEN.

Bladz.	9,	reg.	25,	lees:	*aldaar aangehaald, opgeeft.*
"	12,	"	15,	"	*adelaar,...*
"	18,	"	2,	"	*den Hollandschen Leeuw....*
"	21,	"	18,	"	*Dit papieren Register is alzoo ruim zestig jaren vroeger opgemaakt dan het Perkamenten Register.*
"	25,	"	11,	"	*eerst later in zwang gekomen schrijfwijze,...*
"	"	"	12,	"	*in spreekwijzen, ongebruikelijk ten....*
"	34,	"	6,	"	*de Latijnsche taal, even als de oudere wetgeving, stond verdrongen te worden,..*
"	35,	"	19,	"	*zendt aan zijnen Bailliuw een bevel,....*
"	39,	"	30,	"	*in een land, geheel eigenaardig.....*
"	48,	"	13,	"	*selfgovernment.*

Op het punt van afdrukken, ontvang ik van den Heer Mr. J. SOUTENDAM zeer juiste aanmerkingen over ons *facsimile* A. Onder dankbetuiging, hebben wij daarvan ter verbetering gebruik gemaakt. Deze Heer archivaris deelt ons mede, dat men op de zegels te *Delft* van FLORIS V, vóór het jaar 1277/8 (zie bl. 69 en volg.) eene spoor aan den voet des Graven, ofschoon nog geen Ridder, bespeurt; dit is eveneens het geval op 's Rijks archief. In het Museum MEERMANNO-WESTREENIANUM is dit zoogenaamde *Jonkerzegel* van Graaf FLORIS V niet aanwezig. Deze spoor ziet men niet in de bekende afteekeningen. FLORIS V werd Dingsdag na Driekoningen, 11 Januarij 1277/8, Ridder geslagen. Zie het *Oude Goudtsche Kronycxken* in verband met KLUIT, bl. 811 en volg.

A

Bl. 12, 22, 30.
69. 100.

Lith. van A. A. Nunnink.

B. Bl. 24.

Lith. van A.J. Nunnink

C. Bl. 25.

D. Bl. 17-19.75.

Lith van A.J. Nunnink

